

NORGES BANK

2014

**FINANSIELL
STABILITET**

SÅRBARHET OG RISIKO

INNHOOLD

HOVEDSTYRETS VURDERING	6
RAMME:	
- anbefalinger fra Norges Bank	8
SAMMENDRAG	9
1 RISIKOBILDET	10
Sårbarhet og risiko i Norge	10
Risikobildet internasjonalt	11
2 BANKENES FINANSIERING OG LIKVIDITETSRISIKO	15
Likviditetsrisiko og regulering	15
Ny regulering fjerner ikke all sårbarhet	21
LCR-krav i enkeltvalutaer	25
RAMME:	
- Likviditetsregulering	18
3 SOLIDITET I BANKENE	27
God utvikling i bankene	27
Bankenes soliditet og tilpasning ved et tilbakeslag	30
RAMME:	
- Tap på lån til husholdninger	35
UTDYPING:	
- Emisjoner av ny egenkapital i bankene	37
4 HØY GJELD I HUSHOLDNINGENE	39
Husholdningenes balanse og gjeld	39
Mål på risiko	41
Sårbare husholdninger og risikoutsatt gjeld	42
Sensitivitetsanalyser: Økte renter og fall i boligpriser	45
RAMME:	
- Arbeidsledighet	47
VEDLEGG	
1 Tidligere anbefalinger fra Norges bank	48
2 Den norske banksektoren	49
3 Internasjonale regelverksprosesser	55
4 Ordforklaringer	56

Norges Banks rapporter om finansiell stabilitet

I den årlige rapporten *Finansiell stabilitet* vurderer Norges Bank sårbarhet og risiko i det finansielle systemet. Det legges særlig vekt på langsiktige og strukturelle trekk ved bankene, finansmarkedene og norsk økonomi som har betydning for finansiell stabilitet. Den løpende utviklingen i finansielle ubalanser og i bankene vurderes i *Pengepolitisk rapport med vurdering av finansiell stabilitet*, sammen med Norges Banks pengepolitiske vurderinger og beslutningsgrunnlaget for motsyklisk kapitalbuffer i bankene.

Hovedstyret drøftet rapporten *Finansiell stabilitet 2014* i møtet 22. oktober.

FINANSIELL STABILITET OG NORGES BANKS ROLLE

Finansiell stabilitet innebærer at det finansielle systemet er robust overfor forstyrrelser, slik at det er i stand til å formidle finansiering, utføre betalinger og omfordele risiko på en effektiv måte.

Finansiell stabilitet er et av Norges Banks hovedmål i arbeidet med å fremme økonomisk stabilitet. Norges Banks oppgaver og ansvar på dette området følger av sentralbanklovens § 1 som sier at banken skal «fremme et effektivt betalingssystem innenlands og overfor utlandet». I § 3 står det: «Banken skal underrette departementet når det etter bankens oppfatning er behov for tiltak av penge-, kreditt- og valutapolitisk karakter av andre enn banken.» Etter lov om betalingssystemer, som trådte i kraft i 2000, er Norges Bank konsesjonsmyndighet for avregnings- og oppgjørssystemene til bankene, de såkalte interbanksystemene.

Norges Bank kan tilføre ekstraordinære lån til enkeltbanker eller til banksystemet når etterspørselen etter likviditet ikke kan møtes fra andre kilder og finansiell stabilitet er truet. Som bankenes bank vil Norges Bank overvåke det finansielle systemet som helhet med særlig vekt på risikoen for systemsvikt.

Finansdepartementet skal fastsette kravet til den motsykliske bufferen fire ganger i året. Norges Bank har fått i oppdrag å lage et beslutningsgrunnlag og gi Finansdepartementet råd om nivået på bufferen. Beslutningsgrunnlaget publiseres fire ganger i året som en del av Pengepolitisk rapport med vurdering av finansiell stabilitet.

HOVEDSTYRETS VURDERING

Norges Bank skal overvåke og informere offentligheten om forholdene i finansmarkedene, herunder peke på tiltak som kan styrke stabiliteten i det finansielle systemet.

I denne rapporten vurderer Norges Bank sårbarhet og risiko i det norske finanssystemet og legger fram anbefalinger knyttet til det kommende likviditetsregelverket for banker. Hovedstyret drøftet innholdet i rapporten 22. oktober.

Hovedstyret har festet seg ved følgende utviklings-trekk:

- I tiåret fram til 2008 vokste gjelden i norske husholdninger og foretak raskt. Siden finanskrisen har gjeldsveksten avtatt, men det samlede gjeldsnivået er på et historisk høyt nivå i forhold til verdiskapningen i fastlandsøkonomien.
- Norske banker har hatt god og stabil lønnsomhet de siste årene. Utlånstapene har vært lave. Det har gjort bankene i stand til å møte økte kapitalkrav ved å holde tilbake overskudd. Kapitaldekningen må øke videre for å tilfredsstille kravene de neste årene.
- Bankene har siden 2008 forbedret finansieringsstrukturen og redusert likviditetsrisikoen blant annet for å møte kommende likviditetskrav.
- De siste par årene har de internasjonale finansmarkedene vært preget av små svingninger, høy risikovilje og lave risikopåslag. Det har bidratt til god tilgang og gunstige betingelser på markedsfinansiering for de norske bankene. Løpetiden på finansieringen har falt noe det siste året.

Hovedstyret har merket seg at gjelden i husholdninger og foretak etter finanskrisen er blitt liggende på høye nivåer, og at det står i kontrast til utviklingen etter bankkrisen på 1990-tallet. Det høye gjeldsnivået betyr at den sårbarheten som bygde seg opp, varer ved. Husholdningenes gjeld har fortsatt å vokse raskere enn inntektene de siste årene. Det kan forsterke de realøkonomiske virkningene av forstyrrelser i finanssystemet. For bankene er det likevel lite sannsynlig med store tap på utlån til husholdninger. En brå innstramning i husholdningenes etterspørsel etter varer

og tjenester kan derimot øke bankenes tap på utlån til næringslivet.

Høye oljepriser har bidratt til å holde veksten i norsk økonomi oppe. Skulle energiprisene bli lave over en lengre periode, kan petroleumsinvesteringene falle og gi negative virkninger til fastlandsøkonomien. Husholdningenes inntektsforventninger kan endre seg og forsterke tilbakeslaget. Analysene i rapporten viser at utlånstapene i norske banker da kan øke. Hovedstyret mener at videre oppbygging av kapitalbuffer vil gjøre bankene bedre rustet til å møte en periode med store utlånstap og gjøre det mindre sannsynlig med en kredittrevet nedgang i økonomien.

Norske banker har en betydelig andel kortsiktig markedsfinansiering i utenlandsk valuta. Finansieringen i dollar kommer i stor grad fra amerikanske pengemarkedsfond. Høy konsentrasjon bidrar til å øke refinansieringsrisikoen. Hovedstyret mener at bankene bør offentliggjøre mer informasjon om sin finansieringsstruktur og likviditet.

Videre har hovedstyret merket seg at nytt krav til likviditetsdekning i bankene, LCR (Liquidity Coverage Ratio), vil innføres gradvis i EU fra 2015. Kravet vil også bli gjort gjeldende for norske banker. Målet er at bankene har tilstrekkelig med likvide reserver når det er uro i finansmarkedene. Kravet er at bankene skal kunne dekke netto utbetalinger samlet i kroner og valuta i en periode på 30 dager.

Hovedstyret mener at bankene som et utgangspunkt bør holde likvide eiendeler i valutaer der de har likviditetsbehov. Banker med signifikant likviditetsrisiko i utenlandske valutaer bør oppfylle kravet til likviditetsdekning i hver valuta.

Norges Bank anser at det i dag i praksis ikke er nok tilgjengelige høyt likvide kroneeiendeler til at bankene kan oppfylle LCR fullt ut i norske kroner. EU åpner da for tre unntaksbestemmelser: en egen trekkadgang i sentralbanken som får telle med i LCR, at bankene kan holde mer av andre likvide eiendeler i norske kroner eller holde høyt likvide eiendeler i en annen valuta.

Hensikten med det nye likviditetsregelverket er å bedre bankenes egen evne til å motstå uro i finansieringsmarkedene. Hovedstyret mener at det ikke vil

være hensiktsmessig å sette opp en ny lånefasilitet i Norges Bank med eneste formål at bankene skal kunne oppfylle likviditetskravet.

Hovedstyret mener videre at et hensiktsmessig LCR-krav i norske kroner vil være i størrelsesorden 60 prosent. Bankene kan møte et slikt likviditetskrav ved å holde blant annet statspapirer og hverandres obligasjoner med fortrinnsrett (OMF). For å møte det samlede LCR-kravet må den enkelte bank da holde kronelikviditet utover kravet i norske kroner eller

overoppfylle likviditetskravene i valuta. Et høyere LCR-krav i kroner kunne ført til en vesentlig økt beholdning av hverandres OMF i bankenes likviditetsreserver. Det kunne gitt økt systemrisiko og svekket likviditeten i pengemarkedet.

Anbefalingene i denne rapporten er gjengitt i en egen ramme på neste side.

Øystein Olsen
28. oktober 2014

ANBEFALINGER FRA NORGES BANK

Basert på analysene i denne rapporten anbefaler Norges Bank fem konkrete tiltak for å redusere sårbarhet og risiko. Anbefalingene retter seg både direkte mot bankene og mot statsmyndighetene. En oversikt over tidligere anbefalinger er gitt i vedlegg 1 på side 48.

- 1) *Bankene bør én gang per kvartal publisere LCR samlet for alle valutaer, i norske kroner og andre signifikante valutaer.*

Publiserer LCR en gang per kvartal

	Samlet	NOK	Andre signifikante valutaer
DNB Bank	●	●	●
Nordea Bank Norge	●	●	●
SpareBank 1 SR-Bank	●	●	●
Sparebanken Vest	●	●	●
SpareBank 1 SMN	●	●	●
Sparebanken Sør	●	●	●
SpareBank 1 Nord-Norge	●	●	●

Publiserer ● Publiserer ikke ●

- 2) *Bankene bør én gang per kvartal publisere konsentrasjon av investorgrupper i finansieringsstrukturen basert på nye EU-rapporteringskrav som kommer i 2015 («Additional Monitoring Metrics»).*

Publiserer investorkonsentrasjon

DNB Bank	●
Nordea Bank Norge	●
SpareBank 1 SR-Bank	●
Sparebanken Vest	●
SpareBank 1 SMN	●
Sparebanken Sør	●
SpareBank 1 Nord-Norge	●

Rapportering starter i 2015 ●

- 3) *Bankene bør én gang per kvartal publisere innbetalinger og utbetalinger løpetidsfordelt («maturity ladder»), basert på nye EU-rapporteringskrav som kommer i 2015 («Additional Monitoring Metrics»).*

Publiserer «maturity ladder»

DNB Bank	●
Nordea Bank Norge	●
SpareBank 1 SR-Bank	●
Sparebanken Vest	●
SpareBank 1 SMN	●
Sparebanken Sør	●
SpareBank 1 Nord-Norge	●

Rapportering starter i 2015 ●

- 4) *I regelverket bør det stilles et eksplisitt krav til LCR i norske kroner og kravet bør settes i størrelsesorden 60 prosent. Anbefalingen bygger på at det ikke settes opp en ny lånefasilitet i norske kroner i Norges Bank.*
- 5) *Banker med signifikant likviditetsrisiko i utenlandske valutaer bør pålegges å oppfylle LCR fullt ut i hver av disse valutaene.*

SAMMENDRAG

I denne rapporten vurderer Norges Bank sårbarhet og risiko i det norske finanssystemet, og legger fram anbefalinger knyttet til det kommende likviditetsregelverket for banker.

RISIKOBILDET

Hovedbildet fremover er moderat vekst i økonomien, men utsiktene kan endres raskt dersom det skulle oppstå ytterligere uro i de finansielle markedene eller økonomien utsettes for store forstyrrelser. Det er tegn til at finansielle ubalanser har bygd seg opp i Norge. Det kan forsterke et tilbakeslag.

Lønnsomheten i bankene har vært god. Kvartalsresultatene så langt i år tyder på at overskuddene vil bli store også i 2014, og bankene ligger godt an til å oppfylle de vedtatte kapitalkravene de neste årene.

De siste årene har risikopåslagene i penge- og kredittmarkedene falt. Utviklingen i høst har pekt i en annen retning med tiltakende uro i finansmarkedene. Stabiliteten i markedene er skjør, og den økonomiske veksten er svak i mange land, særlig i Europa.

NYE LIKVIDITETSKRAV (LCR)

Det nye kravet til likviditetsdekning i bankene, LCR (Liquidity Coverage Ratio), vil innføres gradvis i EU fra 2015. Det vil også bli gjort gjeldende for norske banker, men utformingen av kravet bør tilpasses norske forhold. Se Norges Banks konkrete anbefalinger på side 8 og kapittel 2 «Bankenes finansiering og likviditetsrisiko».

I regelverket bør det stilles et eksplisitt krav både i kroner og i andre signifikante valutaer. Norges Bank anser at det i dag i praksis ikke er nok tilgjengelige høyt likvide kroneeiendeler til at bankene kan oppfylle LCR fullt ut i norske kroner. Et hensiktsmessig krav vil være i størrelsesorden 60 prosent.

Et høyt krav til LCR i norske kroner vil trolig føre til høyere konsentrasjon av obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) i bankenes likviditetsreserver. Bankene har allerede store volumer av hverandres OMF i likviditetsreservene. Lite diversifiserte likviditetsreserver og høy grad av sammenkobling gjør at problemer i

én bank lettere kan spre seg til andre banker. Det øker også risikoen for at de antatt likvide eiendelene kan vise seg å bli lite likvide i en situasjon med markedsuro.

KAPITALBUFFERE I BANKENE KAN DEMPE ET TILBAKESLAG

Kapitaldekningen i norske banker har økt gradvis de siste årene i takt med høyere kapitalkrav, og gjort bankene mer robuste. Ren kjernekapital som andel av forvaltningskapital er høyere i norske banker enn i mange andre land, men ikke høyere enn på slutten av 1990-tallet.

En stresstest viser at de største norske bankene kan få store utlånstap ved et kraftig tilbakeslag i norsk økonomi, se kapittel 3 «Soliditet i bankene». Hvor mye bankene strammer inn på kredittgivingen i en situasjon med økende tap, har betydning både for utviklingen i kapitaldekningen og hvor kraftig tilbakeslaget blir. Kapitalbuffer gir bankene større handlefrihet. Det kan gi mindre behov for innstramming og redusere risikoen for at bankene bidrar til et kredittdrevet tilbakeslag i norsk økonomi.

HØY GJELD I HUSHOLDNINGENE

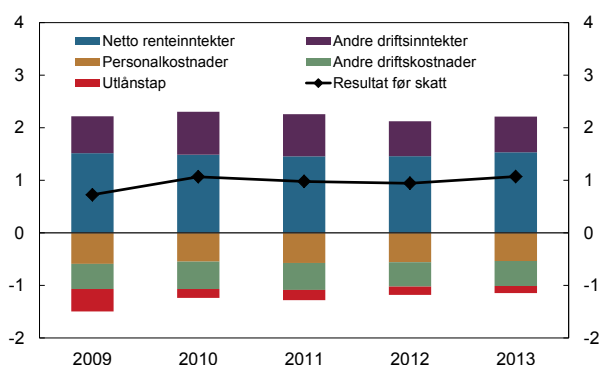
På 2000-tallet økte gjelden i husholdningene betydelig. Den vokste raskere enn både boligprisene og husholdningenes inntekter og finansielle formue. Gjelden har økt kraftig i alle aldersgrupper. Husholdningenes formue domineres av bolig og mye av deres egenkapital vil forsvinne ved et fall i boligprisene.

Analysene i kapittel 4 «Høy gjeld i husholdningene» viser likevel at risikoen for en betydelig økning i mislighold av gjelden er moderat, selv ved store forstyrrelser som et kraftig boligprisfall og brå renteøkninger. På den annen side vil den høye gjelden kunne medføre store tilpasninger i husholdningenes etterspørsel etter varer og tjenester ved slike forstyrrelser.

1 RISIKOBILDET

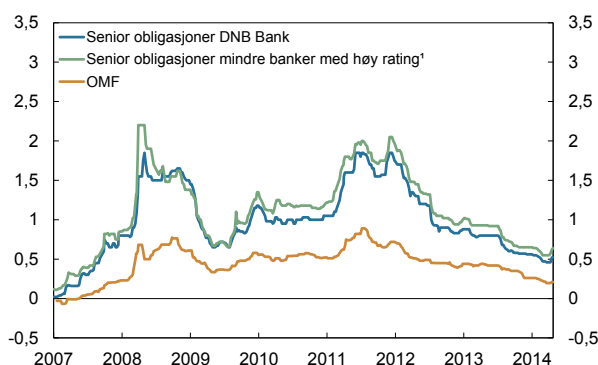
I denne rapporten belyses sårbarhet og risiko i det finansielle systemet og norsk økonomi. Hovedbildet fremover er moderat vekst i økonomien, men utsiktene kan endres raskt dersom det skulle oppstå ny uro i de finansielle markedene eller økonomien utsettes for store forstyrrelser. Internasjonalt er risikoen knyttet til utviklingen i Kina og euroområdet mest fremtredende.

Figur 1.1 Dekomponert utvikling i bankenes¹ resultat før skatt.² Prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. 2009 – 2013

1) De seks største norske bankkonsernene ved utgangen av 2013.
2) Provisjonsinntekter fra SpareBank 1 Boligkreditt og SpareBank 1 Næringskreditt til eierbankene er omklassifisert til renteinntekter.
Kilder: Bankkonsernenes årsrapporter og Norges Bank

Figur 1.2 Indikative risikopåslag for 5-årige norske bankobligasjoner og OMF. Differanse mot tremåneders NIBOR. Prosentenheter. Uke 27 2007 – uke 43 2014

1) Banker med forvaltningskapital mellom 5 og 15 milliarder NOK som er ratet A av DNB Markets.
Kilder: DNB Markets og Norges Bank

SÅRBARHET OG RISIKO I NORGE

Utlånstapene i de norske bankene er for tiden lave. Bankene har hatt gode vilkår i finansieringsmarkedene. Ny regulering gjør bankene mer robuste, men de vil fortsatt være sårbare overfor markedsuro og forstyrrelser. Det er tegn til at finansielle ubalanser har bygd seg opp i Norge. Det kan forsterke et tilbakeslag.

Lønnsomheten i bankene har vært god, se figur 1.1. Kvartalsresultatene så langt i år tyder på at overskuddene vil bli store også i 2014, og bankene ligger godt an til å oppfylle de vedtatte kapitalkravene de neste årene.

De gode resultatene må ses i sammenheng med at veksten i norsk økonomi har holdt seg oppe og at arbeidsledigheten har vært lav. Høy oljepris og stor investeringsaktivitet på norsk sokkel har bidratt til veksten i flere år. De siste par årene har også finansmarkedene vært preget av lite svingninger og stor risikovilje, noe som har gitt god tilgang og gunstige betingelser på markedsfinansiering for bankene, se figur 1.2.

Selv om hovedbildet fremover¹ er moderat vekst i norsk økonomi, kan uro i de finansielle markedene eller andre forstyrrelser i økonomien føre til at utsiktene endres raskt. Stabiliteten i markedene kan være skjør, og risikopåslagene kan øke betydelig fra dagens lave nivåer. Den siste tiden har det vært en markert økning i risikopåslagene på mindre sikre foretaksobligasjoner. Usikkerheten kan smitte over i markedene for tryggere obligasjoner og gi vanskeligere og dyrere tilgang på markedsfinansiering og egenkapital for de norske bankene.

Konsekvensene vil avhenge av hva som utløser uroen. Vedvarende lave energipriser kan ramme foretak og husholdninger i Norge. I verste fall kan det føre til et

¹ Se Pengepolitisk rapport med vurdering av finansiell stabilitet 3/14.

kraftig og langvarig tilbakeslag i norsk økonomi. Det kan gi økte utlånstap i bankene og dårligere tilgang på finansiering.

Finansielle ubalanser kan også utløse eller forsterke et tilbakeslag.² Fra midten av 1990-tallet til 2008 vokste den samlede gjelden i fastlandsøkonomien markert raskere enn verdiskapingen, se figur 1.3. Gjelden i husholdningene vokste raskere enn både boligprisene og husholdningenes inntekter og finansielle formue, se figur 1.4. Til forskjell fra den norske bankkrisen rundt 1990 er gjeld og eiendomspriser etter finanskrisen blitt liggende på høye nivåer. Sammenliknet med bankkrisen var veksten i norsk økonomi gjennom finanskrisen nokså god, og vi unngikk et stort og brått skift i husholdningenes balanser.

Et vedvarende lavt rentenivå i landene rundt oss vil påvirke rentenivået i Norge. Det kan isolert sett øke faren for at finansielle ubalanser bygger seg videre opp, med fornyet vekst i boligpriser og gjeld, særlig hvis veksten i norsk økonomi holder seg oppe.

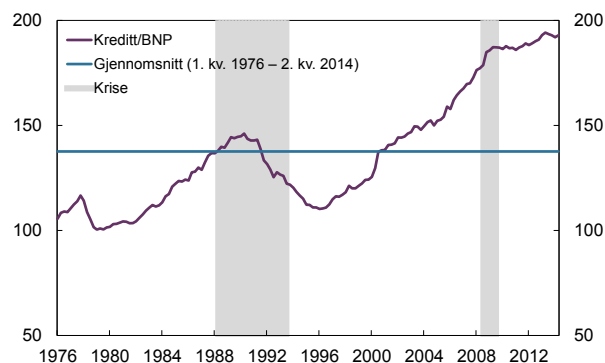
Viktige særtrekk ved den norske banksektoren har også betydning for motstandskraften til bankene. Selv om det er mange banker i Norge, er sektoren preget av forholdsvis høy konsentrasjon. DNB Bank har en markedsandel av utlån på over 30 prosent, se figur 1.5. Nær 40 prosent av finansieringen i bankene er i utenlandsk valuta. Det bidrar til mer diversifisert finansiering, men gjør også bankene tettere knyttet til internasjonale finansmarkeder og dermed mer sårbare for uro i disse markedene.

RISIKOBILDET INTERNASJONALT

De siste årene har risikopåslagene i penge- og kredittmarkedene falt. Samtidig har aksjekursene steget. Utviklingen i høst har pekt i en annen retning med tiltakende uro i finansmarkedene. Stabiliteten i markedene er skjør, og den økonomiske veksten er svak i mange land, særlig i Europa.

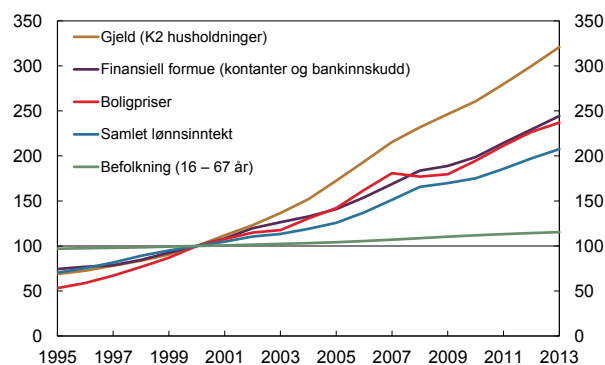
Flere år med unormalt lave styringsrenter og forventninger om at rentene vil holde seg lave også fremover har gjort det krevende for investorene å finne avkastning på plasseringene. De lave rentene, lett tilgang på likviditet og den gradvise bedringen av den under-

Figur 1.3 Samlet kreditt¹ for Fastlands-Norge som andel av BNP for Fastlands-Norge. Prosent. 1. kv. 1976 – 2. kv. 2014

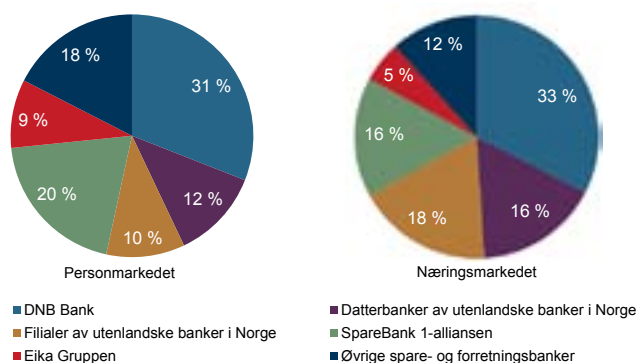
1) Summen av K2 husholdninger og K3 ikke-finansielle foretak i Fastlands-Norge (alle ikke-finansielle foretak før 1995). K3 inneholder K2 og utenlandsgjeld.
Kilder: Statistisk sentralbyrå, IMF og Norges Bank

Figur 1.4 Gjeld i husholdningene sammenstilt med andre relevante størrelser. Indeks. 2000 = 100. 1995 – 2013

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

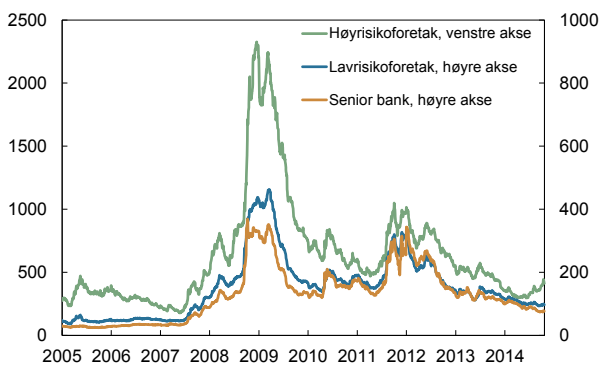
Figur 1.5 Markedsandeler utlån i bankmarkedet. Prosent. Per utgangen av 2013

Kilde: Norges Bank

² Se beslutningsgrunnlag for motsyklisk buffer i Pengepolitisk rapport. Kravet til motsyklisk kapitalbuffer er fastsatt til 1 prosent fra 30. juni 2015.

Figur 1.6 Risikopåslag europeiske obligasjoner. Foretak og banker. Basispunkter over tysk statsrente. 3. januar 2005 – 23. oktober 2014

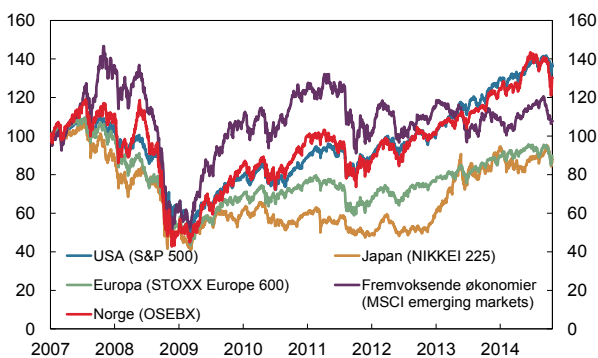

Kilde: Thomson Reuters

liggende makroøkonomiske utviklingen har gitt en stadig økende etterspørsel etter risikable aktiva. Investorer har beveget seg fra statspapirer til antatt trygge foretaksobligasjoner, og videre til mer risikable foretaksobligasjoner. Det har presset prisene opp på slike aktiva.

Risikopåslagene i det europeiske obligasjonsmarkedet kom tidlig i høst ned mot de lave nivåene fra før finanskrisen, se figur 1.6. Aksjekursene har økt flere år på rad. Særlig markert var oppgangen i USA, hvor aksjeindeksene på det høyeste i sommer var 40 prosent over nivåene ved inngangen til 2007, se figur 1.7. Anslag på løpetidspremien i rentemarkedene er på svært lave nivåer, se figur 1.8. Det har også vært tegn til økende etterspørsel etter komplekse finansielle produkter.

Figur 1.7 Aksjeindekser. Indeks. 1. januar 2007 = 100. 1. januar 2007 – 23. oktober 2014

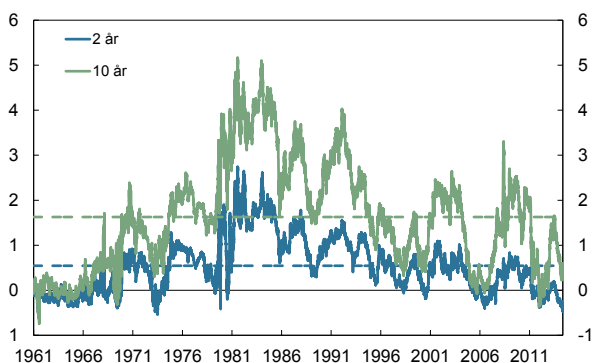

Kilde: Bloomberg

Forstyrrelser kan raskt føre til økte risikopåslag. Det samme kan innstramning av pengepolitikken i ett eller flere land. Det var store utslag i finansmarkedene da Federal Reserve varslet litt mindre ekspansiv pengepolitikk sommeren 2013. Uro i ett enkelt marked kan lett spre seg. Gjennom høsten har aksjekursene falt, og risikopåslagene på mer risikable foretaksobligasjoner har steget.

Det har lenge vært høy emisjonsaktivitet i obligasjonsmarkedene, særlig innenfor høyrisikosegmentet. Likviditetsrisikoen i disse markedene kan være høyere nå enn før finanskrisen i 2008. Det henger sammen med at bankenes antatte evne og vilje til å bruke balansen til egenhandel er mindre, samt at mindre profesjonelle investorer har økt sin eksponering mot obligasjonsmarkedene betydelig.³ Både den økte likviditetsrisikoen og de lave løpetidspremiene kan forsterke utslagene i obligasjonsmarkedene ved eventuelle forstyrrelser.

Figur 1.8 Anslag på løpetidspremier i amerikanske 10- og 2-årige statsobligasjonsrenter.¹ Prosent. 14. juni 1961 – 23. oktober 2014

1) Stiplet grønn og blå linje viser gjennomsnittlig løpetidspremier for henholdsvis 10- og 2-årige statsobligasjonsrenter.
Kilde: Federal Reserve Bank of New York

USIKKERHET OM UTVIKLINGEN I KINA OG EUROOMRÅDET

Oppgangen i verdensøkonomien fortsetter i moderat tempo, se figur 1.9. Anslagene i Pengepolitisk rapport 3/14 tilsier at veksten vil ta seg litt opp fra 2015. Uroen i finansmarkedene i høst kan gjenspeile økt usikkerhet om konjunkturoppgangen, i første rekke i Europa. Samtidig kan fallet i oljeprisen den siste tiden isolert sett støtte opp under høyere global vekst.

3 Se IMF Global Financial Stability Report 2/2014.

Sterk økonomisk vekst og en stadig økende olje- etterspørsel fra Kina har bidratt til å løfte oljeprisen betydelig siden begynnelsen av 2000-tallet, se figur 1.10. Et mulig tilbakeslag i Kina kan få konsekvenser for energiprisene.

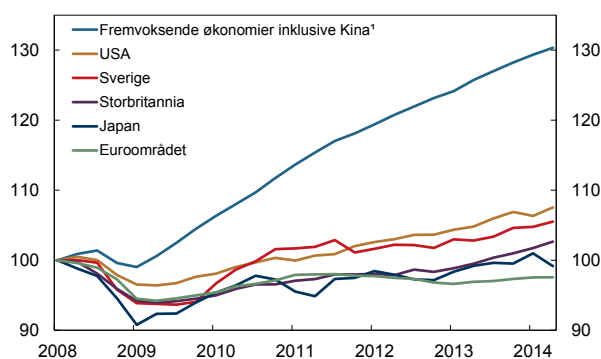
I årene etter finanskrisen har veksten i Kina avtatt og har det siste året ligget rundt 7½ prosent, se figur 1.11. Norges Banks prognose er at veksten vil avta videre til i underkant av 7 prosent i årene fremover. Det er likevel risiko for enda lavere vekst. Eiendomssektoren viser svakhetstegn.⁴ Etter flere år med sterk vekst i byggeaktiviteten har utviklingen så langt i år vist nedgang i igangsatte bygg og antall solgte

boliger, se figur 1.12. Prisveksten på boliger har også avtatt.

Boliginvesteringer utgjør en betydelig andel av BNP i Kina, og bygg- og anleggssektoren etterspør store mengder varer og tjenester fra andre sektorer. I tillegg er lokale myndigheter avhengige av tomtesalg og skatteinntekter fra eiendomssektoren for finansiering av investeringer i infrastruktur. Mange utbyggere er høyt belånte, og et brått fall i omsetning og priser kan gi ringvirkninger i det kinesiske banksystemet. En brå oppbremsing og kraftig fall i boliginvesteringene vil derfor kunne føre til en markert nedgang i den økonomiske veksten i Kina, som igjen kan gi betydelige ringvirkninger i resten av verden.

⁴ Se *Konsekvenser av en brå oppbremsing i eiendomsmarkedet i Kina*, Aktuell kommentar 5/2014, Bjørnar K. Slettvåg, Norges Bank.

Figur 1.9 BNP. Sesongjustert volumindeks. 1. kv. 2008 = 100. 1. kv. 2008 – 2. kv. 2014

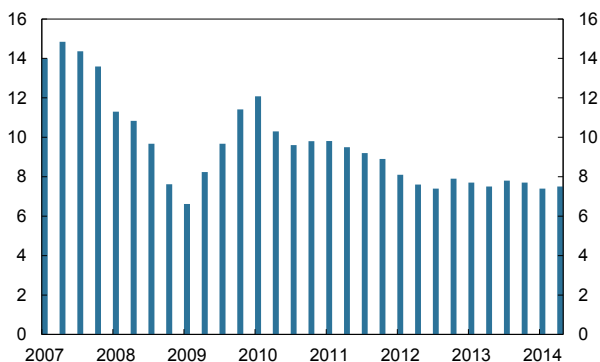
1) Fremvoksende økonomier er Kina, Thailand, Polen, Tyrkia, Russland, Indonesia, India og Brasil. Vektet med norske eksportvekter. Kilder: Thomson Reuters og Norges Bank

Figur 1.10 Oljepris¹. USD per fat. 3. januar 2000 – 23. oktober 2014

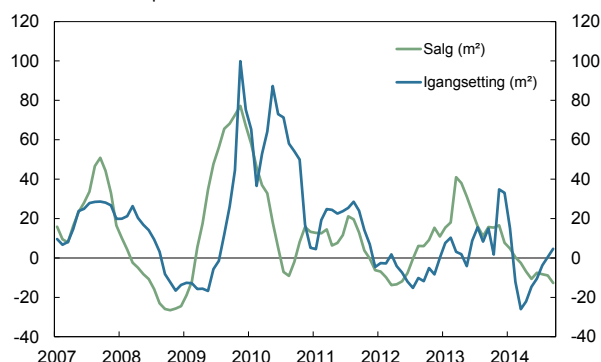
1) Brent Blend. Kilde: Thomson Reuters

Figur 1.11 BNP Kina. Prosent. Firekvarterersvekst. 1. kv. 2007 – 2. kv. 2014

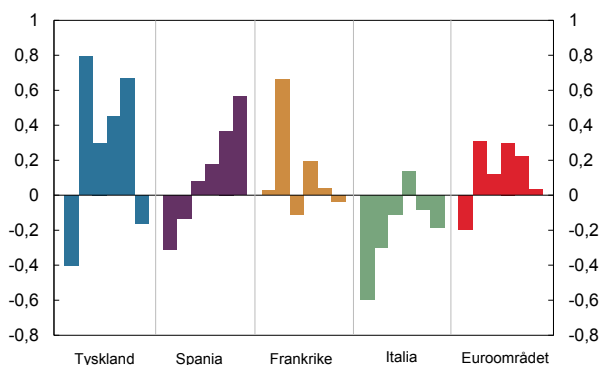
Kilde: Thomson Reuters

Figur 1.12 Igangsetting og salg av nye bygninger i Kina.¹ Tolv månedersvekst. Prosent. Tremåneders glidende gjennomsnitt. Januar 2007 – september 2014

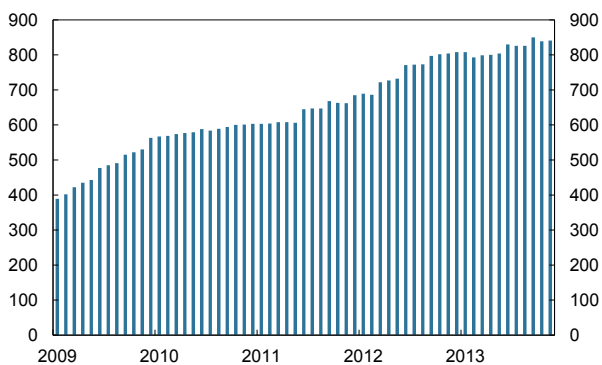
1) Privatboliger, kontor- og forretningsbygg. Kilde: CEIC

Figur 1.13 BNP i utvalgte land i euroområdet.
Prosent. Kvartalsvekst. 1. kv. 2013 – 2. kv. 2014

Kilde: Thomson Reuters

Figur 1.14 Misligholdte lån. Banker i euroområdet.
Milliarder euro. Januar 2009 – november 2013

Kilde: IMF

Den økonomiske oppgangen i euroområdet er skjør. Veksten i andre kvartal var svak i mange land, se figur 1.13. Sanksjonene mellom Russland og EU har trolig bidratt til å dempe veksten den siste tiden. Inflasjonen er svært lav, og Den europeiske sentralbanken (ESB) har senket styringsrenten ytterligere og annonsert nye programmer for kjøp av verdipapirer. Sentralbanken har også innført en ny gunstig låneordning for bankene som er knyttet til at bankene øker utlånene til små og mellomstore bedrifter.

Det er enkelte positive utviklingstrekk i den europeiske banksektoren. Finansieringskostnadene har falt i takt med den generelle økningen i risikoviljen de siste årene, se figur 1.6. Bankene er også tilført ny kapital, som sammen med kutt i utlån har gitt en markert økning i kapitaldekningen. I andre kvartal meldte ESBs utlånsundersøkelse om lettelser i utlånsvilkår for både husholdninger og bedrifter.

Likevel står bankene stadig overfor store utfordringer. Kredittkvaliteten er blitt forverret siden 2009, og misligholdene har økt, se figur 1.14. Siden det er krevende for bankene å sette innskuddsrentene lavere enn null, har de lave styringsrentene gitt press på rentemarginen. Lønnsomheten er dårlig i flere banker, og mange har ikke nok kapital til å foreta nødvendige nedskrivninger slik at balansen kan friskmeldes. Det kan medføre at bankene vil fortsette å være tilbakeholdne med nye utlån, og bidra til å holde veksten i euroområdet nede.

ESB gjennomfører i år en omfattende stresstest av kapitaldekningen og grundig gjennomgang av eien-delene til de største bankene i EU.⁵ Målet er å øke graden av transparens, avdekke svakheter og iverksette eventuelle tiltak. Det kan bidra til å øke tilliten til bankene.

5 ECB comprehensive assessment hvor 130 europeiske banker blir testet.

2 BANKENES FINANSIERING OG LIKVIDITETSRISIKO

LIKVIDITETSRISIKO OG REGULERING	15	LCR-KRAV I ENKELTVALUTAER	25
• Bankene skal ta likviditetsrisiko	15	• LCR-krav i norske kroner bør ikke settes for høyt	26
• Likviditetsreserver – en hjelp ved markedsuro	16	• LCR-krav bør oppfylles fullt ut i andre signifikante valutaer	26
• Ny likviditetsregulering innføres i Norge	17		
• Sammensatt finansieringsstruktur	20		
NY REGULERING FJERNER IKKE ALL SÅRBARHET	21	RAMME:	
• Kortsiktig utenlandsfinansiering og refinansieringsrisiko	21	LIKVIDITETSREGULERING	18
• Løpetiden på obligasjonsfinansieringen har falt	23		
• OMF i bankenes likviditetsreserver	25		

Finanskrisen avdekket behov for bedre styring av bankenes likviditet og finansieringsstruktur. Nytt regelverk er på trappene og vil bidra til å redusere sårbarheter i banksystemet. De regulatoriske kravene har svakheter som gjør at det likevel vil være sårbarheter i banksektoren, og nye risikoer kan oppstå. Større åpenhet om bankenes finansieringsstruktur og likviditet kan gi insentiver til å redusere sårbarhet. Begrenset tilgang på norske statspapirer gir grunnlag for å tilpasse det nye kravet til likviditetdekning (LCR) til norske forhold.

LIKVIDITETSRISIKO OG REGULERING

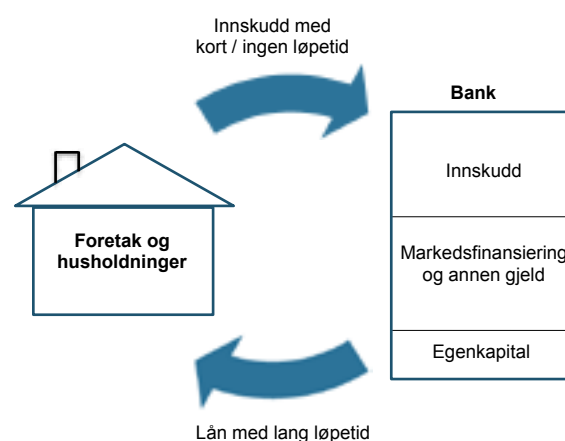
Likviditetsrisiko oppstår i banksystemet når bankene tar imot innskudd uten bindingstid og låner ut med lang løpetid. Bankene fikk problemer med likviditeten under finanskrisen i 2008–2009. Ny regulering er i ferd med å innføres i EU og i Norge. Det kan gjøre bankene mer robuste.

BANKENE SKAL TA LIKVIDITETSRISIKO

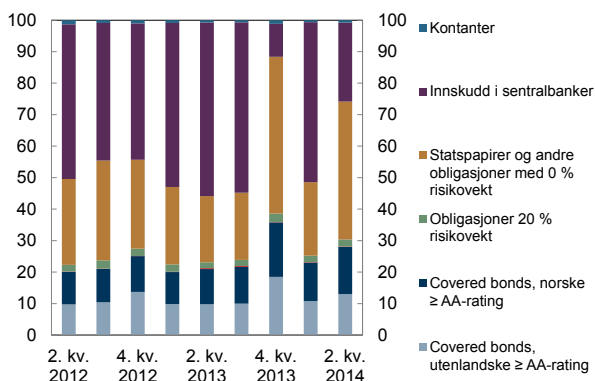
En av bankenes hovedoppgaver er å gjøre om innskudd uten bindingstid til utlån med lengre løpetider, se figur 2.1. Det gir sparerne tilgang på en sikker og likvid plassering samtidig som det gir mulighet til å lånefinansiere investeringer. Løpetidstransformasjonen innebærer likviditetsrisiko for bankene. Både innskudd og markedsfinansiering har som regel vesentlig kortere løpetid enn utlånene. Bankene står overfor en betydelig refinansieringsrisiko fordi de må erstatte innskudd som trekkes ut, eller fornye finansiering som forfaller, før utlånene blir tilbakebetalt. I tillegg er bankene ofte eksponert mot samme type låntakere, og de har eksponeringer seg i mellom. Refinansieringsproblemer i en bank kan derfor smitte til andre banker og føre til alvorlige problemer i det finansielle systemet. Det ble tydelig i 2008.

Bankene kan redusere likviditetsrisikoen ved å ha innskudd fordelt på mange små innskyttere, ha lange løpetider på markedsfinansieringen og holde likviditetsreserver. Likviditetsreserver gir normalt lavere avkastning enn andre eiendeler.

Figur 2.1 Illustrasjon av løpetidstransformasjon

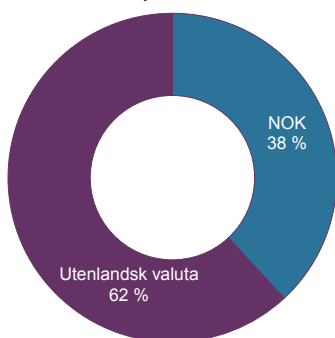

Figur 2.2 Likviditetsreserver i norske banker.¹
Prosent. 2. kv. 2012 – 2. kv. 2014

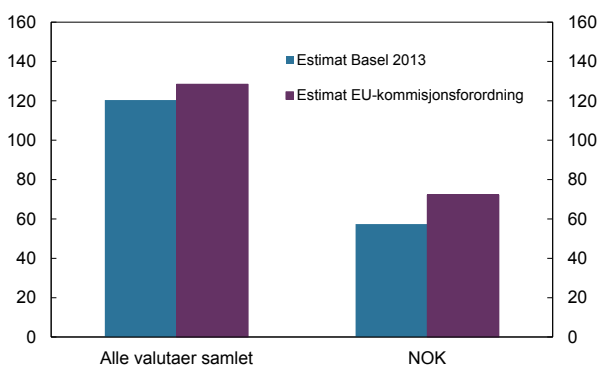
1) Likviditetsreserver rapportert som kvalifiserende i LCR før avkortninger.
Kilder: Finanstilsynet og Norges Bank

Figur 2.3 Likviditetsreserver fordelt på valuta.¹ Norske banker.
Prosent. Per 30. juni 2014

1) Likviditetsreserver rapportert som kvalifiserende i LCR før avkortninger.
Kilder: Finanstilsynet og Norges Bank

Figur 2.4 LCR.¹ Norske banker. Prosent. Per 30. juni 2014

1) Liquidity Coverage Ratio. Estimatenes er forenklede og hensyntar ikke alle forhold.
Kilder: Finanstilsynet og Norges Bank

Ekstraordinære lån fra sentralbanker og andre myndighetstiltak kan redusere risikoen for at likviditetsproblemer hos en bank utvikler seg videre til en finansiell krise. På den annen side kan forventninger om slike tiltak føre til at bankene tar for høy risiko og at prisen på finansieringen ikke gjenspeiler bankenes risiko.

Ny bankregulering søker å redusere både risikoen for og konsekvensene av finansielle kriser. Et overordnet mål er at banker og investorer skal ha bedre evne til å bære tap og dermed redusere sannsynligheten for at staten må ta regningen ved kriser. Kvantitative krav til likviditet og finansiering er en del av reguleringen.

LIKVIDITETSRESERVER - EN HJELP VED MARKEDSURO

Ved å holde likviditetsreserver blir bankene bedre i stand til å takle perioder med uro i markedene. Innhenting av finansiering kan utsettes ved å selge verdipapirer fra reserven eller ved å belåne dem.

Statspapirer utgjør en stor andel av bankenes¹ likviditetsreserver i norske kroner, men beholdningen har avtatt med utfasingen av bytteordningen². Bankene holder også statspapirer i utenlandsk valuta. I tillegg utgjør sentralbankinnskudd en betydelig del av reservene, se figur 2.2. Hoveddelen er DNBs innskudd i utenlandske sentralbanker. Norske og utenlandske obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) utgjør for tiden i underkant av 30 prosent av likviditetsreservene.

Under halvparten av likviditetsreservene til norske banker er i norske kroner, se figur 2.3. Store mengder likviditet i banksystemene som følge av ukonvensjonell pengepolitikk har bidratt til at DNB og andre store nordiske banker har likviditetsreserver i euro og dollar.

OBLIGASJONER MED FORTRINNSRETT (OMF):

OMF er verdipapirer som utstedes av et OMF-kredittforetak med sikkerhet i lån til bolig eller næringseiendom. Kredittforetakene er eid av bankene. Store andeler av utlån til bolig, og også noe utlån til næringseiendom, finansieres med OMF. Covered bonds er det internasjonale begrepet for OMF.

1 Norske banker og OMF-kredittforetak. Benevnelsen «banker» brukes i den videre teksten.

2 Ordning innført i 2008, hvor bankene og staten byttet OMF mot statspapirer for en avtalt periode. Avviklet i 2014.

Selv om store deler av finansieringen også er i utenlandsk valuta, er likviditetsbehovet stort i norske kroner siden mye av valutafinansieringen blir byttet over til norske kroner.

NY LIKVIDITETSREGULERING INNFØRES I NORGE

Nye internasjonale krav til likviditet og finansiering i bankene er i ferd med å innføres både i EU og i Norge, se også ramme side 18. Kravet til likviditetsdekning, Liquidity Coverage Ratio (LCR), skal fases inn i EU fra neste år, mens kravet til stabil finansiering, Net Stable Funding Ratio (NSFR), forventes innført innen 2018.

KRAV TIL LIKVIDITETSDEKNING (LCR)

Krav til likviditetsdekning (LCR) legger føringer for omfanget av likviditetsreservene, hva slags eiendeler som kan inngå og åpner for å stille krav i ulike valutaer. LCR måler i hvilken grad bankene har likvide eiendeler til å klare seg gjennom en 30 dagers periode med betydelig uro i finansieringsmarkedene. Eiendelene skal enkelt kunne selges uten kraftig verdifall.

Bankene kan tilpasse seg likviditetskravet ved å øke beholdningen av sikre og lett omsettelige eiendeler eller ved å øke løpetiden på finansieringen. Likvide eiendeler som finansieres av gjeld med gjenværende løpetid på over 30 dager, bedrer en banks LCR.

EU-kommisjonen la i oktober fram en forordning om LCR-regelverket i EU. Forordningen gir bankene anledning til å ha en betydelig høyere andel OMF i likviditetsreserven og med lavere avkorting enn hva Baselkomiteen foreslo. Det kan få betydning for fremtidig sammensetning av bankenes likviditetsreserver. Se underkapittel «OMF i bankenes likviditetsreserver».

I gjennomsnitt ligger bankene godt over LCR-kravet på 100 prosent når alle valutaer ses samlet, se figur 2.4. LCR i norske kroner har lavere oppfyllelse, men EU-kommisjonens forordning kan bedre oppnåelsen. Det tillates en større andel OMF, og bankenes kvalifiserende beholdning av høyt likvide eiendeler i norske kroner øker. Det er særlig til fordel for de mindre bankene, som holder mer OMF.

Finanstilsynet skal innen neste sommer legge fram forslag til hvordan LCR skal innføres i Norge. Bankene bør være åpne om sin likviditetssituasjon. Det vil gi et incentiv til å redusere sårbarhet. Av de største bankene er det bare DNB som rapporterer LCR.

Bankene bør én gang per kvartal publisere LCR samlet for alle valutaer, i norske kroner og andre signifikante valutaer.

Publiserer LCR en gang per kvartal

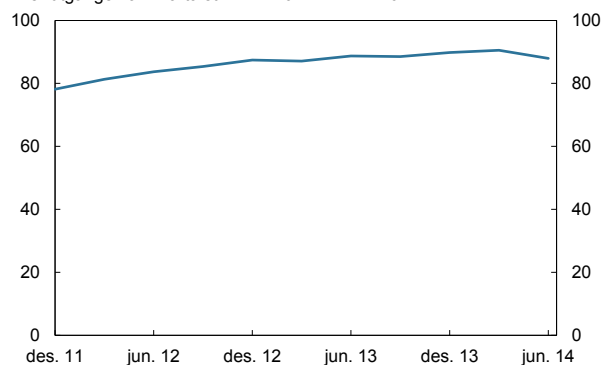
	Samlet	NOK	Andre signifikante valutaer
DNB Bank	●	●	●
Nordea Bank Norge	●	●	●
SpareBank 1 SR-Bank	●	●	●
Sparebanken Vest	●	●	●
SpareBank 1 SMN	●	●	●
Sparebanken Sør	●	●	●
SpareBank 1 Nord-Norge	●	●	●

Publiserer ● Publiserer ikke ●

KRAV TIL STABIL FINANSERING (NSFR)

Det foreslåtte kravet til stabil finansiering (NSFR) krever at bankene finansierer lite likvide eiendeler med stabil finansiering. Utlån til kunder og pantsatte eiendeler er eksempler på lite likvide eiendeler. Stabil finansiering vil blant annet være kjernekapital, obligasjonsfinansiering med gjenværende løpetid over ett år og flere typer kundeinnskudd. Det foreligger et forslag fra Baselkomiteen, men spesifiseringer av kravet er ikke ferdig, se også ramme side 18. Målt med NSFR viser norske banker en liten reduksjon i likviditetsrisikoen de siste årene, se figur 2.5. For å oppfylle kravet må forholdet mellom stabil finansiering og lite likvide eiendeler bedres videre.

Figur 2.5 NSFR. Bankenes¹ stabile finansiering i prosent av krav til stabil finansiering. Konserntall. Per utgangen av kvartalet. 4. kv. 2011 – 2. kv. 2014

1) Utvalget består av 17 banker i Norge, i hovedsak de største. Kilder: Finanstilsynet og Norges Bank

LIKVIDITETSREGULERING

LCR (Liquidity Coverage Ratio) innebærer at bankene må holde en likviditetsportefølje som er tilstrekkelig til å møte forpliktelse som oppstår gjennom en 30 dagers tenkt periode med stress i finansieringsmarkedene. Porteføljen skal inneholde likvide eiendeler av høy kvalitet. LCR har to komponenter:

- Verdien av høylikvide eiendeler etter avkorting for antatt verdifall under stress.
- Totale netto utbetalinger i stressperioden definert som forventede utbetalinger minus forventede innbetalinger, basert på forutsetninger om at markedsfinansiering ikke kan fornyes og at banken mister en del av innskuddene.

$$\text{LCR} = \frac{\text{Høylikvide eiendeler (a)}}{\text{Totale netto utbetalinger (b)}} \geq 100 \%$$

I regelverket fra EU-kommisjonen må banker oppfylle LCR samlet for alle valutaer. Det er ikke et presist krav til at banker skal oppfylle LCR per valuta fullt ut. Hvis det er for lite likvide eiendeler i en valuta åpnes det for tre unntaksbestemmelser for oppfyllelse av LCR: i) bruk av en sentralbankfasilitet, ii) bruk av høyt likvide eiendeler i en annen valuta, iii) økt omfang av nivå 2-eiendeler utover tillatt andel på 40 prosent.

Etter Basel III¹ og CRD IV/CRR² skal krav til likviditetsdekning (LCR) innføres fra 2015, med trinnvis innfasing. I EU starter innfasingen 1. oktober 2015 og kravet skal gjelde fullt ut fra 1. januar 2018. Finanstilsynet skal utarbeide et forslag til likviditetskrav som norsk forskrift innen utgangen av mai 2015.

1 Se Basel III innfasingskalender, januar 2013.

2 Se Kapitalkravforordningen (CRR), 26. juni 2013.

NSFR (Net Stable Funding Ratio) krever at bankene skal finansiere lite likvide eiendeler med langsiktig finansiering. NSFR har to komponenter:

- Verdien av finansiering som antas å være stabil, blant annet regulatorisk kapital, langsiktig obligasjonsfinansiering og husholdningsinnskudd, vektet etter grad av stabilitet (Available Stable Funding factors, ASF).
- Verdien av eiendeler og poster utenfor balansen som antas at krever stabil finansiering, blant annet eiendeler som er pantsatt og utlån til kunder, basert på definerte faktorer (Required Stable Funding factors, RSF).

$$\text{NSFR} = \frac{\text{Tilgjengelig stabil finansiering (a)}}{\text{Påkrevet stabil finansiering (b)}} \geq 100 \%$$

Baselkomiteens reviderte forslag til utforming av NSFR³ har i 2014 vært på høring. NSFR innføres i Basel III 1. januar 2018. NSFR er ennå ikke klart definert i EU-regelverket, og det er usikkert både når og i hvilken form kravet vil bli gjort gjeldende. Innen utgangen av 2016 skal EU-kommisjonen legge fram et forslag til lovtekst for NSFR, for å innføre NSFR som et krav innen 2018.

3 Se høringsdokument Basel III, Net Stable Funding Ratio (NSFR), 11. april 2014.

I EU-kommisjonens regler⁴ kvalifiserer følgende eiendeler i LCR med antagelser om verdifall under stress (avkortinger):

Nivå	Likvid eiendel / verdipapir	Spesifikasjoner	Avkorting LCR
Nivå 1	Kontanter og innskudd sentralbank		0 %
	Statspapirer		0 %
	Multinasjonale organisasjoner / lokale myndigheter	Risikovekt 0 % i kapitaldekningsdirektivet	0 %
	OMF	Låneserie min. 500 mill EUR. Krav til overpantsettelse og kredittvurdering	7 %
Nivå 2A	Lokale myndigheter	Risikovekt 20 % i kapitaldekningsdirektivet	15 %
	OMF	Låneserie min. 250 mill EUR. Krav til overpantsettelse og kredittvurdering	15 %
	Ikke-finansielle foretak	Låneserie min. 250 mill. EUR	15 %
Nivå 2B	Asset-backed securities (ABS)	Underliggende aktiva: Boliglån, billån, SMB-lån, forbrukslån. Transjer på min. 250 mill EUR	25-35 %
	Ikke-finansielle foretak	Låneserie min. 250 mill. EUR	50 %
	Aksjer		50 %
	OMF	Krav til overpantsettelse. Låneserie min. 250 mill EUR.	30 %
	Restricted-use committed liquidity facilities (RCLF)	Sentralbanken avgjør krav til sikkerheter og prising	

Minimum 30 %

Minimum 60 %

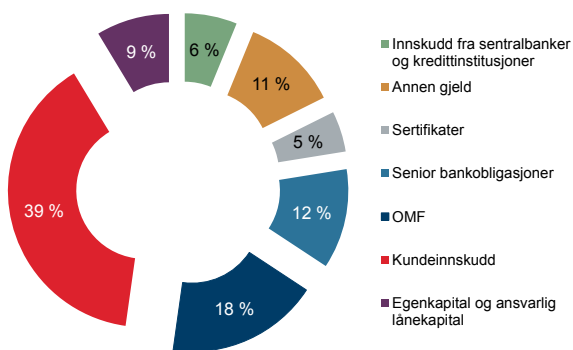
Maksimum 70 % OMF i nivå 1 + 2

Maksimum 15 %

Verdipapirer utstedt av bankkonsernet selv kvalifiserer ikke. Tabellen er ikke uttømmende.

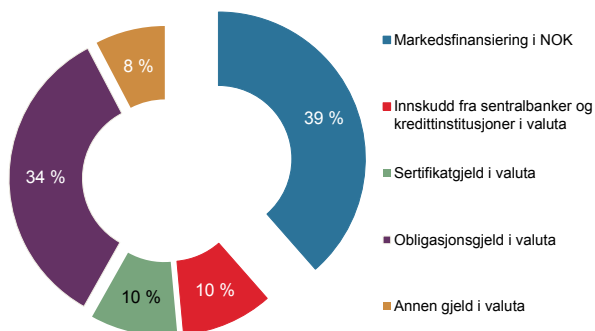
⁴ Se EU-kommisjonsforordning av 10. oktober 2014 for definisjon av LCR.

Figur 2.6 Finansieringsstruktur i norske banker og kredittforetak.¹
Prosent. Per 30. juni 2014

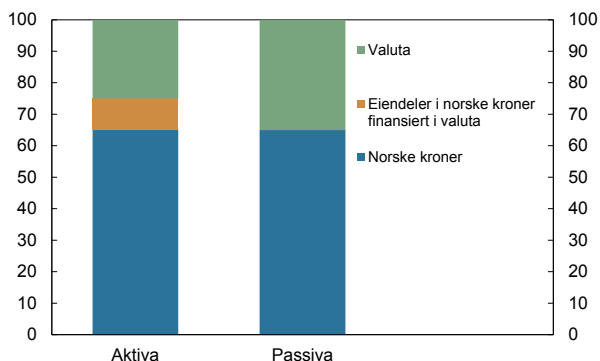
1) Summen av alle banker og OMF-kredittforetak med unntak av filialer og datterbanker av utenlandske banker i Norge.
Kilde: Norges Bank

Figur 2.7 Markedsfinansiering i norske banker og kredittforetak.¹
Valutafordelt. Prosent. Per 30. juni 2014

1) Summen av alle banker og OMF-kredittforetak med unntak av filialer og datterbanker av utenlandske banker i Norge, fratrukket konserninterne poster.
Kilde: Norges Bank

Figur 2.8 Valutafordelt balanse for norske banker og OMF-kredittforetak.¹
Prosent. Per 30. juni 2014

1) Summen av alle banker og OMF-kredittforetak med unntak av filialer og datterbanker av utenlandske banker i Norge.
Kilde: Norges Bank

SAMMENSATT FINANSIERINGSSTRUKTUR

Norske banker finansierer mesteparten av sine eien- deler med innskudd og obligasjoner, se figur 2.6. Kunde- innskudd utgjør over en tredel, mens langsiktig markedsfinansiering står for omtrent 30 prosent. Disse to finansieringskildene, i tillegg til egenkapital, antas som regel å være stabile. Banker med stabil finansi- ering er bedre rustet til å takle perioder med uro.

Bankene har også kortsiktig markedsfinansiering. Norges største bank, DNB, har tilgang på sertifikat- finansiering i utlandet. Sertifikater har løpetider på under ett år og utgjør om lag 5 prosent av norske bankers finansiering. I tillegg har bankene innskudd fra andre banker som utgjør 6 prosent av finansi- eringen. Slike innskudd antas å være mer flyktige enn vanlige kundeinnskudd.

FINANSIERING I UTENLANDSK VALUTA

Over halvparten av bankenes markedsfinansiering er hentet inn i utenlandsk valuta, se figur 2.7. Valuta- finansieringen består i hovedsak av senior bankobliga- sjoner, OMF, sertifikater og innskudd.

Det er flere årsaker til at de norske bankene velger å finansiere seg i valuta. De har eiendeler i valuta som det er hensiktsmessig å finansiere i valuta, se figur 2.8. Den gjenværende delen av valutafinansieringen byttes til kroner, i hovedsak for å finansiere utlån i norske kroner. Vilårene for valutafinansiering har vært gunstige. Det har påvirket bankenes finansi- eringsvalg. God vekst i norsk økonomi og solide stats- finanser kan ha gitt norske banker en konkurranse- fordel i finansieringsmarkedene. I tillegg har ekstra- ordinære pengepolitiske tiltak i Europa og USA bidratt til lave renter på innlån i euro og dollar, se figur 2.9.

Størrelsen på driftsbalansen og kapitalbevegelsene mellom Norge og utlandet påvirker tilgangen og vil- kårene på markedsfinansieringen til bankene. Eksport av olje og gass har bidratt til store overskudd på drifts- balansen. Overskuddet må plasseres i utlandet. Kapital- utgangen fra Norge har imidlertid vært betydelig større enn overskuddet på driftsbalansen, se figur 2.10. Motposten til denne differansen er en kapital- inngang til Norge som i hovedsak er knyttet til bank- enes valutafinansiering.³

³ Se *Norske bankars valutafinansiering av eiedelar i norske kroner*, Staff memo 2/2014, Jermund L. Molland, Norges Bank.

Overføringene til Statens pensjonsfond utland har utgjort mesteparten av kapitalutgangen. Norske forsikringsselskaper, pensjonskasser og verdipapirforetak har også stått for en betydelig andel. Disse institusjonene søker investeringsmuligheter i utlandet for å maksimere risikjustert avkastning. I tillegg har forsikringsselskaper og pensjonskasser regulatoriske krav som setter begrensninger for eksponeringen mot enkeltutstedere og produkter. Etterspørselen etter norske OMF og bankobligasjoner fra norske institusjonelle investorer er dermed begrenset. I normale tider gjør det at valutafinansiering fremstår som et gunstig alternativ for de norske bankene.

Bankene ønsker også en viss diversifisering av sine finansieringskilder. Ved å hente inn finansiering i andre valutaer får bankene tilgang til flere markeder og investorer. Finansieringen blir mer diversifisert. Bankene kan dermed bli mindre sårbare for uro i et enkelt marked.

Samtidig som utenlandsfinansieringen gjør bankenes finansiering mer diversifisert, fører det også til at bankene blir tettere knyttet til internasjonale finansmarkeder og dermed mer sårbare for uro i disse markedene. Uro kan særlig gi store utslag i tilgang og pris på finansiering hvis investorer prioriterer hjemmemarkedet i urolige tider. De norske bankene kan av den grunn være særlig sårbare overfor uro i internasjonale markeder.

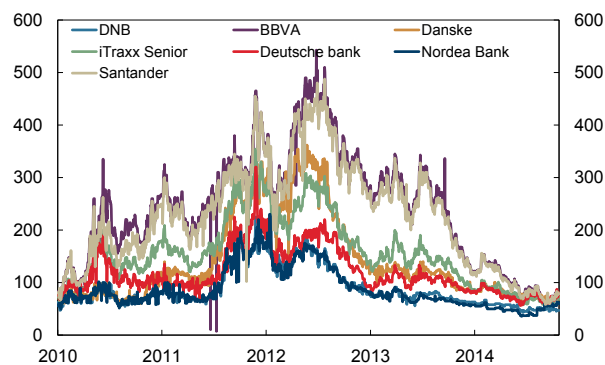
NY REGULERING FJERNER IKKE ALL SÅRBARHET

Gjennom å nærme seg de nye kravene til likviditet har bankene redusert sin likviditetsrisiko. Kravene har svakheter som gjør at det likevel vil være sårbarheter i banksektoren, og nye risikoer kan oppstå. Den kortsiktige utenlandsfinansieringen er betydelig. Den nye LCR-forordningen fra EU kan føre til høyere konsentrasjon av OMF i bankenes likviditetsreserver og økt systemrisiko.

KORTSIKTIG UTENLANDSFINANSIERING OG REFINANSIERINGSRISIKO

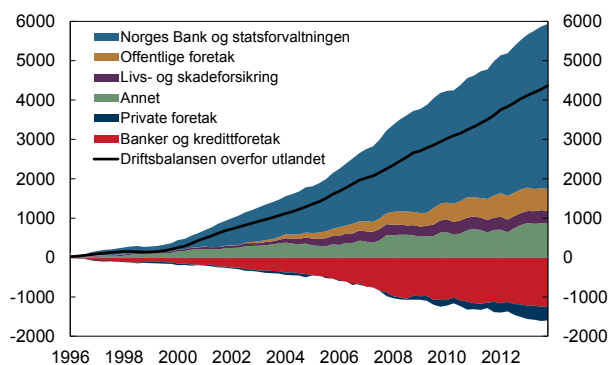
Store nordiske banker henter mye kortsiktig finansiering i utenlandsk valuta, hovedsakelig i amerikanske dollar og euro. Deler av den langsiktige obligasjonsfinansieringen veksles over til norske kroner ved hjelp

Figur 2.9 CDS-priser¹ på et utvalg norske og utenlandske banker. Basispunkter. 1. januar 2010 – 23. oktober 2014

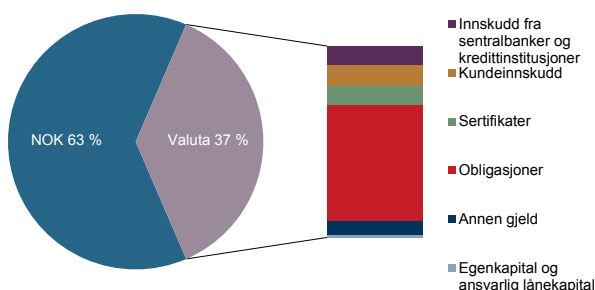
1) Credit Default Swap.
Kilde: Bloomberg

Figur 2.10 Netto kapitalutgang fra sektorer i Norge. Akkumulert. Milliarder kroner. 1. kv. 1996 – 4. kv. 2013

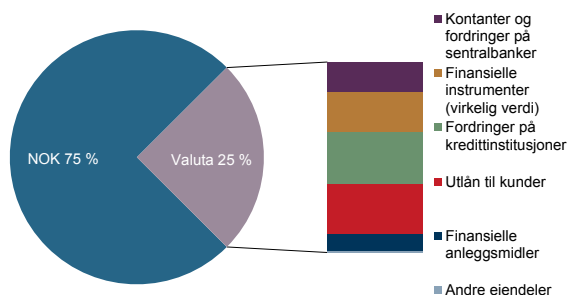
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.11 Valutafordelt finansiering i norske banker og OMF-kredittforetak.¹ Prosent. Per 30. juni 2014

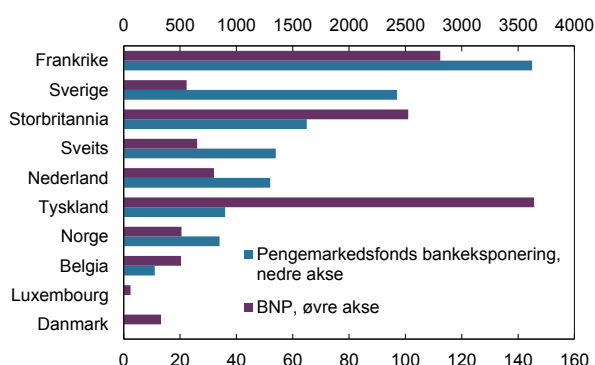
1) Summen av alle banker og OMF-kredittforetak med unntak av filialer og datterbanker av utenlandske banker i Norge.
Kilde: Norges Bank

Figur 2.12 Valutafordelte eiendeler i norske banker og OMF-kredittforetak.¹ Prosent. Per 30. juni 2014

1) Summen av alle banker og OMF-kredittforetak med unntak av filialer og datterbanker av utenlandske banker i Norge.
Kilde: Norges Bank

Figur 2.13 Pengemarkedsfonds totale bankeksponering¹ i Europa og BNP². Milliarder USD. Per august 2014

1) Estimert fra J.P. Morgan.
2) BNP i 2013.
Kilder: J.P. Morgan og SNL

av valutabytteavtaler med vesentlig kortere løpetid enn de underliggende obligasjonene.⁴

Refinansieringsrisikoen avhenger av løpetidsforskjellen mellom eiendeler og finansiering, likviditeten i eiendelene og hvor diversifisert finansieringen er. LCR-kravet er definert slik at finansiering med mer enn 30 dager løpetid ikke trenger å motsvares med likvide eiendeler. Bankene har derfor insentiver til å hente kortsiktig finansiering med løpetid som overstiger 30 dager, men ikke nødvendigvis så mye lenger. Refinansieringsrisikoen etter 30 dager kan derfor være betydelig. Eventuelle refinansieringsproblemer kan raskt gi behov for kraftig nedsalg av likviditetsreserven eller for å belåne den.

VALUTAINNSKUDD OG SERTIFIKATER

Kortsiktig finansiering i utenlandsk valuta består av både innskudd og sertifikater. Bankene har valuta-innskudd fra pengemarkedsfond, store foretak og andre banker uten bindingstid. Disse kan trekkes ut umiddelbart og regnes som mindre stabile. I tillegg låner DNB, i likhet med de store svenske bankene, inn store beløp kortsiktig i sertifikatmarkedet. Løpetidene varierer fra én dag til ett år, og i det amerikanske sertifikatmarkedet ligger den i gjennomsnitt på 50 dager.⁵

Innlån gjennom sertifikater⁶ i valuta utgjorde ved utgangen av andre kvartal om lag 200 milliarder kroner og står for en betydelig del av norske bankers finansiering. Innskudd fra utenlandske kunder har økt de siste årene og utgjorde også om lag 200 milliarder norske kroner, se figur 2.11.

Siden volumene er så store, kan refinansieringsproblemer knyttet til disse innlånene gi behov for å belåne eller selge store deler av verdipapirporteføljen. I en slik situasjon vil det være avgjørende å ha tilstrekkelig med likvide eiendeler.

SENTRALBANKINNSKUDD OG VERDIPAPIR I VALUTA

Den kortsiktige valutafinansieringen motsvares i stor grad av likvide eiendeler i samme valuta. Innskudd i sentralbanker utgjør om lag 130 milliarder kroner, se figur 2.12⁷. De er svært sikre og likvide og gir ingen

4 Se *Norske bankers valutafinansiering av eiedelar i norske kroner*, Staff memo 2/2014, Jermund L. Molland, Norges Bank.
5 Per 22. august 2014. Kilde: Federal Reserve.
6 Commercial Papers (CP) og Certificates of Deposits (CD).
7 Norskeide banker per 30. juni 2014.

refinansieringsrisiko. Andre eiendeler i valuta som kvalifiserer i LCR, utgjør om lag 230 milliarder kroner etter avkortinger og består hovedsakelig av statspapiere og utenlandske OMF. Selv om disse verdipapirene er definert som høyt likvide eiendeler i LCR, kan verdifallet vise seg å bli større enn antatt ved markedsuro. Høy konsentrasjon av OMF i likviditetsreservene kan øke sannsynligheten for det, se side 25.

Deler av verdipapirporteføljen er bundet opp til betalingsoppgjør eller stilt som sikkerhet i sentralbanker, valuta-bytteavtaler og andre derivatforretninger. Slike eiendeler vil det være krevende eller umulig å selge ved refinansieringsproblemer.

Bankene må også ha tilstrekkelig med verdipapirer som kan stilles som sikkerhet i Norges Bank om det skulle bli behov for ekstraordinær likviditet. Dersom verdipapirene allerede er blitt belånt eller solgt i markedet, vil mulighetene til å låne være mindre.

FINANSIERING FRA PENGEMARKEDSFOND OG KONSENTRASJONSRIKHO

Pengemarkedsfondene er viktige kjøpere av DNBS sertifikater i dollar og har også betydelige kundeinnskudd i dollar i banken over natten. DNB har god tilgang på slik kortsiktig finansiering til gunstige betingelser. Banker fra enkelte andre land har også for tiden tilgang, se figur 2.13.

Betingelsene i det amerikanske pengemarkedet kan raskt endre seg, og tilgangen på finansiering fremstår nærmest som binær. Bankene kan miste tilgangen fullstendig heller enn at investorene krever høyere risikopåslag eller kortere løpetid. Det har blant annet sammenheng med at pengemarkedsfondene er bundet av mandater for hva de kan investere i. En nedgradering av kredittvurderingen til en bank kan føre til at den ikke lenger får finansiering i det amerikanske pengemarkedet, slik Danske Bank opplevde i 2012.

Også nyheter eller oppmerksomhet i markedet av negativ art knyttet til en bank, uavhengig av om banken faktisk opplever problemer eller ikke, kan være nok til at pengemarkedsfondene trekker seg helt ut av investeringene av hensyn til egne kunder og deres preferanser. Markedet kan også stenges for en bank dersom det er negativ oppmerksomhet rundt forhold

i hjemlandet eller andre banker som kommer fra samme land eller område.

At den kortsiktige markedsfinansieringen i dollar er konsentrert rundt en homogen gruppe investorer, øker refinansieringsrisikoen. EU-regelverkets nye rapporteringskrav knyttet til likviditet («Additional Monitoring Metrics») vil blant annet avdekke konsentrasjonsrisiko mot investorgrupperinger. Bankene bør også publisere deler av denne informasjonen i sine kvartalsrapporter. Det kan bidra til å rette fokus mot lite diversifisert finansiering og risikoen det innebærer.

Bankene bør én gang per kvartal publisere konsentrasjon av investorgrupper i finansieringsstrukturen basert på nye EU-rapporteringskrav som kommer i 2015 («Additional Monitoring Metrics»).

Publisere investorkonsentrasjon

DNB Bank	●
Nordea Bank Norge	●
SpareBank 1 SR-Bank	●
Sparebanken Vest	●
SpareBank 1 SMN	●
Sparebanken Sør	●
SpareBank 1 Nord-Norge	●

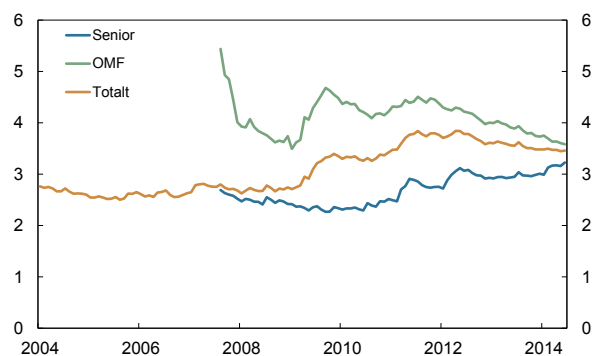
Rapportering starter i 2015 ●

LØPETIDEN PÅ OBLIGASJONSFINANSIERINGEN HAR FALT

Det kommende kravet til stabil finansiering (NSFR) skal redusere løpetidsrisikoen i bankene. Forslaget innebærer at markedsfinansiering med gjenværende løpetid på over ett år klassifiseres som stabil. Løpetidene utover ett år kan derfor tilpasses slik bankene finner optimalt. Bankene er mindre sårbare overfor markedsuro når løpetiden på markedsfinansieringen er lang og forfallene er spredt jevnt ut i tid.

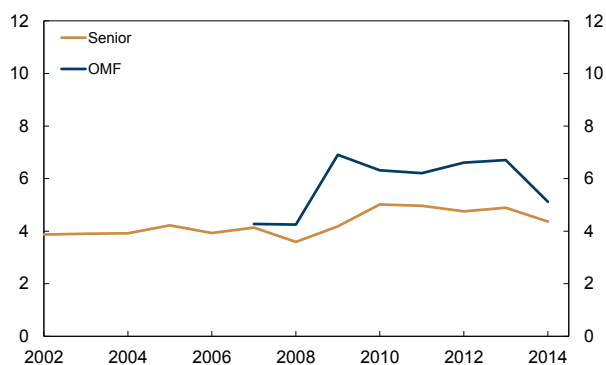
Gjenværende løpetid på en banks obligasjonsfinansiering er løpetiden på de obligasjonene banken til enhver tid har som gjeld på sin balanse. Gjenværende løpetid økte jevnt for norske banker fra 2008 og fram til sommeren 2012, se figur 2.14. De siste to årene har derimot gjenværende løpetid vist en fallende trend og er nå om lag 3,5 år. Det bidrar isolert sett til økt refinansieringsrisiko.

Figur 2.14 Gjenværende løpetider på obligasjonsfinansiering. Antall år. Januar 2004 – juni 2014

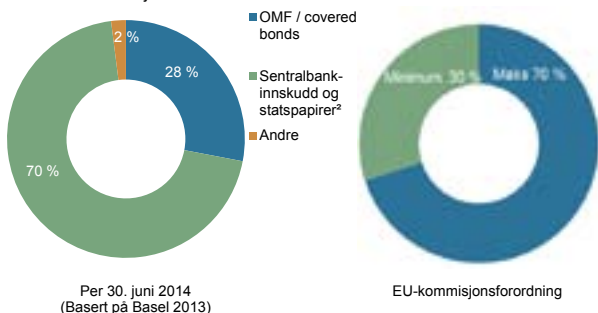
Kilder: Bloomberg, Stamdata og Norges Bank

Figur 2.15 Løpetid på nye obligasjonsutstedelser. Antall år. Januar 2002 – september 2014

Kilder: Bloomberg, Stamdata og Norges Bank

Figur 2.16 Likviditetsreserver i norske banker som kvalifiserer i LCR.¹ Prosent. Per 30. juni 2014

1) Etter avkortninger.
2) Nivå 1-kvalifiserende eiendeler unntatt OMF.
Kilder: Finanstilsynet og EU-kommisjonen

Sammensetningen av obligasjonsgjelden påvirker gjenværende løpetid. Innføringen av OMF bidro til å trekke opp gjenværende løpetid i perioden etter finanskrisen. Det skyldes at OMF er blitt utstedt med lengre løpetider enn seniorobligasjoner.

Volumet av obligasjonsutstedelser har også betydning for de gjenværende løpetidene. I perioder med høy kredittvekst og mye ny obligasjonsfinansiering øker ofte gjenværende løpetid. I perioder med lavere kredittvekst og god tilgang på innskudd har bankene mindre behov for markedsfinansiering. Da reduseres gjenværende løpetid siden bankene får en større andel «gammel» gjeld med lavere gjenværende løpetid. Det kan ha bidratt til lavere løpetider den siste tiden.

Bankene kan motvirke dette i sin aktive forvaltning av gjenværende løpetid. En mulighet er å øke løpetiden på obligasjonene de utsteder. En annen er å kjøpe tilbake obligasjoner fra markedet og erstatte dem med ny gjeld med lengre løpetid. Bankene ser ikke ut til å gjøre noen av delene i særlig stor grad.

Lønnsomhetsvurderinger påvirker hvordan bankene tilpasser seg. Normalt er det billigere å utstede gjeld med kortere løpetid enn lengre. Bankene ser ut til å foretrekke kortere finansiering med lavere renter, selv om premiene for å øke løpetiden for tiden er lave.

Hittil i år har bankene redusert løpetiden på nye obligasjonsutstedelser, se figur 2.15. Det gjelder både for OMF og seniorobligasjoner. Tilpasningen tyder på at bankene finner det optimalt å akseptere den økte risikoen det kan gi. Økningen i kapitalkrav kan ha gitt et insentiv til å styrke inntjeningen ved hjelp av kort-siktigere finansiering.

Bankene tilpasser løpetiden innenfor gjeldende bankregulering og interne retningslinjer. Hva som er riktig løpetid på finansieringen, må vurderes ut fra løpetiden på eiendelene. Finanstilsynet legger opp til at bankene skal rapportere løpetidsstrukturen på eiendeler og finansiering fra midten av 2015. Rapporteringen følger av EU-regelverkets «Additional monitoring metrics» som kan bli et nyttig verktøy for myndighetene ved oppfølging av bankenes likviditetsrisiko fremover. Bankene bør også publisere deler av denne informasjonen i sine kvartalsrapporter. Det vil fremme finansiell stabilitet.

Bankene bør én gang per kvartal publisere innbetalinger og utbetalinger løpetidsfordelt («maturity ladder»), basert på nye EU-rapporteringskrav som kommer i 2015 («Additional Monitoring Metrics»).

Publisere «maturity ladder»

DNB Bank	●
Nordea Bank Norge	●
SpareBank 1 SR-Bank	●
Sparebanken Vest	●
SpareBank 1 SMN	●
Sparebanken Sør	●
SpareBank 1 Nord-Norge	●

Rapportering starter i 2015 ●

OMF I BANKENES LIKVIDITETSRESERVER

Det finansielle systemet er preget av høy grad av sammenkobling, blant annet ved at bankene holder OMF⁸ i sine likviditetsreserver. Norske banker eier 30 til 40 prosent av OMF utstedt av norskeide banker i norske kroner, tilsvarende 150 milliarder kroner. Av disse kvalifiserer over 100 milliarder i LCR.

Norske banker har også OMF utstedt i utenlandsk valuta til en verdi av om lag 100 milliarder kroner i likviditetsreserven. Disse kan være utstedt av både norske og utenlandske banker. Til sammen utgjør norske og utenlandske OMF i underkant av 30 prosent av bankenes likviditetsreserver, se figur 2.16.

NYTT LIKVIDITETSKRAV (LCR) KAN ØKE KONSENTRASJONSRIKIOEN

En viktig årsak til at bankene har store volumer OMF i likviditetsreservene er det kommende LCR-kravet. I forordningen fra EU-kommisjonen tillates det at hele 70 prosent av reserven består av OMF. Det er en betydelig høyere andel enn det som ligger i anbefalingen fra Baselkomiteen på 40 prosent. Den nye forordningen fra EU kan føre til at norske banker vil øke OMF-beholdningen ytterligere. En viktig grunn er den begrensede tilgangen på likvide eiendeler i norske kroner, som i stor grad har sammenheng med et lite statsgjeldmarked. OMF gir også bedre avkastning enn mange andre verdipapirer som kvalifiserer til LCR. I tillegg er OMF blant de mest likvide obligasjonene i Norge og er godkjent som sikkerhet for lån i Norges Bank.

Formålet med likviditetsreserver er å kunne selge eller belåne likvide verdipapirer når bankene ikke får refinansiert seg. Avkortningsraten i LCR, se ramme side 18, skal ideelt sett ta høyde for verdifall ved markedsuro, men ved høy konsentrasjon av OMF i likviditetsreservene kan det være behov for høyere avkortning.

Muligheten til å selge likviditetsreservene i markedet bør ikke samvariere med bankenes muligheter til å finansiere seg. Lite diversifiserte likviditetsreserver med en høy andel OMF vil øke samvariasjonen.

Ved større markedsuro kan bankene ha problemer med å hente finansiering og får behov for å skaffe seg likviditet ved å selge verdipapirer i likviditetsreserven. Fordi mange banker trolig vil realisere likviditetsreserven samtidig er det sannsynlig med et betydelig fall i etterspørselen etter OMF og verdifall i reservene. Å gjennomføre nyutstedelser kan derfor bli ekstra krevende og kostbart, noe som fører til ytterligere likviditetsproblemer og nedslag fra likviditetsreserven. Slike negative likviditetsspiraler observerte vi under finanskrisen. Ved utformingen av LCR-krav til norske banker er det naturlig å ta hensyn til denne problemstillingen.

LCR-KRAV I ENKELTVALUTAER

Begrenset tilgang på norske statspapirer gir grunnlag for å tilpasse det nye kravet til likviditetsdekning (LCR) til norske forhold. Det bør stilles et eksplisitt krav både i kroner og i andre signifikante valutaer. Et krav til LCR i kroner bør ikke settes for høyt.

I forordningen fra EU-kommisjonen er det ikke et presist krav til at banker skal oppfylle LCR per valuta fullt ut. Likevel bør banker holde likvide aktiva i valutaer der de har likviditetsbehov. I valutaer hvor tilbudet av høyt likvide eiendeler ikke anses som tilstrekkelig, åpner EU for tre unntaksbestemmelser: en sentralbankfasilitet som får telle med i LCR, bruk av høyt likvide eiendeler i en annen valuta eller at bankene kan holde mer av høylikvide eiendeler med høyere avkortning.⁹

Formålet med likviditetsregulering er å bedre bankenes egen evne til å motstå uro i finansieringsmarkedene. Det vil redusere likviditetsrisikoen i banksystemet. Det er lite hensiktsmessig å sette opp en egen sentral-

8 Både OMF og andre covered bonds.

9 Nivå 2A, se ramme side 18.

bankfasilitet med eneste formål at bankene skal kunne oppfylle LCR. Bankene bør heller kunne holde mer høyt likvide eiendeler i valuta.

LCR-KRAV I NORSKE KRONER BØR IKKE SETTES FOR HØYT

Norges Bank anslår at det i dag ikke er nok tilgjengelige høyt likvide kroneeiendeler til at bankene i praksis kan oppfylle en LCR på 100 prosent i norske kroner uten negative konsekvenser for det norske obligasjonsmarkedet. I tillegg taler andre forhold for at kravet bør settes betydelig under 100 prosent.

Et høyt krav i norske kroner vil trolig føre til høyere konsentrasjon av OMF i bankenes likviditetsreserver, se side 25. Alt annet likt kan det øke behovet for likviditetsstøtte fra Norges Bank.

Bankenes behov for likvide eiendeler i norske kroner varierer, blant annet som følge av nivået på strukturell likviditet i banksystemet og behovet for likvide eiendeler som sikkerhet i derivatavtaler. Faktisk LCR i norske kroner måtte derfor tidvis ha ligget betydelig over kravet for å sikre en kontinuerlig oppfyllelse.

Et høyt krav i norske kroner kan, sammen med begrenset tilgang til likvide eiendeler i norske kroner, bidra til å svekke likviditeten i det norske pengeområdet. Det er allerede observert slike effekter ved kvartalsskifter når banker rapporterer LCR til Finanstilsynet.

Dersom kostnadene ved å oppfylle LCR i kroner er høyere enn i utenlandsk valuta, kan det være en konkurranseulemppe for mindre norske banker som ikke har samme apparat som de store til å håndtere valutaeksponeringer. Samtidig kan ikke de største bankene like lett kjøpe og selge verdipapirer i det norske markedet uten at det kan ha vesentlig påvirkning på markedet. Et høyt LCR-krav i kroner vil øke de største bankenes etterspørsel etter likvide aktiva i norske kroner og gjøre det mer kostbart for mindre banker å oppfylle LCR.

I regelverket bør det stilles et eksplisitt krav til LCR i norske kroner, og kravet bør settes i størrelsesorden 60 prosent.¹⁰

Det resterende likviditetsbehovet for å oppfylle et samlet LCR-krav kan dekkes gjennom å holde høyt likvide eiendeler i utenlandsk valuta.

LCR-KRAV BØR OPPFYLLES FULLT UT I ANDRE SIGNIFIKANTE VALUTAER

Det er først og fremst de største norske bankene som har et vesentlig likviditetsbehov i utenlandsk valuta. Både DNB og Nordea Bank Norge har for tiden store likviditetsreserver i valuta. Det henger sammen med at finansieringsbetingelsene, spesielt i euro og dollar, har vært veldig gunstige de siste par årene.

Et LCR-krav i valuta har betydning for Norges Banks rolle som långiver i siste instans. Hvis en bank får likviditetsbehov i en valuta uten å ha tilstrekkelige reserver i den samme valutaen, kan banken skaffe seg likviditet ved å selge verdipapirer i andre valutaer og veksle likviditet fra en valuta til en annen. Om banken ikke har mulighet til dette, vil banken trolig trenge likviditetsstøtte fra Norges Bank. Særskilt likviditetsstøtte til enkeltinstitusjoner er begrenset til situasjoner der den finansielle stabiliteten vil være truet uten slik støtte. Norges Banks muligheter til å støtte bankene med likviditet i utenlandsk valuta er begrenset. Det er derfor spesielt viktig at banker holder likvide eiendeler i utenlandske valutaer der de har likviditetsbehov.

I tillegg til å oppfylle LCR samlet for alle valutaer, bør banker med signifikant likviditetsrisiko i utenlandske valutaer pålegges å oppfylle LCR fullt ut i hver av disse valutaene.

¹⁰ Ved tidspunkt for full implementering.

3 SOLIDITET I BANKENE

GOD UTVIKLING I BANKENE	27	RAMME:	
• Kredittrisiko	29	TAP PÅ LÅN TIL HUSHOLDNINGER	35
BANKENES SOLIDITET OG TILPASNING VED ET TILBAKESLAG	30	UTDYPIING:	
• Makroøkonomisk utvikling	30	EMISJONER AV NY EGENKAPITAL I BANKENE	37
• Bankenes soliditet i stressalternativene	32		

Norske banker har siden 2010 hatt god lønnsomhet som i stor grad er benyttet til å styrke egenkapitalen. Ren kjernekapital som andel av forvaltningskapital er høy sammenliknet med banker i mange andre land, men ikke høyere enn på slutten av 1990-tallet. Soliditeten må bedres ytterligere for å tilfredsstillende besluttede økninger av kapitalkravene.

En stresstest viser at de største norske bankene vil få store utlånstap ved et kraftig tilbakeslag i norsk økonomi. Finansieringskostnadene øker i stresstesten, men det forutsettes både at penge-markedene fungerer og at bankene har tilgang på markedsfinansiering. Bankenes atferd kan forsterke lavkonjunkturen. Stresstesten viser også at kapitalbufferne kan føre til mindre behov for å stramme inn på utlån og bidra til en mildere nedgang.

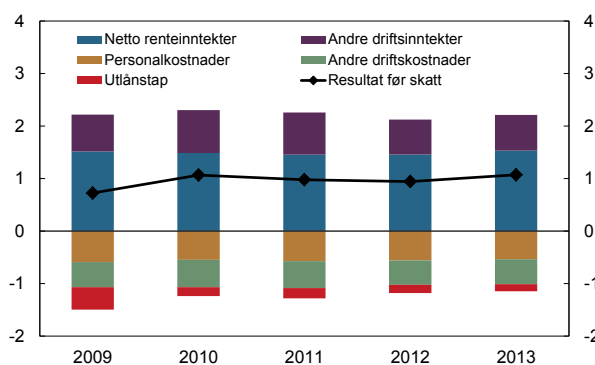
GOD UTVIKLING I BANKENE

Soliditeten er bedret de siste årene og er høy sammenliknet med andre land. Norske bankers eksponering mot eiendomsmarkedet er høy og har økt ytterligere det siste året.

Stabile inntekter og kostnader i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital og lave utlånstap har gitt gode resultater i bankene gjennom flere år, se figur 3.1.

God lønnsomhet har gjort bankene i stand til å tilfredsstillende de økende kapitalkravene ved å holde tilbake overskudd. En analyse av hvordan de største norske bankene har styrket sin rene kjernekapitaldekning i årene 2009–2013 viser at økt ren kjernekapital har vært den viktigste bidragsyteren, se figur 3.2.¹ Redusert beregningsgrunnlag (sum risikovektede eiendeler) har også trukket opp kapitaldekningen, til tross for at bankenes forvaltningskapital har økt med 26 prosent i perioden.

Figur 3.1 Dekomponert utvikling i bankenes¹ resultat før skatt.² Prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. 2009 – 2013

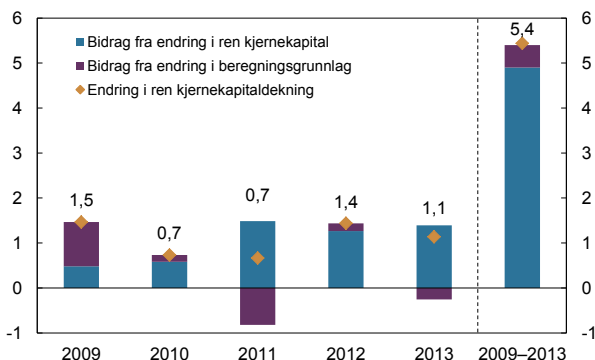
1) De seks største norske bankkonsernene ved utgangen av 2013.

2) Provisjonsinntekter fra SpareBank 1 Boligkreditt og SpareBank 1 Næringskreditt til eierbankene er omklassifisert til renteinntekter.

Kilder: Bankkonsernenes årsrapporter og Norges Bank

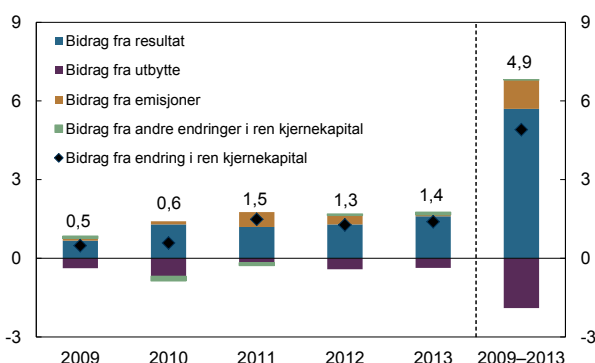
1 Se *Norske bankers tilpasning til økte kapitalkrav*, Staff Memo 14/2014, H. Winje og L.-T. Turtveit, Norges Bank.

Figur 3.2 Dekomponert endring i bankenes¹ rene kjernekapitaldekning. Prosentenheter. 2009 – 2013²

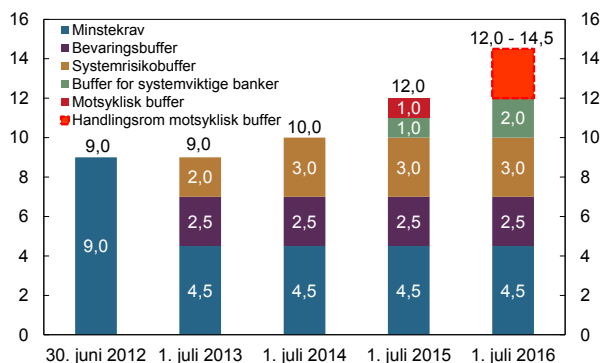
1) De seks største norske bankkonsernene ved utgangen av 2013.
2) På grunn av metoden vil ikke bidragene fra enkeltårene summere til det samlede bidraget over perioden.
Kilder: Bankkonsernenes årsrapporter og Norges Bank

Figur 3.3 Dekomponert bidrag fra ren kjernekapital til endring i ren kjernekapitaldekning for bankene¹. Prosentenheter. 2009 – 2013²

1) De seks største norske bankkonsernene ved utgangen av 2013.
2) På grunn av metoden vil ikke bidragene fra enkeltårene summere til det samlede bidraget over perioden.
Kilder: Bankkonsernenes årsrapporter og Norges Bank

Figur 3.4 Opptopping av krav til ren kjernekapitaldekning. Prosent av beregningsgrunnlag. 30. juni 2012 – 1. juli 2016

Kilde: Finansdepartementet

Økningen i ren kjernekapital skyldes hovedsakelig tilbakeholdt overskudd, se figur 3.3. Emisjoner har også bidratt til å styrke soliditeten, men det er betalt ut mer i utbytte enn det er hentet inn i emisjoner. Se også utdypingen «Emisjoner av ny egenkapital i bankene» på side 37.

Kravene til ren kjernekapitaldekning i norske banker vil fortsette å øke de to neste årene, se figur 3.4. Ved utgangen av første halvår 2014 oppfylte alle norske banker kravet om ren kjernekapitaldekning på 10 prosent fra 1. juli 2014 med god margin, se figur 3.5. Bankene som er utpekt som systemviktige, DNB og Nordea Bank Norge, må fortsatt øke egenkapitalen for å tilfredsstille fremtidige kapitalkrav. Mange banker som ikke ble utpekt som systemviktige, vil trolig også øke egenkapitalen for å komme opp på samme kapitalnivå som de systemviktige bankene er pålagt, for fortsatt å være attraktive for obligasjonsinvestorer.

Ren kjernekapital som andel av forvaltningskapitalen (ren kjernekapitalandel) er høy i norske banker sammenliknet med de store svenske bankene og mange andre europeiske banker. Likevel er ikke andelen høyere enn den var etter oppkapitaliseringen av norske banker etter bankkrisen, se figur 3.6. De siste årene er DNB Bank-konserns balanse blitt blåst opp av kortsiktige innlån i pengemarkedet som plasseres sikkert i sentralbanker. Holdes alle innskudd i sentralbanker utenfor, ville DNB Bank-konserns rene kjernekapitalandel ved utgangen av 2013 vært om lag 1/2 prosentenheter høyere, mens den for norske banker samlet ville vært om lag 1/4 prosentenheter høyere.

På grunn av risikovektingen kan kravene til ren kjernekapitaldekning i noen tilfeller tilsløre den virkelige kapitalbasen til bankene. Ren kjernekapitalandel er et ikke-risikovektet soliditetsmål. Det har likhetstrekk med «leverage ratio», som trolig blir innført som kapitalkrav fra 2018. Baselkomiteen publiserte i januar 2014 retningslinjer for hvordan «leverage ratio» skal beregnes og hvilken informasjon bankene skal publisere. Den europeiske banktilsynsmyndigheten (EBA) fulgte opp i juni 2014 med å publisere tekniske standarder.² Basert på tolkninger av retningslinjene, har de fleste av de store nordiske og europeiske bankene beregnet sine «leverage ratio», se figur 3.7.

2 «Leverage ratio» er kjernekapital dividert på forvaltningskapital justert for diverse poster. Mye gjeld i forhold til egenkapital gir et lavt forholdstall.

Av bankkonsernene i figuren ligger DNB-konsernet høyest på begge soliditetsmålene.

De store svenske bankene har høyere ren kjernekapitaldekning enn DNB. Det skyldes at gjennomsnittlig risikovekt³ for svenske banker er en god del lavere enn for DNB. En bank med høy ren kjernekapitaldekning, men lav ren kjernekapitalandel vil være utsatt dersom bankens interne risikomodeller undervurderer bankens virkelige risiko.

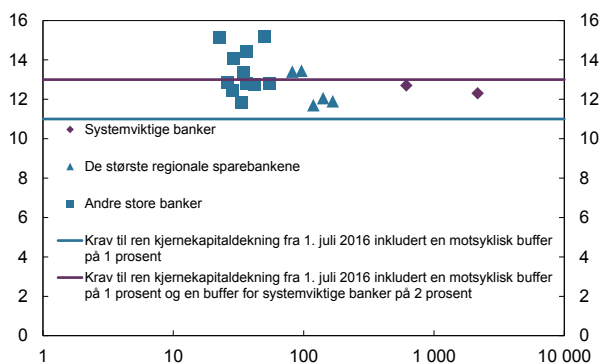
KREDITTRISIKO

Utlån utgjør den klart største delen av norske bankers eiendeler. Kredittrisiko er derfor den viktigste risikoen bankene er eksponert mot. Ved utgangen av første halvår 2014 hadde banker og OMF-kredittforetak i Norge utlån til personmarkedet, næringsmarkedet og utenlandske kunder på 3600 milliarder kroner. Disse utlånene fordelte seg med 58 prosent til personmarkedet, 32 prosent til næringsmarkedet og 10 prosent til utenlandske kunder. Nesten alle utlån til utenlandske kunder er til foretak.

Bankene har svært høy eksponering mot eiendom i utlånporteføljen. Boliglån utgjør hele 93 prosent av utlånene til personmarkedet, mens utlån til nærings-eiendom utgjør nær halvparten av utlånene til næringsmarkedet, se figur 3.8. Dessuten utgjør utlån til bygg og anlegg 10 prosent av utlånene til næringsmarkedet. I stresstesten under legger vi inn et betydelig boligprisfall. Store volum OMF i likviditetsreservene bidrar også til bankenes eksponering mot det norske eiendomsmarkedet, se kapittel 2 «Bankenes finansiering og likviditetsrisiko». Analyser av hva banker i ulike land har tapt på under kriser, viser at eiendomsrelaterte foretakslån, særlig næringseiendom, har vært et viktig opphav til tap.⁴

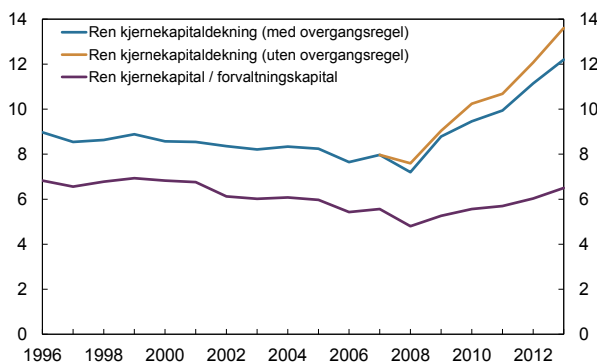
Innenfor sjømatnæringen og oljeleverandørindustrien har kredittrisikoen trolig økt noe den siste tiden. Russlands stans i importen av norsk fisk kan gi press på lønnsomheten til foretak i sjømatnæringen. En nedgang i petroleumsinvesteringene neste år, slik de siste investeringsundersøkelsene tyder på, kan gi utfordringer for foretak innen leverandørindustrien. Bankenes utlån til næringene oljeservice, industri og sjømat er imidlertid relativt små, men store tap på

Figur 3.5 Ren kjernekapitaldekning i store norske bankkonsern¹ og fremtidige kapitalkrav. Prosent. Forvaltningskapital.² Milliarder kroner. Per 30. juni 2014³

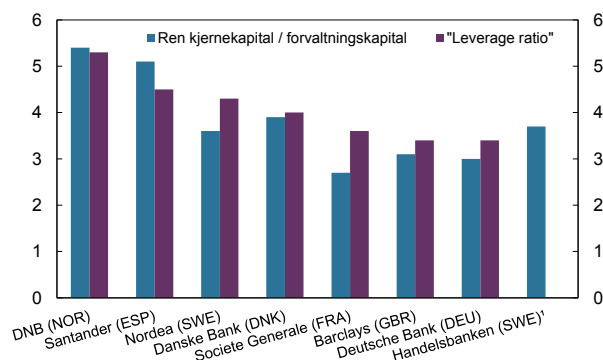
1) Norske bankkonsern med forvaltningskapital over 20 milliarder.
2) Logaritmisk skala.
3) Det er antatt at hele resultatet for 1. halvår 2014 legges til ren kjernekapital.
Kilder: Bankkonsernenes kvartalsrapporter og Norges Bank

Figur 3.6 Ren kjernekapitaldekning og -andel for norske banker samlet.¹ Prosent. 1996 – 2013

1) For banker som er finanskonsern, benyttes tall for bankkonsern, for øvrige banker benyttes morbanktall.
Kilde: Finanstilsynet

Figur 3.7 Ren kjernekapitalandel og "leverage ratio" for noen europeiske bankkonsern. Prosent. Per 30. juni 2014

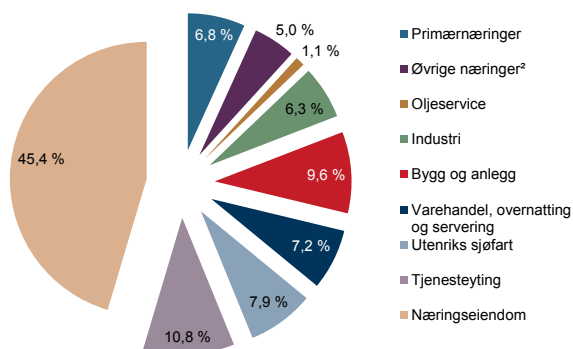

1) Handelsbanken oppgir ikke tall for "leverage ratio" i sin delårsrapport for andre kvartal 2014.
Kilder: Bankkonsernenes rapporter og Norges Bank

3 Gjennomsnittlig risikovekt = Beregningsgrunnlag (sum risikovektede eiendeler) / Forvaltningskapital.

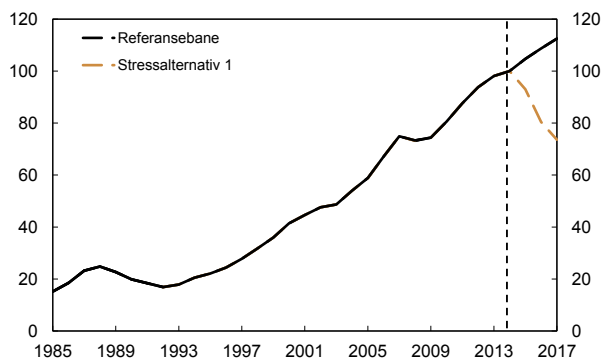
4 Se *Hva taper bankene penger på under kriser?* Staff memo 3/2014, K. Kragh-Sørensen og H. Solheim, Norges Bank.

Figur 3.8 Fordeling av utlån til næringsmarkedet.¹
Prosentvis andel. Per 30. juni 2014

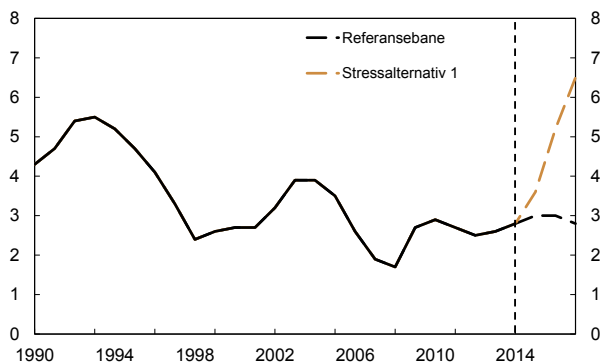
1) Fra alle banker og kredittforetak i Norge.
2) Øvrige næringer inkluderer "Transport ellers", "Forsyning" og "Utvinning av naturressurser".
Kilde: Norges Bank

Figur 3.9 Boligpriser i referansebanen og stressalternativ 1.
Nominelle priser. Indeks. 2014 = 100. 1985 – 2017¹

1) Fremskrivninger for 2014 – 2017.
Kilder: Eiendom Norge, Finn.no, Eiendomsverdi og Norges Bank

Figur 3.10 Arbeidsledighet i referansebanen og stressalternativ 1.
Prosent av arbeidsstyrken. 1990 – 2017¹

1) Fremskrivninger for 2014 – 2017.
Kilder: NAV, Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

enkeltengasjementer kan være nok til å gi utslag i bankenes resultater. Eventuelle negative ringvirkninger kan også gi tap på utlån til andre næringer.

BANKENES SOLIDITET OG TILPASNING VED ET TILBAKESLAG

Stresstesten viser at de største norske bankene vil få store tap ved et kraftig tilbakeslag i norsk økonomi. Hvor mye bankene strammer inn på sine utlån, har betydning både for kapitaldekningen og hvor kraftig tilbakeslaget blir. Det kan være rasjonelt for hver enkelt bank å redde lønnsomheten ved å stramme inn på utlån, men hvis alle banker opptrer likt, kan resultatet bli enda svakere økonomisk utvikling og nye runder med tap. Kapitalbufferne kan bidra til mindre behov for innstramming og føre til at bankene ikke vil forsterke et tilbakeslag i like stor grad.

I flere land benytter myndighetene stresstester for å vurdere om bankene har tilstrekkelig kapital til å møte et kraftig realøkonomisk tilbakeslag. Både i EU og USA er det flere ganger de siste årene blitt gjennomført slike tester av de største bankene. Her hjemme har både Norges Bank og Finanstilsynet publisert stress-tester av de norske bankene. Et kjennetegn ved stress-tester er at sannsynligheten for at den skisserte realøkonomiske utviklingen skal inntreffe, er liten, men ikke ubetydelig.

Hovedformålet her er å illustrere samspillet mellom bankenes kapitaldekning og den realøkonomiske utviklingen ved et tilbakeslag.⁵ Øker utlånstapene raskt, kan resultatet bli en kraftig innstramming i bankenes utlån. Det kan igjen forsterke tilbakeslaget. En høyere kapitaldekning før tilbakeslaget inntreffer kan dempe bankenes behov for å stramme inn. Vi ser på tre stressalternativer der vi skiller mellom bankenes tilpasning og kapitalnivå.

MAKROØKONOMISK UTVIKLING

Vi tar utgangspunkt i risikoscenarioene omtalt i kapittel 1 «Risikobildet». I stresstesten fører en brå og kraftig nedgang i eiendomssektoren i Kina til nær en halvering av veksten i kinesisk økonomi. Det gir store ringvirkninger både i form av finansiell uro og tilbakeslag i mange land. Nedgang i energietterspørselen fører til stort fall i olje- og gasspriser. Forstyrrelsene

⁵ EBA gjennomfører i år en stresstest av europeiske banker hvor DNB-konsernet deltar. Et hovedskille mellom vår stresstest og EBAs test er at vi ser på en makrobank, mens EBA tester på enkeltbanknivå. Scenariene er også ulike, blant annet oljeprisforutsetningene.

rammer norsk økonomi med full styrke og sårbarhetene knyttet til høyt boligpris- og gjeldsnivå antas å forsterke nedturen betydelig.

Viktige forutsetninger om utviklingen ute:

- Veksten hos våre handelspartnere avtar markert.
- Oljeprisen faller til USD 50 per fat, for så gradvis å stige mot USD 65 per fat.
- Alle risikopåslag i finansmarkedene øker markert.
- Fornyet mistillit bankene imellom fører til økte påslag også i pengemarkedene.

Viktige forutsetninger om utslagene i norsk økonomi:

- Kraftig fall i petroleumsinvesteringene som rammer leverandørindustrien hardt.
- Optimisme hos husholdningene snur til bekymring og pessimisme. Det medfører et brått fall i boligprisene på til sammen 30 prosent over tre år, se figur 3.9. Det gir igjen nedgang i privat konsum og i boliginvesteringer.
- Finansiell uro gir vedvarende høye påslag i det norske pengemarkedet og markert økning i risikopåslagene på bankenes markedsfinansiering.

Konsekvensen er et kraftig tilbakeslag i norsk økonomi med fall i BNP både i 2016 og 2017.⁶ Arbeidsledigheten øker til over 6 prosent, se figur 3.10. Det er noe høyere enn nivået vi observerte under den dype nedgangs-konjunktoren tidlig på 1990-tallet.

Finansiell uro og svake utsikter for norsk økonomi fører til en viss svekkelse av kronen. Det demper de negative utslagene for tradisjonell eksportindustri.

Lavere etterspørsel fra husholdningene, petroleumsrelatert virksomhet og våre handelspartnere gir nedgang i lønnsomheten til foretakene. Investeringene og etterspørselen etter lån faller. Flere foretak får problemer med å betjene gjelden, og problemlånsandelen⁷ til foretak øker markant til hele 17 prosent i slutten av stressperioden, se figur 3.11.

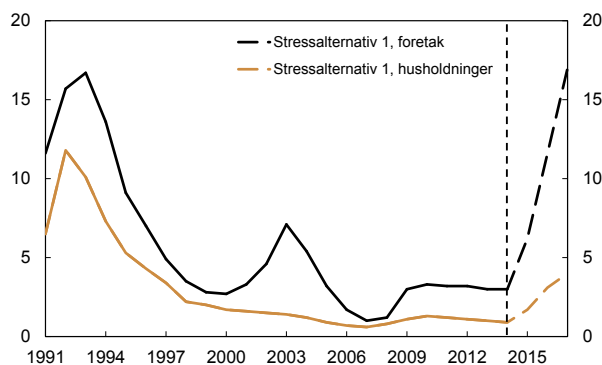
6 Referansebanen bygger på anslag i Pengepolitisk rapport 3/14.
7 Problemlån er misligholdte og andre særlig tapsutsatte lån.

Det kraftige boligprisfallet fører til at mange husholdninger ender opp med dårlig pantesikkerhet. Kombi- nert med økt arbeidsledighet gir det en økning også i problemlånsandelen til husholdninger, men til et klart lavere nivå enn under bankkrisen på 1990-tallet. Husholdningene har gode finansielle marginer og den direkte kredittrisikoen vurderes som moderat, se kapittel 4 «Høy gjeld i husholdningene». Utslagene av arbeidsledighet på problemlånene i husholdningene kan bli større enn vi har lagt til grunn, se omtale i rammen «Tap på lån til husholdninger». Forstyrrelsene i stresstesten gir imidlertid store negative utslag i privat konsum, som har betydelige indirekte effekter på problemlån til foretak.⁸ Utviklingen i de makro- økonomiske hovedstørrelsene i stressalternativ 1 er oppsummert i tabell 3.1.

Som beskrevet over er det lagt til grunn at bankene har tilgang til markedsfinansiering, men at påslagene holder seg vedvarende høye i stressperioden. Dersom investorer har hjemmemarkedspreferanser er sannsynligheten høy for at særlig tilgangen på finansiering i utlandet faller helt bort. Sannsynligheten for et slikt utfall øker også ved en eventuell kraftig nedgradering av bankenes kredittvurdering. Det utgjør en betyde- lig risiko som kan ramme bankene svært hardt.

8 Se også *Kanaler fra høy gjeld i husholdningene til tap i bankene*, Staff memo 9/2014, K. Kragh-Sørensen og H. Solheim.

Figur 3.11 Bankenes¹ problemlån i stressalternativ 1. I prosent av utlån til sektoren. Prosent. 1991 – 2017²

1) Problemlån til foretak i banker. Problemlån til husholdninger i banker og kreditforetak.

2) Fremskrivninger for 2014 – 2017.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

TABELL 3.1 MAKROØKONOMISKE HOVED-STØRRELSER. PROSENTVIS ENDRING FRA FORGÅENDE ÅR (DER ANNET IKKE FREMGÅR).

	Stressalternativ 1			
	2014 ¹	2015	2016	2017
BNP for Fastlands-Norge	2 ¼	¼	-2 ¼	-1 ½
KPI-JAE	2 ½	2 ½	2 ¼	2
Registrert arbeidsledighet (rate, nivå)	2 ¾	3 ½	5 ¼	6 ½
Valutakurs (nivå, I-44)	92 ¼	95 ½	96 ¼	96 ¾
Oljepris, USD per fat (nivå)	105	53	58	63
Tremåneders NIBOR (nivå)	1 ¾	2 ½	1 ½	1 ½
Vektet påslag av OMF/senior obligasjoner ²	0,7	0,8	0,9	1,0
Boligpriser	2,0	-7,0	-13,6	-8,4
Kreditt (K2), husholdninger ³	6,4	3,2	-2,8	1,6
Kreditt (K2), ikke-finansielle foretak ³	3,1	-1,0	-4,1	-3,9
Problemlånsandel ⁴ , husholdninger	0,9	1,7	3,1	4,0
Problemlånsandel ⁴ , ikke-finansielle foretak	3,0	6,2	11,6	17,0

1 Referansebane for BNP for Fastlands-Norge, KPI-JAE, ledighet, valutakurs og oljepris er hentet fra Pengepolitisk rapport 3/2014.

2 Prosentenheter ved utgangen av året.

3 Endring i beholdning målt ved utgangen av året.

4 Misligholdte lån og andre særlig tapsutsatte lån. Alle banker unntatt utenlandske filialer i Norge. Lån til husholdninger inkluderer problemlån fra kredittforetak. I prosent av utlån til sektoren.

Kilder: Statistisk sentralbyrå, Thomson Reuters, Eiendom Norge, FINN, Eiendomsverdi og Norges Bank

INGEN EKSTRAORDINÆRE TILTAK FRA MYNDIGHETENE

I stresstesten legger vi til grunn følgende forutsetninger om hvordan myndighetene vil reagere:

- Styringsrenten settes ned til null i løpet av 2015.
- Kravet til den motsykliske kapitalbufferen slås av.
- Ingen ekstraordinære likviditetstiltak.
- Ingen ekstraordinære tiltak over statsbudsjettet. Finanspolitikken anslås å holde seg svakt ekspansiv gjennom perioden, på linje med anslagene fra Pengepolitisk rapport 3/14.

BANKENES SOLIDITET I STRESSALTERNATIVENE

Stresstesten gjennomføres for en makrobank som omfatter seks store norske bankkonsern: DNB Bank, Nordea Bank Norge, SpareBank 1 SR-Bank, Sparebanken Vest, SpareBank 1 SMN og SpareBank 1 Nord-Norge. For de tre SpareBank 1-bankene inkluderes også boliglån overført til SpareBank 1 Boligkreditt.

Makrobanken anses som systemviktig og dens krav til ren kjernekapitaldekning øker i utgangspunktet gradvis til 13 prosent fra 1. juli 2016 (figur 3.4). Som nevnt over forutsettes det at kravet til motsyklisk buffer slås av, slik at kravet til ren kjernekapitaldekning er 12 prosent ved utgangen av stressperioden.

Makrobankens rene kjernekapitaldekning fremskrives med den makroøkonomiske utviklingen beskrevet over.⁹ Ved beregning av utlånstap på problemlånene forutsettes det en tapsgrad (loss given default, LGD) på 25 prosent for utlån til husholdninger og 40 prosent for utlån til foretak. Dessuten forutsettes det at markedsuro fører til at bankene må ta nedskrivninger på beholdningene av aksjer og obligasjoner ved begynnelsen av stressperioden og ingen netto inntekter fra verdipapirer og andre finansielle instrumenter i resten av stressperioden. Den siste antagelsen er streng da erfaringen fra finanskrisen var at økte markedssvingninger ga et positivt resultatbidrag til bankene som følge av salg av finansielle instrumenter til kunder som ønsket å sikre seg mot disse svingningene.

⁹ Resultat- og balanseposter for hvert av de seks bankkonsernene fremskrives og aggregeres til makrobanken.

Kapitaldekningen har betydning for bankenes utlånskapasitet. Vi antar at bankene først vil benytte tilgjengelige midler til å tilfredsstille låneetterspørselen fra husholdningene. Er det fortsatt ledige midler igjen, vil disse benyttes på utlån til foretak. Vi legger til grunn at bankene i normale tider sikter seg inn mot en egenkapitalavkastning på 12 prosent. Bankene utbetaler ikke utbytte i stressperioder.

Bankenes mulighet til selv å bestemme utlånsrenten varierer mellom de tre stressalternativene. Bankenes innlånskostnader antas å holde seg vedvarende høye i stressperioden, til tross for kutt i styringsrenten. Det skyldes høye påslag både i pengemarkedet og på bankenes markedsfinansiering. Det gir et gulv for bankenes utlånsrenter på i overkant av 4 prosent.

STRESSALTERNATIV 1: BANKENE STRAMMER NOE INN
Konsekvensene for bankene vil avhenge både av kapitaldekningsnivå, sammensetning av utlånsportefølje og hvordan bankene velger å tilpasse seg. Bankene kan forsøke å motvirke effekten av økte utlånstap og risiko ved å endre sin tilpasning.

I stressalternativ 1 forutsettes det at bankene strammer noe inn på sine utlån, primært overfor foretak. Utlånsrenten settes slik at de oppnår en konstant margin i forhold til sine innlånskostnader.

Høye utlånstap som følge av tilbakeslaget fører til svake resultater og underskudd for makrobanken i hele stressperioden, se tabell 3.2. Den rene kjernekapitaldekningen faller, og makrobanken bryter det samlede kravet på 12 prosent i midten av 2016 og havner på 9 prosent ved utgangen av stressperioden, se figur 3.12. Når en bank bryter det kombinerte kapitalbufferkravet må den innen fem virkedager utarbeide en kapitalplan for hvordan den igjen skal oppfylle kravet. Denne planen skal godkjennes av Finanstilsynet. I stressalternativ 1 måtte makrobanken ha levert inn en slik plan i midten av 2016. En mulighet er å hente inn ny egenkapital. En annen er å forsøke å øke lønnsomheten.

Selv om stressperioden i vårt makrosenario bare går fram til og med 2017, vil ikke problemene i bankene automatisk være over dersom de tilfredsstiller kapitalkravene ved utgangen av 2017. Erfaringen fra andre bankkriser viser at de gjerne varer i mer enn tre år, som den norske bankkrisen i årene 1988 til 1993.

TABELL 3.2 SENTRALE STØRRELSER FOR MAKROBANKEN (I MILLIARDER KRONER)¹ 2

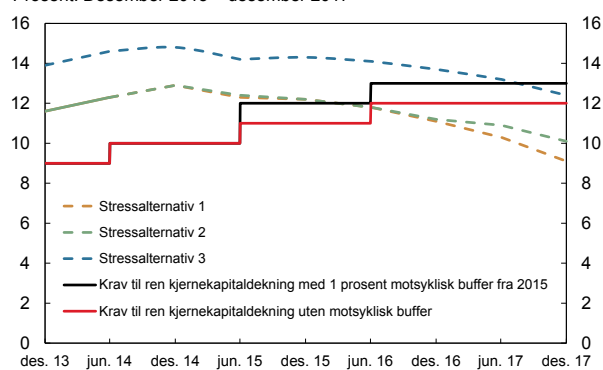
	Stressalternativ 1			
	2014	2015	2016	2017
Sum eiendeler (forvaltningskapital)	3 253	3 145	3 043	3 006
Netto utlån til kunder	2 257	2 284	2 206	2 184
Netto renteinntekter	51	51	52	50
Utlånstap	4	41	62	69
Resultat etter skatt	31	-7	-18	-25
Ren kjernekapital	219	208	184	150
Beregningsgrunnlag (med overgangsregelen)	1 690	1 701	1 662	1 646
Ren kjernekapitaldekning (med overgangsregelen)	12,9 %	12,2 %	11,1 %	9,1 %

1 Der ikke annet fremgår.

2 Balansetall og ren kjernekapitaldekning ved utgangen av året. Resultattall for hele året.

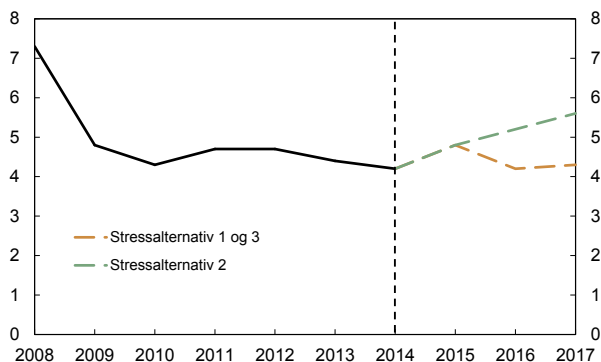
Kilde: Norges Bank

Figur 3.12 Ren kjernekapitaldekning med overgangsregelen i tre stressalternativer for makrobanken.¹ Prosent. Desember 2013 – desember 2017

1) Aggregat av bankkonsernene DNB Bank, Nordea Bank Norge, SpareBank 1 SR-Bank, Sparebanken Vest, SpareBank 1 SMN og SpareBank 1 Nord-Norge.
Kilder: SNL Financial og Norges Bank

Figur 3.13 Utlånsrenter i stressalternativene. Prosent. 2008 – 2017¹

1) Fremskrivinger for 2014 – 2017. Fremskrivingene i stressalternativene er for makrobanken.

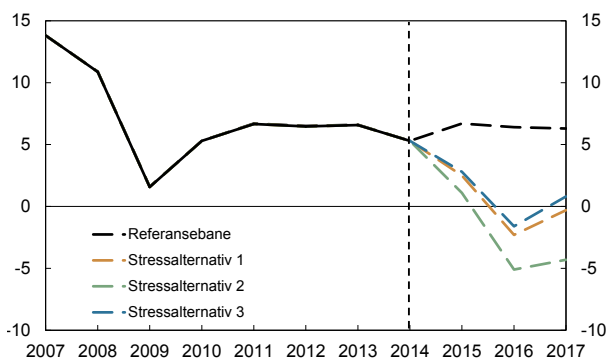
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

STRESSALTERNATIV 2: BANKENE STRAMMER KRAFTIG INN

I dette alternativet strammer bankene kraftig inn på sine utlån. I tillegg antas det at bankene har mulighet til å sette utlånsrenten slik de finner optimalt. Det medfører at utlånsrenten øker til over 5 prosent, se figur 3.13. Høyere utlånsrenter vil øke bankenes fortjeneste på friske utlån, men fører også til økte utlånstap. Samlet kreditt til foretak og husholdninger faller kraftig i dette alternativet, se figur 3.14.

Til tross for økte utlånstap bedres makrobankens lønnsomhet sammenliknet med stressalternativ 1. Ren kjernekapitaldekning faller ikke like mye. Det skyldes kombinasjonen av økte utlånsrenter og reduksjon av beregningsgrunnlaget som følge av fallende volum av utlån til foretak.

Figur 3.14 Kredittvekst¹ til kunder i referansebanen og stressalternativene. Prosent. 2007 – 2017²

1) Endring i brutto utlån målt ved utgangen av året.

2) Fremskrivinger for 2014 – 2017. Fremskrivingene i stressalternativene er for makrobanken.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

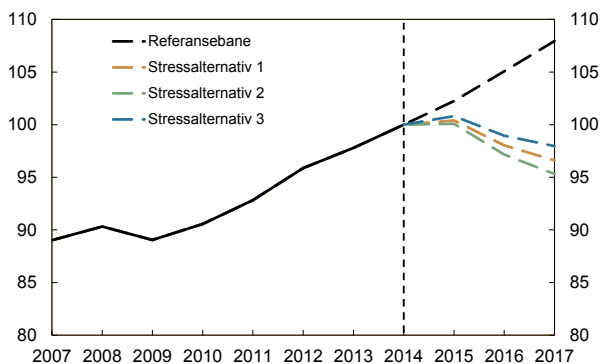
Høyere utlånsrenter fører til enda større fall i privat konsum og innstramningen på utlån til foretak bidrar til ytterligere nedgang i investeringene. Resultatet blir et dypere tilbakeslag enn i stressalternativ 1, se figur 3.15.

STRESSALTERNATIV 3: MER KAPITAL OG MINDRE INNSTRAMMING

En kraftig innstramming som i stressalternativ 2 kan tenkes å komme som en følge av at bankenes kapitalbuffer i forhold til de økte fremtidige kravene er liten. Dersom bankenes rene kjernekapitaldekning i utgangspunktet hadde vært høyere, ville behovet for å øke utlånsrentene og stramme inn på utlånene trolig vært mindre.

For å illustrere dette antar vi i stressalternativ 3 at makrobanken har en ren kjernekapitaldekning på over 14 prosent ved utgangen av andre kvartal 2014.

Figur 3.15 BNP for Fastlands-Norge i referansebanen og stressalternativene. Faste priser. Indeks. 2014 = 100. 2007 – 2017¹

1) Fremskrivinger for 2014 – 2017.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

I dette alternativet strammer bankene mindre inn på sine utlån og utlånsrenten er den samme som i stressalternativ 1. Ved slutten av stressperioden vil makrobanken klare kravet til ren kjernekapitaldekning gitt at den motsykliske bufferen er slått av (figur 3.12). Bankenes tilpasning i dette alternativet kan bidra til at tilbakeslaget i norsk økonomi ikke blir fullt så dypt (figur 3.15).

TAP PÅ LÅN TIL HUSHOLDNINGER

Historisk har det vært lite tap på lån til husholdninger, og sannsynligheten for en betydelig økning er moderat. Skulle likevel andelen problemlån til husholdninger øke mye fra dagens lave nivå, kan det få dramatiske konsekvenser for norske banker.

Med unntak av bankkrisen tidlig på 1990-tallet har andelen problemlån¹ til husholdninger holdt seg stabil rundt 1 prosent, mens andelen problemlån til foretak i større grad har fulgt konjunktursyklusene, se figur 3.11. Det skyldes i stor grad at insentivene for å unngå konkurs er vesentlig sterkere for husholdningene enn for foretak.² Både nasjonale og internasjonale erfaringer viser at banker som regel taper mer på utlån til foretak enn til husholdninger. Det mest fremtredende unntaket er tap i amerikanske banker under finanskrisen i 2008–2009, hvor tapene på husholdningslån var betydelige.³

I stresstesten legger vi til grunn et anslag på mislighold i husholdningene som er basert på en fremskriving av bankenes beholdning av problemlån. Fall i boligpriser, høyere arbeidsledighet og uendrede utlånsrenter fører til en firedobling av problemlånsandelen til husholdninger. Det er fra et lavt nivå, og problemlånsandelen ender ikke høyere enn 4 prosent i slutten av stressperioden. Under bankkrisen var andelen oppe mot 12 prosent på det høyeste.

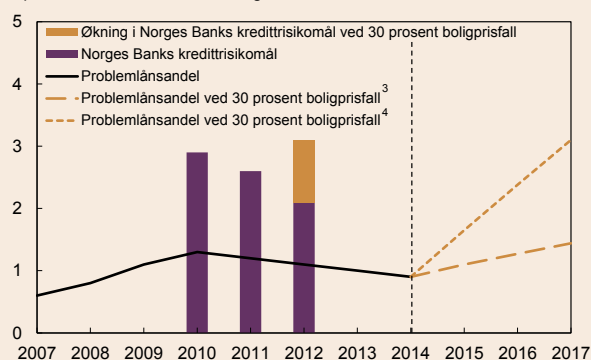
De relativt små utslagene i problemlånsandelen til husholdninger har stor betydning for makrobankens resultat og kapitaldekning i stresstesten. Over halvparten av banker og kredittforetaks utlån er til husholdninger. Det gjør at en eventuell kraftigere økning i problemlån til denne sektoren kan resultere i betydelige utlånstap og kraftig fall i bankenes kapitaldekning.

NORGES BANKS MÅL PÅ KREDITTRISIKO I HUSHOLDNINGENE

Analysene i kapittel 4 «Høy gjeld i husholdningene» tilsier at den direkte kredittrisikoen på lån til husholdningene er moderat. Særlig risikoutsatt gjeld er her knyttet til husholdninger som faller i kombinasjonen av tre kategorier risikoutsatt gjeld: høyt gjeldsnivå, lav betalingsevne og dårlig pantesikkerhet. Ved utgangen av 2012 er andelen særlig risikoutsatt gjeld om lag 2 prosent av samlet gjeld. Det er i overenstemmelse med bankenes lave problemlånsandel til husholdninger.

En sensitivitetsanalyse av kredittrisikomålet viser at ved et 30 prosent boligprisfall vil andelen særlig risikoutsatt gjeld øke til vel 3 prosent, se figur 4.19. Dersom vi lar problemlånsandelen øke med samme forhold som kredittrisikomålet i løpet av stresstestperioden er effekten marginal, se figur 3.16. Antar vi istedenfor at bankenes vurdering av nivået på risikoutsatt gjeld sammenfaller med vår vurdering av risikoutsatt gjeld, vil problemlånsandelen overstige 3 prosent og er da noe lavere enn i stressalternativ 1.

Figur 3.16 Bankenes¹ problemlån til husholdninger og Norges Banks kredittrisikomål for særlig risikoutsatt gjeld. I prosent av utlån til husholdninger. 2007 – 2017²

1 Problemlån er misligholdte og andre særlig tapsutsatte lån.
2 Se Kanaler fra høy gjeld i husholdningene til tap i bankene, Staff memo 9/2014, K. Kragh-Sørensen og H. Solheim.
3 Se Hva taper bankene penger på under kriser? Staff memo 3/2014, K. Kragh-Sørensen og H. Solheim, Norges Bank.

1) Banker og kredittforetak.
2) Fremskrivinger for 2014 – 2017.
3) Øker med samme forhold som i Norges Banks kredittrisikomål.
4) Øker til samme nivå som Norges Banks kredittrisikomål.
Kilder: Statistisk sentralbyrå, SIFO og Norges Bank

Sensitivitetsanalysen over tar ikke hensyn til inntektsbortfallet som rammer de husholdningene som blir arbeidsledige i stresstesten. Analysene i kapittel 4 viser at mange husholdninger vil oppleve et betydelig inntektsfall ved arbeidsledighet. I og med at vi ikke vet hvilke husholdninger som vil rammes ved et tilbakeslag og hvor lenge de forblir ledige, kan vi heller ikke anslå effektene på risikoutsatt gjeld og problemlån. Husholdninger som i utgangspunktet ikke peker seg ut som særlig risikoutsatte, kan ende opp med å misligholde gjelden dersom de rammes av arbeidsledighet med varighet mer enn 9 måneder. Husholdninger med relativt høy inntekt vil være særlig utsatt dersom de ikke holder store likvide buffere. Høyinntektsgrupper har også en betydelig andel av den samlede gjelden.

BANKENES RESULTAT OG KAPITALDEKNING VED STØRRE ØKNING I PROBLEMLÅN TIL HUSHOLDNINGER

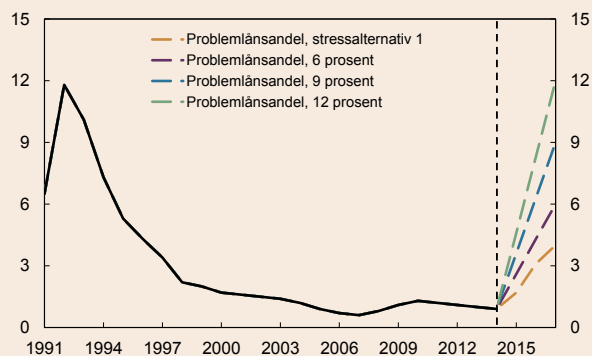
For å belyse bankenes sårbarhet for økning i problemlånsandelen til husholdninger har vi utført en enkel sensitivitetsanalyse. Med utgangspunkt i stress-

alternativ 1 øker vi problemlånsandelen til husholdninger til henholdsvis 6, 9 og 12 prosent i løpet av stressperioden, se figur 3.17. Vi fremskriver så makrobankens rene kjernekapitaldekning for hver problemlånsbane for å illustrere den isolerte effekten av en eventuell høyere andel problemlån til husholdninger.

Jo høyere problemlånsandel blant husholdninger, jo svakere blir utviklingen i ren kjernekapitaldekning for makrobanken, se figur 3.18. Ved en problemlånsandel på 12 prosent ved utløpet av stressperioden vil makrobankens rene kjernekapitaldekning falle under 6 prosent, over 3 prosentenheter lavere enn ved problemlånsbanen i stressalternativ 1. En slik utvikling vil måtte føre til drastiske tiltak fra bankene og deres eiere for å styrke soliditeten.

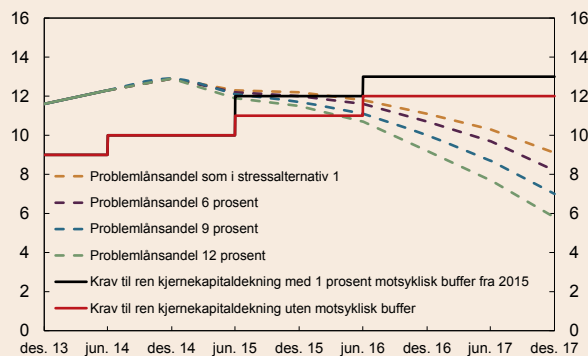
Sannsynligheten for en så kraftig økning i problemlånsandelen er liten, men analysen over illustrerer at høyere problemlånsandeler for husholdninger enn dagens lave nivå kan få dramatiske konsekvenser for norske banker.

Figur 3.17 Bankenes¹ problemlån til husholdninger i stressalternativ 1 og ved en økning til 6, 9 og 12 prosent. I prosent av utlån til husholdninger. 1991 – 2017²

1) Problemlån til husholdninger i banker og kreditforetak.
2) Fremskrivninger for 2014 – 2017.
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 3.18 Ren kjernekapitaldekning med overgangsregelen for makrobanken¹ i stressalternativ 1 og ved tre alternative baner for problemlånsandelen til husholdninger. Prosent. Desember 2013 – desember 2017

1) Aggregat av bankkonsernene DNB Bank, Nordea Bank Norge, SpareBank 1 SR-Bank, Sparebanken Vest, SpareBank 1 SMN og SpareBank 1 Nord-Norge.
Kilde: SNL Financial og Norges Bank

EMISJONER AV NY EGENKAPITAL I BANKENE

Bankene i Sverige, Norge og Danmark har hentet ny egenkapital de siste årene. Myndighetenes regulatoriske krav og stresstester har bidratt til dette. Egenkapitalutvidelser er imidlertid ikke bankenes foretrukne alternativ for å styrke kapitaldekningen.

EMISJONSAKTIVITETEN DE SISTE ÅRENE

Siden 2008 har de største bankene i Norge, Sverige og Danmark gjennom offentlige emisjoner utstedt ny ordinær egenkapital tilsvarende 100 milliarder kroner, se Tabell 3.3. Av dette ble 19,8 milliarder utstedt av norske banker, 47,5 milliarder av svenske og 32,7 milliarder av danske banker. Emisjonene til de nordiske storbankene (DNB, Nordea, Swedbank, SEB og Danske Bank) utgjorde om lag 90 prosent av det samlede beløpet. Ser en bort fra DNB, foretok 10 norske banker offentlige emisjoner på til sammen 5,8 milliarder kroner.

I Norge og Sverige ble det utstedt mest egenkapital i 2009, mens 2011 var toppåret i Danmark. For de europeiske bankene var 2008 toppåret, men for disse har emisjonsaktiviteten ligget på et høyt nivå også i årene 2009–2013, se figur 3.19. I USA ble det utstedt mest egenkapital i 2009.

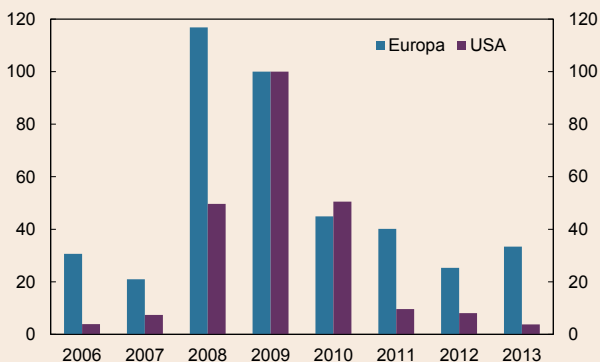
HØYERE KAPITALKRAV OG STRESSTESTER

Bankenes utstedelse av ny egenkapital må sees i sammenheng med økte krav til kapitaldekning og behovet for at bankene skal «bestå» myndighetenes stresstester. I USA viste stresstesten i 2009 at 10 av 19 storbanker måtte øke kapitalbasen. I EU har det vært stresstester i 2009/2010 og 2011.¹ Det foretas nå en ny stresstest i EU, og Den europeiske sentralbanken gjennomfører en grundig gjennomgang av aktivasiden («Asset Quality Review») til de største bankene i euroområdet.

Utstedelse av ny egenkapital fører til en umiddelbar styrking av bankenes kapitaldekning og er dermed godt egnet til raskt å svare på myndighetenes eller markedets krav om oppkapitalisering. Økning av egenkapitalen gjennom tilbakeholdt overskudd fra ordinær drift tar lenger tid, men er vanligvis en viktigere finansieringskilde enn utstedelse av ny egenkapital. Tilbakeholdt overskudd øker når bankenes inntjening øker og når utbyttebetalingene reduseres.

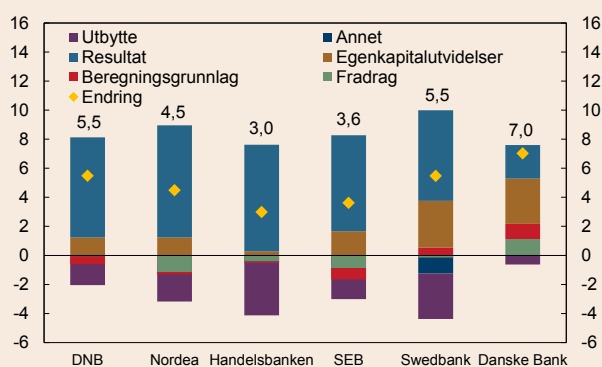
Egenkapitalutvidelsene i Swedbank og Danske Bank har bidratt med en økning i den rene kjernekapitaldekningen på mer enn 3 prosentenheter siden 2007, se figur 3.20. Egenkapitalutvidelsen i DNB i 2009 bidro

Figur 3.19 Offentlige egenkapitalutvidelser i europeiske og amerikanske banker.¹ Indeks. 2009 = 100. 2006 – 2013

1) Tilbudt beløp i offentlige og fullførte egenkapitalutvidelser. Beløpene omfatter ordinær egenkapital. Rettede emisjoner og ulike former for hybridkapital er ikke inkludert. Utvalget er banker dekket av SNL Financial.
Kilde: SNL Financial

Figur 3.20 Dekomponert endring i ren kjernekapitaldekning. Store skandinaviske finanskonsern. Prosentenheter. 2007 – 2013

Kilder: Finanskonsernernes årsrapporter og Norges Bank

til en økning på 1,2 prosentenheter, omtrent det samme bidraget som i Nordea.

IKKE BANKENES FORETRUKNE ALTERNATIV

Bankenes preferanse for å bruke tilbakeholdt overskudd for å bedre kapitaldekningen samsvarer med hvordan banker og foretak ofte velger å finansiere sine investeringer.² Ny egenkapital ses på som den minst attraktive finansieringskilden.

En grunn til det kan være at bankene frykter at markedet vil oppfatte meldinger om kapitalutvidelser som et negativt signal om kvaliteten på bankenes eiendeler og fremtidig inntjening. Bankenes balanser er lite transparente og markedet kan ha dårligere informasjonsgrunnlag enn det administrasjonen og sentrale eiergrupperinger har. Det kan spesielt være tilfellet når det er stor uro i finansmarkedene. Myndig-

hetenes krav til flere banker om raskt å styrke egenkapitalen, slik tilfellet var i USA i 2009, kan gjøre bankene mer villig til å foreta emisjoner fordi den enkelte bank ikke blir «stigmatisert».

Eksisterende aksjonærer kan også anse egenkapitalutvidelser som lite ønskelig fordi de direkte kostnadene (gebyr for tilretteleggelse etc.) er høye, eller fordi utvanningen av eierandelene kan bli stor når det er stor usikkerhet om aksjekursen.

Implementeringsperioden for de nye kapitalkravene går over flere år. Det gir bankene mulighet til å oppfylle kravene ved å øke inntjeningen, redusere utbyttebetalingene og justere risikovektede eiendeler. Er ikke dette tilstrekkelig, må egenkapitalutvidelser bidra til det resterende oppkapitaliseringsbehovet.

² En teori som forklarer valg av finansieringskilder er «The Pecking Order Theory», se S.C. Myers, 1984, «The Capital Structure Puzzle», *Journal of Finance*, July, s. 575-592.

TABELL 3.3 OFFENTLIGE EGENKAPITAL-UTVIDELSER I NORGE, SVERIGE OG DANMARK.¹ 2008-2013. MILLIARDER NORSKE KRONER

Bank	Beløp	År
DNB	14,0	2009
Danske Bank	28,1	2011/12
Nordea	22,8	2009
Swedbank	12,4	2009/11
SEB	12,3	2009
Andre banker	10,4	
- herav norske	5,8	
- herav danske	4,6	
Samlet	100,0	

¹ Tilbudt beløp i offentlige og fullførte egenkapitalutvidelser. Beløpene omfatter ordinær egenkapital. Rettete emisjoner og ulike former for hybridkapital er ikke inkludert. Utvalget er banker dekket av SNL Financial.

Kilde: SNL Financial

4 HØY GJELD I HUSHOLDNINGENE

HUSHOLDNINGENES BALANSE OG GJELD 39

- Formuen er betydelig, men lite diversifisert 39
- Mer gjeld i alle aldersgrupper 40

MÅL PÅ RISIKO 41

- Gjeldsbetjeningsevne 41
- Buffere og sikkerheter 42

SÅRBARE HUSHOLDNINGER OG RISIKOUTSATT GJELD 42

- Kategori 1: Høyt gjeldsnivå 43
- Kategori 2: Lav betalingsevne 43
- Kategori 3: Dårlig pantesikkerhet 44
- Særlig risikoutsatt gjeld 44

SENSITIVITETSANALYSER: ØKTE RENTER OG FALL I BOLIGPRISER 45

- Kredittrisiko 45
- Etterspørselsrisiko 45

RAMME: ARBEIDSLEDIGHET 47

Husholdningene har høy gjeld og lite diversifisert formue. Risikoen for en betydelig økning i mislighold er moderat selv ved store forstyrrelser som et kraftig boligprisfall og brå renteøkninger. På den annen side vil den høye gjelden kunne medføre store innstramminger i konsumet ved slike forstyrrelser og utgjør dermed en risiko for norsk økonomi.

HUSHOLDNINGENES BALANSE OG GJELD

På 2000-tallet økte gjelden kraftig i alle aldersgrupper. Samlet sett har husholdningene likevel en betydelig egenkapital. Formuen domineres av bolig. Ved et fall i boligprisene vil store deler av egenkapitalen forsvinne.

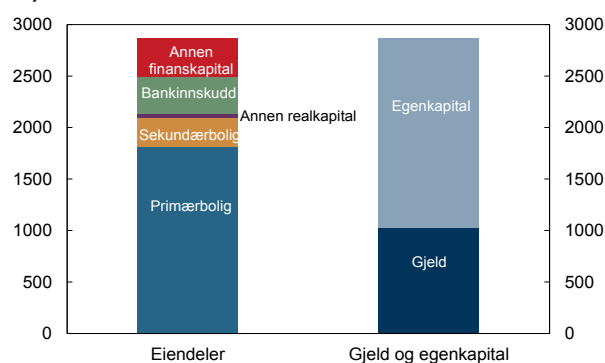
FORMUEN ER BETYDELIG, MEN LITE DIVERSIFISERT

Husholdningenes boligformue utgjør om lag 70 prosent av deres samlede formue, se figur 4.1. Bankinnskudd er den mest likvide delen av formuen og utgjør vel 10 prosent.

Størrelsen på gjelden henger tett sammen med etablering i boligmarkedet, og blant yngre husholdninger med mye gjeld utgjør bolig bortimot hele formuen, se figur 4.2. Verdien av formuen til disse husholdningene er spesielt følsom overfor endringer i boligpriser, og mye av egenkapitalen vil forsvinne ved et fall i boligprisene.

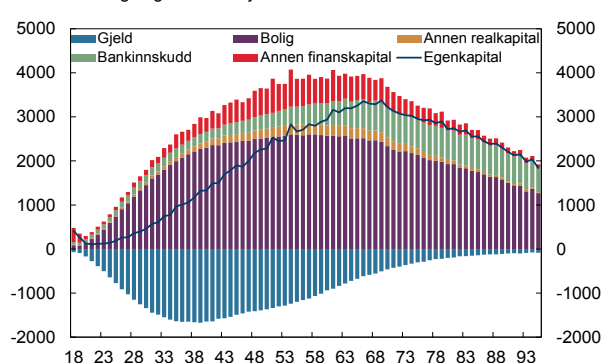
Middelaldrende husholdninger har mer finansiell formue i form av både bankinnskudd, aksjer og andre verdipapirer. Eldre husholdninger har mye bankinnskudd.

Figur 4.1 Husholdningenes balanse. Ligningsverdier. Gjennomsnitt. 1000 kroner. 2012

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 4.2 Formue, gjeld og egenkapital etter alder på hovedinntektstaker. 18 – 95 år. Ligningsverdier. Gjennomsnitt. 1000 kroner. 2012

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

DATAGRUNNLAG I ANALYSENE

I analysene benyttes selvangivelsestall fra *Husholdningens inntekter og formue* fra Statistisk sentralbyrå for årene 1987–2012.¹ Formuestallene inkluderer ikke opparbeidede pensjonsrettigheter og forsikringstekniske reserver. Beregnede markedsverdier på boliger er tilgjengelig fra 2010.² Alminnelige forbruksutgifter beregnes av Statens institutt for forbruksforskning, SIFO, og omfatter vanlige, løpende utgifter til mat, klær, hygieneartikler med mer og utgifter til sjeldnere innkjøp av varige forbruksgjenstander som møbler, elektrisk utstyr o.l.

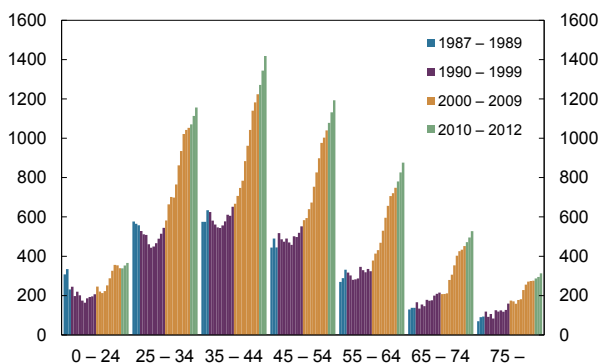
- 1 Se også, Ten years of household micro data. What have we learned? Staff Memo 8/2014, K.-G. Lindquist, M. Riiser, H. Solheim og B.H. Vatne, Norges Bank.
- 2 Se Modell for beregning av boligformue oppdatert med tall for 2010, Notater 9/2011, S.E. Holiløkk og L. Solheim (2011), Statistisk sentralbyrå.

Vi holder selvstendig næringsdrivende utenfor. Datasettet dekker 94 prosent av alle husholdninger i 2012. Resultatene fremstilles blant annet etter grupper av inntektsdesiler.

TABELL 4.1 HUSHOLDNINGENES INNTEKT ETTER SKATT. 1000 KRONER. 2012

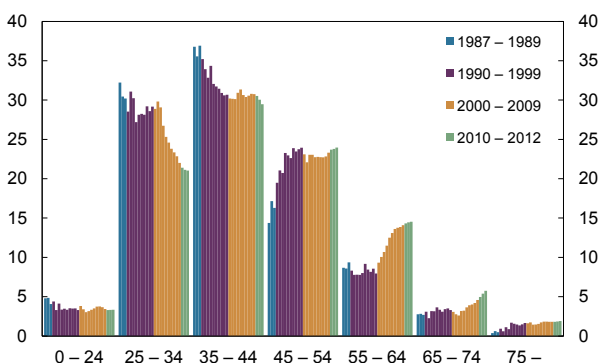
Inntektsdesilgruppe	Gjennomsnitt	Minimum	Maksimum
1-3	172	..	279
4-7	428	279	609
8-9	728	609	883
10	1205	884	..

Figur 4.3 Gjennomsnittlig gjeld etter alder på hovedinntektstaker. 2000-priser. 1000 kroner. 1987 – 2012

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 4.4 Fordeling av gjeld etter alder på hovedinntektstaker. Prosent av samlet gjeld. 1987 – 2012

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

MER GJELD I ALLE ALDERSGRUPPER

Husholdningenes gjeld er ujevnt fordelt over alder, og høyest gjeld har husholdninger i etableringsfasen og opp mot midtveis i livsløpet.

På 2000-tallet har gjelden vokst kraftig i alle aldersgrupper, se figur 4.3. Det må ses i sammenheng med sterk vekst i boligprisene, medfølgende oppgang i panteverdier og nye låneprodukter som rammelån. Slike produkter har gjort det enklere å ta opp lån med sikkerhet i bolig. En studie av de husholdningene som økte gjelden sin i 2005 og 2012, viser at om lag 40 prosent av økningen kom i husholdninger som *ikke* skiftet bolig.

Den samlede gjelden har forskjøvet seg fra yngre til eldre husholdninger, se figur 4.4. Særlig aldersgruppen 55–64 år holder en større andel av gjelden nå enn tidligere. Det skyldes at deres gjennomsnittlige gjeld har økt betydelig, men sterk vekst i antall husholdninger i denne gruppen har også bidratt.

Husholdninger med relativt høy inntekt har betydelig mer av den samlede gjelden enn dem med lav inntekt. Rundt 60 prosent av gjelden holdes av husholdninger i de tre øverste inntektsdesilene, se figur 4.5. Blant

de yngste er bildet annerledes, og en stor andel av deres gjeld holdes av husholdninger med relativt lav inntekt, se figur 4.6. Denne gjelden utgjør imidlertid en liten andel av den samlede gjelden.

MÅL PÅ RISIKO

Særlig yngre husholdninger har mye gjeld i forhold til inntekten. Gjelden er i stor grad sikret i bolig, men belåningsgraden er høyere enn 85 prosent for bortimot halvparten av gjelden. En renteendring virker vesentlig sterkere i dag enn for femten år siden.

Tilgang på kreditt gjør det mulig for husholdninger å foreta større investeringer som kjøp av bolig, samt å ha et høyere forbruk tidligere i livsløpet enn det den løpende inntekten tilsier. Husholdningene låner ut fra en forventning om at de vil motta inntekter i fremtiden som gjør dem i stand til å betjene gjelden. Det samme ligger til grunn for bankenes utlån. I tillegg krever bankene som oftest sikkerhet i bolig.

Uforutsette hendelser kan føre til at husholdninger ikke evner å betjene gjelden. Høy gjeld i forhold til inntektsnivå øker sannsynligheten for at en husholdning får problemer med å betjene gjelden ved et eventuelt inntektsbortfall eller økte renter. Skulle også boligprisene falle, vil bankene kunne få tap på sine utlån.

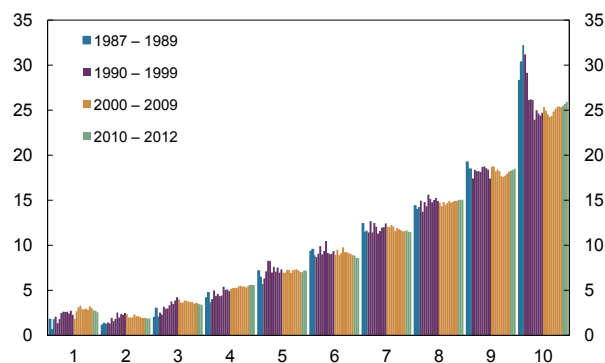
GJELDSBETJENINGSEVNE

Gjeld over inntekt etter skatt er et mål på husholdningenes evne til å betjene gjelden. Inntekt etter skatt er det som er tilgjengelig for konsum, sparing og betaling av renter. Nedbetaling av gjeld er sparing.

Gjelden økte kraftig i forhold til inntekten på 2000-tallet, se figur 4.7. Det gjelder særlig for yngre årskull som gjerne tar opp store lån for å finansiere kjøp av bolig. For noen aldersgrupper nærmer gjelden seg tre ganger inntekt etter skatt i 2012. Det kan tyde på at yngre husholdninger i dag er mer sårbare overfor inntektsbortfall og økte utlånsrenter enn det deres forgjengere var i samme livsfase.

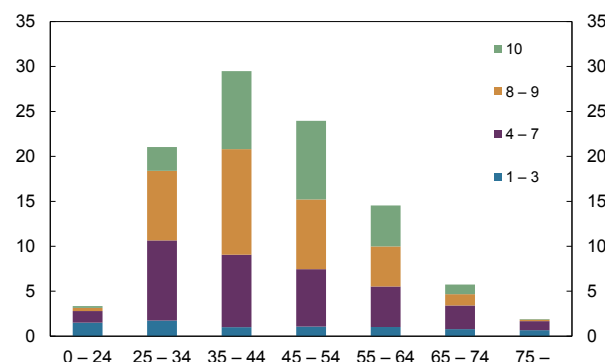
Til tross for at gjelden har økt raskere enn inntekten, har husholdningene de siste 20 årene styrket evnen til å betjene sine banklån. Det har vært svært lite mislighold. Det henger sammen med en gunstig utvikling i inntekter, renter og konsumpriser.

Figur 4.5 Fordeling av gjeld etter inntekt etter skatt. Desiler. Prosent av samlet gjeld. 1987 – 2012

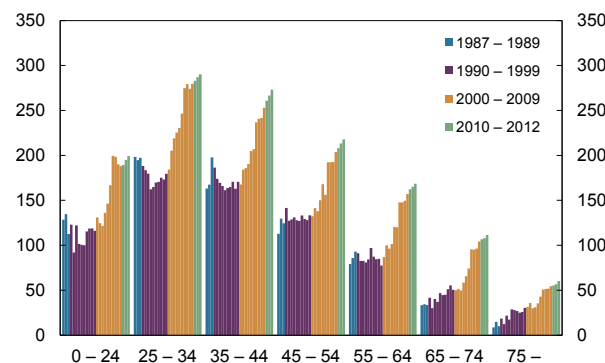
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 4.6 Fordeling av gjeld etter inntekt etter skatt desiler og alder på hovedinntektstaker. Prosent av samlet gjeld. 2012

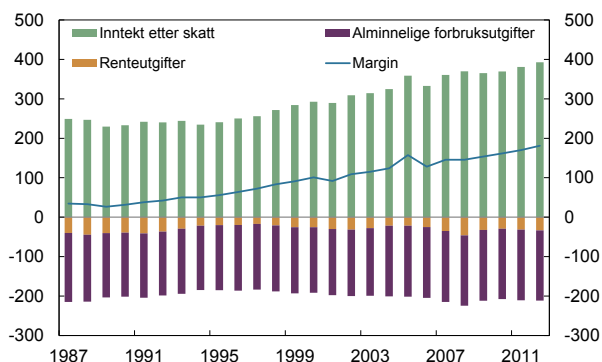
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 4.7 Gjeld som andel av inntekt etter skatt etter alder på hovedinntektstaker. Prosent. 1987 – 2012

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 4.8 Margin¹. Gjennomsnitt. 2000-priser. 1000 kroner. 1987 – 2012

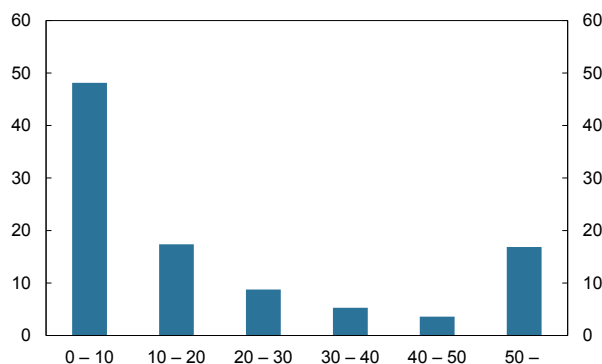
1) Inntekt etter skatt, renter og alminnelige forbruksutgifter.
Kilder: Statistisk sentralbyrå, SIFO og Norges Bank

Marginen som husholdningene har igjen av inntekten etter å ha betalt skatt, renter og alminnelige forbruksutgifter har økt betydelig, se figur 4.8. Høyere gjeld gjør imidlertid husholdningene mer følsomme overfor renteendringer. Målt i faste priser vil en økning i utlåns- og innskuddsrenter på 1 prosentenheter i dag redusere husholdningenes samlede margin med tre til fire ganger mer enn tidlig på 2000-tallet.

BUFFERE OG SIKKERHETER

I en periode med anstrengt økonomi kan husholdninger med finansiell formue tære på denne for å betjene gjelden. Det meste av gjelden holdes av husholdninger med en nokså liten finansiell formue målt i forhold til størrelsen på gjelden, se figur 4.9. Likevel har de fleste en viss fleksibilitet i form av likvid finansformue som kan benyttes til å betale renter eller avdrag.

Figur 4.9 Fordeling av gjeld etter finansiell formue i prosent av gjeld. Prosent. 2012

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Det meste av banker og andre finansforetak sine utlån til husholdningene er med pant i bolig, om lag 85 prosent. Dersom en husholdning ikke er i stand til å betjene gjelden i henhold til lånekontrakten, vil husholdningen eller finansforetaket kunne selge boligen og realisere panteverdien. I hvilken grad salgssummen er tilstrekkelig til å innfri lånebeløpet, vil blant annet avhenge av hvor belånt boligen er. Jo høyere belåningsgrad, desto større er sannsynligheten for at boligens reelle markedsverdi er lavere enn gjelden. Det gjelder særlig ved en nedgang i boligprisene.

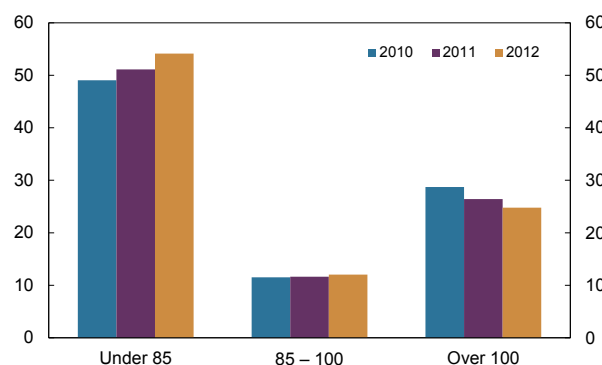
Rundt halvparten av husholdningenes gjeld holdes av husholdninger med bolig som har en belåningsgrad over 85 prosent.¹ Denne andelen har falt fra 2010 til 2012, se figur 4.10.

SÅRBARE HUSHOLDNINGER OG RISIKOUTSATT GJELD

Andelen sårbare husholdninger og risikoutsatt gjeld har falt over tid. De yngste husholdningene holder mye av risikoutsatt gjeld, og disse husholdningene har lave inntekter.

Norges Bank har definert et eget mål på kredittrisiko i husholdninger. Målet består av tre kategorier som identifiserer sårbare husholdninger og risikoutsatt gjeld² og er knyttet til:

Figur 4.10 Fordeling av gjeld etter belåningsgrad.¹ Prosent. 2010 – 2012

1) Søylene for hvert år summerer seg ikke til 100 prosent fordi husholdninger uten bolig, men med gjeld, er holdt utenfor.
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

1 Fritidseiendommer, som også benyttes som panteobjekt, er holdt utenfor. Deres ligningsverdier avviker til dels betydelig fra markedsverdi og samlet ligningsverdi er beskjedne, se figur 4.1.

2 Se Mål på kredittrisiko i husholdninger, Aktuell kommentar 8/2013, H. Solheim og B.H. Vatne, Norges Bank.

- 1) Høyt gjeldsnivå
- 2) Lav betalingsevne
- 3) Dårlig pantesikkerhet

Husholdninger som faller i disse kategoriene, har mindre fleksibilitet og begrenset med mulighet til å reforhandle sine lånekontrakter. Det gjelder særlig husholdninger som faller i alle tre kategoriene samtidig.

KATEGORI 1: HØYT GJELDSNIVÅ

Husholdninger med mye gjeld i forhold til deres disponible inntekt vil lettere kunne havne i en økonomisk krevende situasjon ved økning i renten eller et fall i inntektene. I den første kategorien faller husholdninger med gjeld på mer enn fem ganger disponibel inntekt.³ Internasjonale studier viser også at nedgangskonjunkturer og kriser blir dypere når husholdningene er høyt forgjeldet.

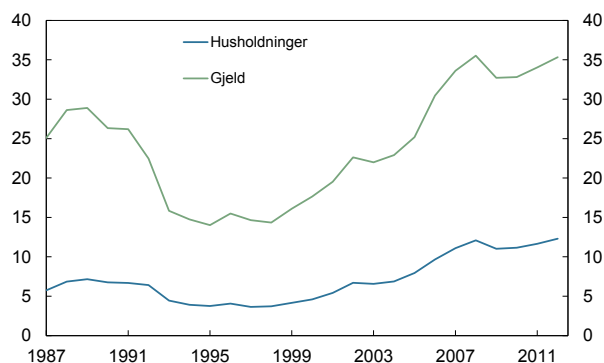
Andelen husholdninger med en gjeld over fem ganger disponibel inntekt har økt siden slutten av 1990-årene, se figur 4.11. Andelen er nå en god del høyere enn ved inngangen til den norske bankkrisen rundt 1990. Disse husholdningene holder også en økende andel av den samlede gjelden.

Høy gjeldsbelastning er generelt lettere å håndtere for husholdninger med høye inntekter enn med lave. Det samme gjelder husholdninger som kan forvente god inntektsvekst. Bare en liten andel av gjelden som oppfyller dette kriteriet for risikoutsatt gjeld holdes av husholdninger med de laveste inntektene, det vil si inntektsdesilene 1-3, se figur 4.12. Det aller meste av denne gjelden er tatt opp av husholdninger med midlere til høyere inntekter. Sammenliknet med fordelingen av samlet gjeld, er denne risikoutsatte gjelden noe forskjøvet mot yngre husholdninger.

KATEGORI 2: LAV BETALINGSEVNE

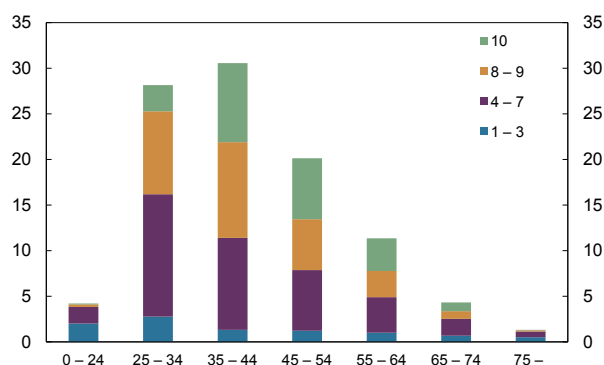
I kategorien lav betalingsevne faller husholdninger som sitter igjen med mindre enn én månedslønn på årlig basis etter at skatt, renter og alminnelige forbruksutgifter er betalt. Over tid har andelen slike husholdninger falt. Det har også andelen gjeld holdt av disse husholdningene, se figur 4.13.

Figur 4.11 Husholdninger med gjeld over 5 ganger disponibel inntekt. Andel husholdninger og gjeld. Prosent. 1987 – 2012

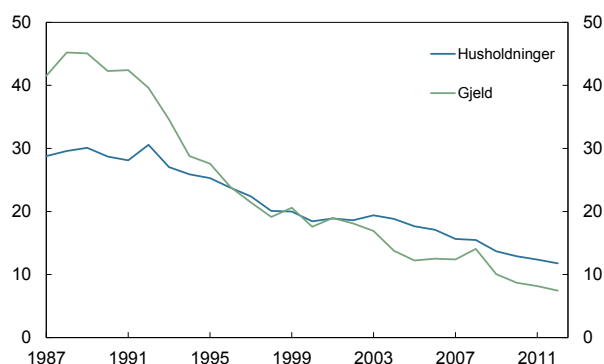
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 4.12 Fordeling av gjeld i husholdninger med gjeld over 5 ganger disponibel inntekt etter alder på hovedinntektstaker og inntekt etter skatt desiligruppe. Prosent. 2012

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

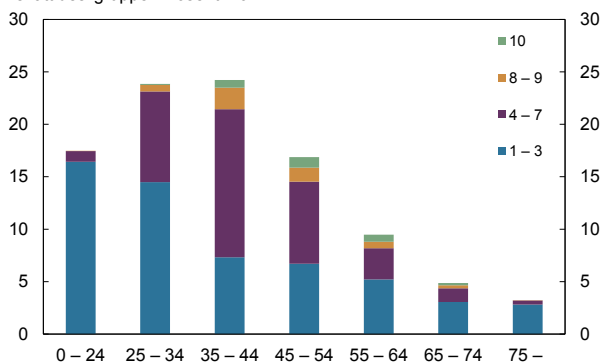
Figur 4.13 Husholdninger med margin mindre enn 1 månedsinntekt. Andel husholdninger og gjeld. Prosent. 1987 – 2012

Kilder: Statistisk sentralbyrå, SIFO og Norges Bank

³ En kredittgrense på tre ganger husholdningens brutto inntekt er ett av kriteriene mange banker benytter i sine kredittvurderinger. Det tilsvarer om lag fem ganger disponibel inntekt.

Figur 4.14 Fordeling av gjeld i husholdninger med margin mindre enn 1 månedsinntekt etter alder på hovedinntektstaker og inntekt etter skatt desilgruppe. Prosent. 2012

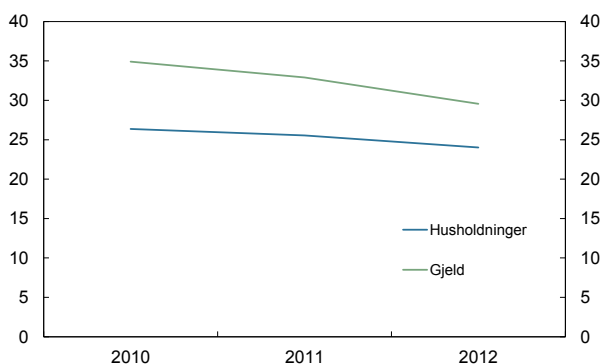
Kilder: Statistisk sentralbyrå, SIFO og Norges Bank

En betydelig del av denne risikoutsatte gjelden holdes av husholdninger med de laveste inntektene, og det gjelder særlig blant de yngste husholdningene, se figur 4.14. Denne gruppen omfatter studenter med studiegjeld som normalt kan forvente høyere inntekt senere i livet. Den risikoutsatte gjelden i denne kategorien er klart forskjøvet mot de yngste husholdningene.

KATEGORI 3: DÅRLIG PANTESIKKERHET

I den siste kategorien faller husholdninger med nettogjeld (gjeld fratrukket bankinnskudd) som overstiger markedsverdien på boligen. Husholdningenes mulighet til å reforhandle lånekontrakten avhenger av hvor stor gjelden er sammenliknet med boligens verdi. Siden bankinnskudd enkelt kan benyttes til å nedbetale gjeld, trekkes de fra.

Figur 4.15 Husholdninger med nettogjeld¹ større enn boligens markedsverdi. Andel husholdninger og gjeld. Prosent. 2010 – 2012

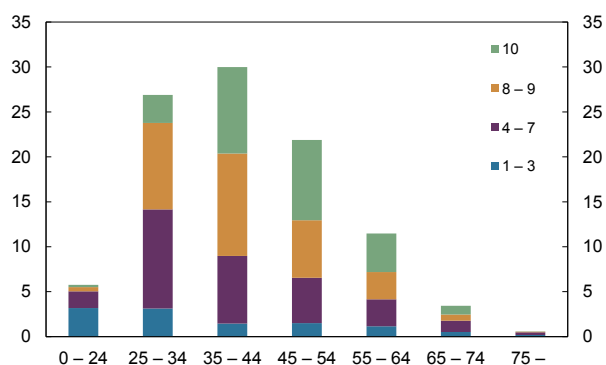
1) Gjeld fratrukket bankinnskudd.
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Andelen husholdninger med dårlig pantesikkerhet har falt noe siden 2010, se figur 4.15. Disse husholdningenes andel av samlet gjeld viser en tydelig nedgang. Vel 10 prosent av denne risikoutsatte gjelden holdes av husholdninger med de laveste inntektene, se figur 4.16. Sammenliknet med fordelingen av samlet gjeld over alder, er denne risikoutsatte gjelden noe forskjøvet mot yngre husholdninger.

SÆRLIG RISIKOUTSATT GJELD

Gjeld som holdes av husholdninger som både har *høy gjeld, lav betalingsevne og dårlig pantesikkerhet* er særlig risikoutsatt. Andelen slik gjeld er liten og har avtatt noe siden 2010, se figur 4.17. Andelen gjeld i husholdninger som faller i kategoriene *høy gjeld og lav betalingsevne* har også vist en fallende tendens de siste årene. Lave renter har bidratt til å holde andelen på et lavt nivå.

Figur 4.16 Fordeling av gjeld i husholdninger med nettogjeld¹ større enn boligens markedsverdi etter alder på hovedinntektstaker og inntekt etter skatt desilgruppe. Prosent. 2012

1) Gjeld fratrukket bankinnskudd.
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Over 80 prosent av den særlig risikoutsatte gjelden holdes av husholdninger med lave og midlere inntekter, se figur 4.18. De yngste husholdningene holder en betydelig andel av denne gjelden. Disse husholdningene har lave inntekter.

SENSITIVITETSANALYSER: ØKTE RENTER OG FALL I BOLIGPRISER

Kredittrisikoen forblir moderat selv ved store forstyrrelser, men husholdningenes etterspørsel etter varer og tjenester kan falle betydelig.

KREDITTRISIKO

Det kombinerte kredittrisikomålet gir lave verdier på andelen særlig risikoutsatt gjeld. Det er i overensstemmelse med at husholdningene normalt bare i liten grad misligholder gjelden sin.

Dersom husholdningene skulle oppleve en økning i renten, fall i boligprisene eller rammes av arbeidsledighet, vil vi forvente en økning i misligholdene. Effekten på særlig risikoutsatt gjeld kan belyse hvor sensitive husholdningene er overfor ulike forstyrrelser. I 2012 var det nær 30 000 husholdninger som falt i de tre kategoriene samtidig. Disse holdt om lag 2 prosent av samlet gjeld, se figur 4.19.

Ved en økning i *innskudds- og utlånsrentene* på 3 prosentenheter øker antall sårbare husholdninger med bortimot 13 500. Andelen særlig risikoutsatt gjeld nær dobler seg. I dette scenarioet er utlånsrenten på nivå med forrige topp i 2008, som var rundt 7,5 prosent. Når renteutgiftene øker, vil flere husholdninger få lav betalingsevne.

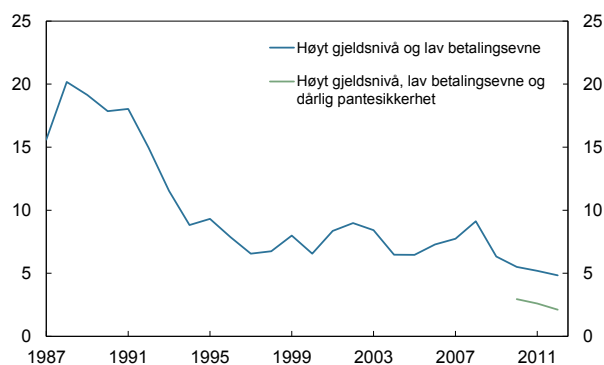
Dersom *boligprisene faller* med 30 prosent fra nivået i 2012, vil det føre til flere husholdninger med dårlig pantesikkerhet. Andelen særlig risikoutsatt gjeld øker da til vel 3 prosent av samlet gjeld.

Skulle både rentene øke og boligprisene falle, vil vel 65 000 husholdninger falle i de tre kategoriene samtidig. Andelen særlig risikoutsatt gjeld øker til 6 prosent. Disse beregninger tar ikke hensyn til eventuelle ringvirkninger som kan forsterke effektene eller tiltak fra myndighetene som kan dempe utslagene.

ETTERSPØRSELSRISIKO

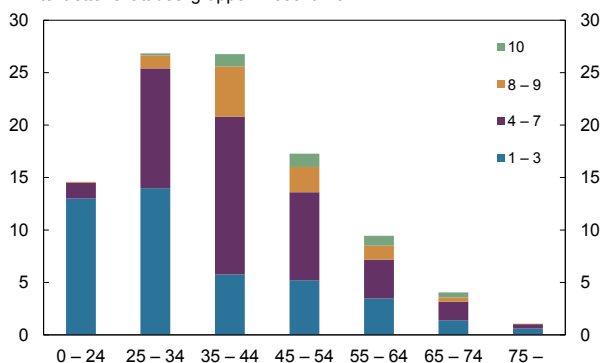
Økte renter betyr at husholdninger med mer gjeld enn bankinnskudd vil måtte bruke en større andel av sin inntekt til å betale renter. I tillegg til å øke andelen risikoutsatt gjeld vil det derfor også redusere husholdningenes konsum og sparing. Vi kan ikke måle den direkte effekten på konsumet ved bruk av individuelle ligningsdata, men hvor mye rentebetalingerne utgjør av inntekt etter skatt gir et anslag på hvor stor

Figur 4.17 Andel gjeld i husholdninger som faller innenfor kombinasjoner av kategorier for risikoutsatt gjeld. Prosent. 1987 – 2012

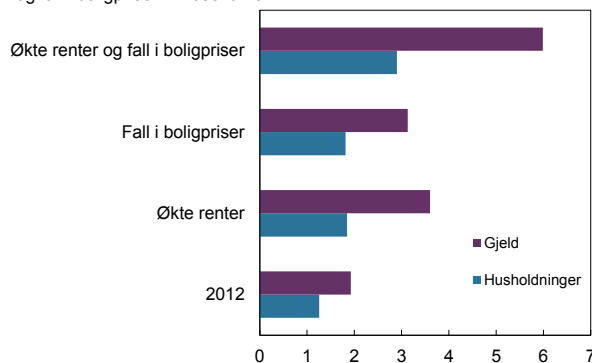
Kilder: Statistisk sentralbyrå, SIFO og Norges Bank

Figur 4.18 Fordeling av gjeld i husholdninger som faller innenfor alle tre kategoriene for risikoutsatt gjeld etter alder på hovedinntektstaker og inntekt etter skatt desilgruppe. Prosent. 2012

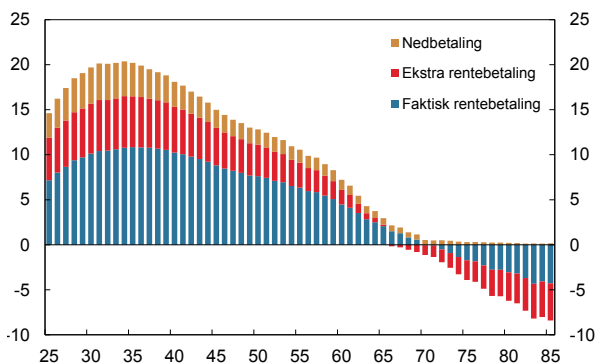
Kilder: Statistisk sentralbyrå, SIFO og Norges Bank

Figur 4.19 Andel husholdninger og andel gjeld i husholdninger som faller innenfor alle tre kategoriene for risikoutsatt gjeld i 2012 og ved økte renter og fall i boligpriser¹. Prosent. 2012

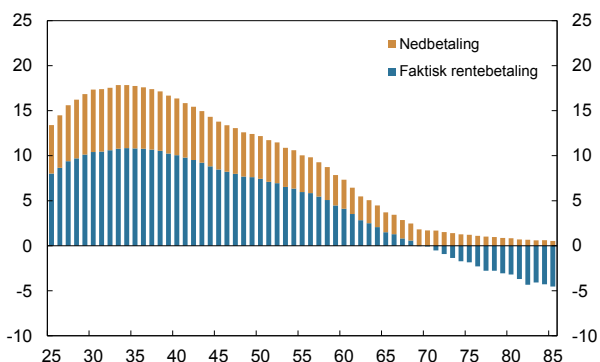
¹) Låne- og innskuddsrenter øker 3 prosentenheter. Boligpriser faller 30 prosent.
Kilder: Statistisk sentralbyrå, SIFO og Norges Bank

Figur 4.20 Netto rentebetaling og nedbetaling av gjeld¹ som andel av inntekt etter skatt etter alder på hovedinntektstaker. Faktisk og ekstra netto rentebetaling ved en økning i låne- og innskuddsrenter på 3 prosentenheter. Prosent. 2012

1) Husholdningene antas å nedbetale gjeld slik at økningen i netto rentebelastning (renteutgifter fratrukket renteinntekter over inntekt etter skatt) reduseres med en tittel. Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 4.21 Netto rentebetaling og nedbetaling av gjeld¹ som andel av inntekt etter skatt etter alder på hovedinntektstaker ved et boligprisfall på 30 prosent. Prosent. 2012

1) Husholdningene antas å nedbetale gjeld slik at den økte belåningsgraden reduseres med en tittel. Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

tilpasningen potensielt kan være gitt at formuen ikke endres.

En økning i rentene på 3 prosentenheter øker rentebelastningen for de fleste aldersgrupper, se figur 4.20. Rentebelastningen er andelen av inntekt etter skatt som brukes til å betale renter. Særlig husholdninger midt i 30-årene vil få en betydelig rentebelastning. Økningen i rentebetalinger tilsvarer nesten 3 prosent av husholdningenes konsum i 2012 og viser at det potensielle fallet i konsum er betydelig. En mål tilbake til den norske bankkrisen for å finne en periode med et så kraftig fall i konsumet. Målt i faste priser falt

konsumet med nær fire prosent over årene 1987-1989. I 1988 alene var fallet 2,3 prosent.

Dersom husholdningene ikke ønsker å forbli i en situasjon med høyere rentebelastning ved en varig økning i rentene, må de øke nedbetalingene. Det vil også kunne fortrenge konsum. Rentebelastningen varierer med rentenivået, men har samtidig en tendens til å justere seg tilbake til stabile nivåer over aldersgrupper.⁴ Antar vi at husholdningene ønsker å kvitte seg med den økte rentebelastningen i løpet av 10 år, vil det bety en ekstra nedbetaling av gjeld tilsvarende 2 prosent av samlet inntekt etter skatt i 2012. De økte utgiftene knyttet til gjeldsbetjening beslaglegger da til sammen 5 prosent av husholdningenes samlede inntekt etter skatt. Ifølge analysen er det husholdningene tidlig i 30-årene som vil ta de største nedbetalingene målt i prosent av inntekt etter skatt, se figur 4.20.

Et fall i boligprisene påvirker ikke inntektene direkte, men vil slå ut i økt belåningsgrad på boligen. Antar vi at husholdningene ønsker å justere ned igjen den økte belåningsgraden i løpet av 10 år, vil det bety en ekstra nedbetaling av gjeld tilsvarende vel 4,5 prosent samlet inntekt etter skatt i 2012. Igjen er det husholdninger tidlig i 30-årene som vil ta de største nedbetalingene målt i prosent av inntekt etter skatt, se figur 4.21.

Konsumeffekten av økte utgifter til betjening av gjeld vil avhenge av i hvilken grad det er husholdninger med et høyt konsumnivå i forhold til inntekten som rammes. Normalt bruker yngre husholdninger en relativt stor andel av inntekten sin på forbruk sammenliknet med middelaldrende og eldre.⁴ Både renteøkning og boligprisfall gir størst økning i gjeldsbetjeningen blant relativt unge husholdninger. Det er husholdninger med høy gjeld i forhold til inntekten og relativt små buffere i form av finansiell formue. Det er også disse som vil måtte foreta de største justeringene i nedbetalingsplanen dersom de vil tilbake til en bestemt rentebelastning ved en varig økning i renten eller en bestemt belåningsgrad ved reduserte boligpriser. Det tilsier at den samlede konsumtilpasningen ved en renteøkning kan bli stor, men også et boligprisfall kan føre til betydelig endring i tilpasningen.

⁴ Se *Sustainable household debt: Towards an operational view and framework*, Staff Memo 33/2012, K.-G. Lindquist, Norges Bank.

ARBEIDSLEDIGHET

Arbeidsledighetstrygd er bare en delvis erstatning for tapt arbeidsinntekt. Mange husholdninger med gjeld vil være særlig utsatt om ledigheten skulle vare 9 måneder eller mer.

Under finanskrisen økte arbeidsledigheten betydelig i mange land. Norske husholdninger ble i liten grad rammet. Skulle ledigheten øke i Norge, vil kreditt- og etterspørselsrisikoen avhenge av hvem som rammes og hvor lenge arbeidsledigheten varer. Eventuelle indirekte effekter på husholdningenes etterspørsel som følge av økt usikkerhet vil komme i tillegg og kan være betydelige¹. En kartlegging av i hvilken grad arbeidsledighetstrygd kompensierer inntektsbortfallet kan belyse hvor sårbare norske husholdninger er overfor arbeidsledighet.

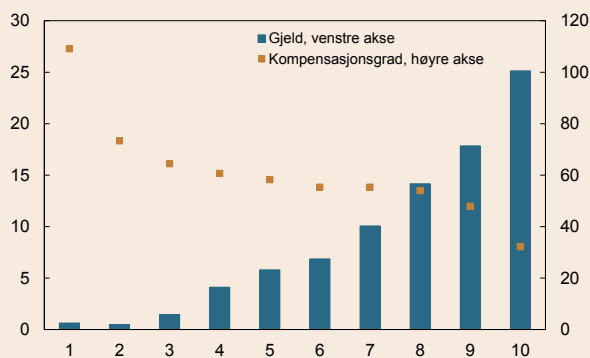
For storparten av husholdningene er kompensasjonsgraden² begrenset. Det betyr at dersom hovedinntektstaker rammes av arbeidsledighet, vil husholdningen oppleve et betydelig inntektsbortfall. Over 40 prosent av gjelden holdes av husholdninger

i de to øverste inntektsdesilene hvor kompensasjonsgraden er lav, se figur 4.22. Om lag en tredel av gjelden holdes av husholdninger med en kompensasjonsgrad på rundt 55 prosent. Husholdningene i de fem laveste desilene kompenseres med om lag 60 prosent eller mer. Trolig vil det bli størst utslag i etterspørselen etter varer og tjenester dersom arbeidsledighet særlig rammer husholdninger i de mellomste inntektsdesilene.

Varigheten på arbeidsledigheten har stor betydning for om husholdninger som rammes, ender opp med lav betalingsevne. Det vil si at de sitter igjen med mindre enn én månedslønn på årlig basis etter at skatt, renter og alminnelige forbruksutgifter er betalt. Om lag 5 prosent av gjelden holdes av husholdninger som vil ende opp med lav betalingsevne dersom hovedinntektstaker er ledig i 6 måneder, se figur 4.23. En fjerdedel av gjelden holdes av husholdninger som får redusert sin margin til én månedsinntekt ved en ledighetsperiode på ett år. Ifølge SSBs arbeidskraftundersøkels for andre kvartal 2014 var en tredel av de ledige langtidsledige, det vil si ledige mer enn 6 måneder.

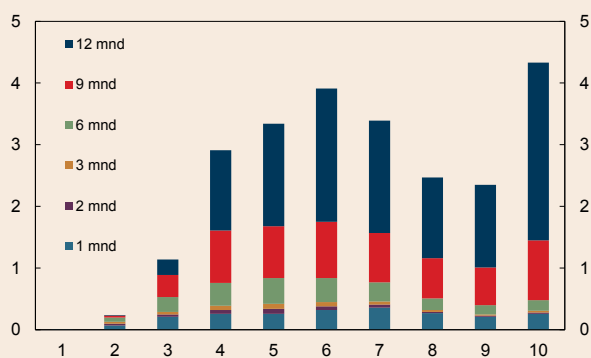
- 1 Se "That uncertain feeling - How consumption responds to economic uncertainty in Norway", Staff Memo 23/2012, J. Gudmundsson og G.J. Natvik, Norges Bank.
- 2 Kompensasjonsgrad er beregnet ved å benytte gjeldende regler for dagpenger i en situasjon der husholdningens hovedinntektstaker blir ledig i 2012, se Dagpenger – Brosjyre fra NAV. Om lag 60 prosent av husholdningene ville hatt krav på dagpenger. Disse holdt 90 prosent av gjelden.

Figur 4.22 Andel gjeld og kompensasjonsgrad i husholdninger som kvalifiserer for arbeidsledighetstrygd etter inntekt etter skatt desiler. Prosent. 2012

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 4.23 Andel gjeld i husholdninger med margin mindre enn 1 månedsinntekt etter lengde på arbeidsledighet for hovedinntektstaker og inntekt etter skatt desil. Prosent. 2012

Kilder: Statistisk sentralbyrå, SIFO og Norges Bank

VEDLEGG 1

TIDLIGERE ANBEFALINGER FRA NORGES BANK

TABELL 1 AKTUELLE TIDLIGERE ANBEFALINGER

Anbefaling:	I rapport Finansiell stabilitet:
1. Soliditeten i bankene bør styrkes	2014, 2013, 2/12, 1/12, 2/11
2. Bankene bør hente mer langsiktig finansiering	2/12, 1/12, 2/11, 2/10, 2/09
3. Det norske kriseløsningsregimet bør forbedres	2013, 2/11, 2/10
4. Bankene bør offentliggjøre mer informasjon	2014, 2013, 2/12, 2/11, 1/11, 2/10

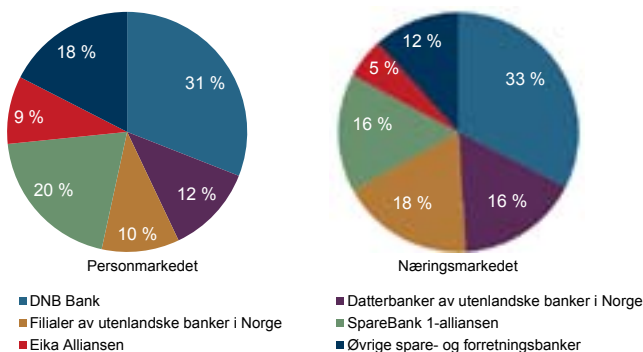
TABELL 2 TIDLIGERE ANBEFALINGER SOM ER OPPFYLT

Anbefaling:	I rapport Finansiell stabilitet:	Oppfylt:
1. Tidlig innføring av Basel III/CRD IV	1/12, 2/11, 1/11, 2/10, 1/10	2013
2. Øke risikovekter boliglån	2/12, 1/12, 2/11, 1/11, 2/10, 1/11	2014
3. Ekstra kapitalkrav systemviktige banker	2/12, 1/12, 2/11, 2/09	2014
4. Tilbakeholde overskudd for å styrke egenkapitalen	2/12	2014, 2013

VEDLEGG 2

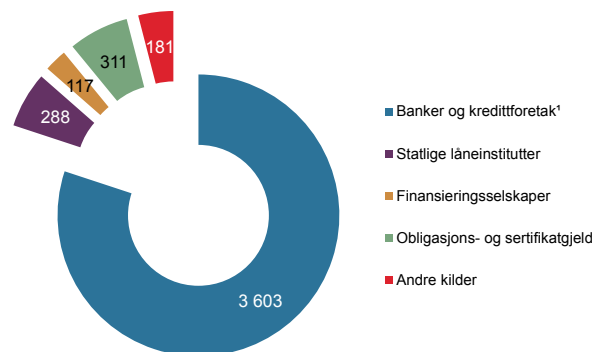
DEN NORSKE BANKSEKTOREN

Figur 1 Markedsandeler utlån i bankmarkedet.¹
Prosent. Per 30. juni 2014

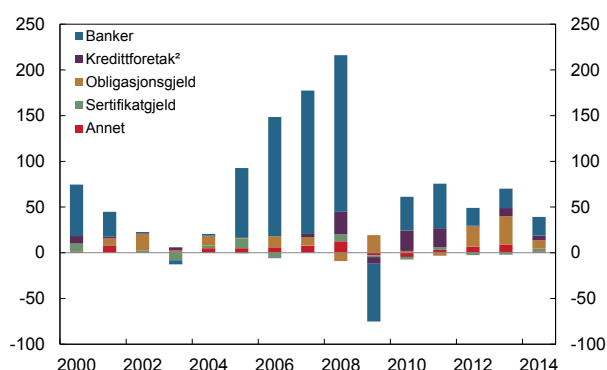
1) Alle banker og OMF-kredittforetak i Norge.
Kilde: Norges Bank

Figur 2 Brutto innenlandsgjeld til publikum fordelt på kredittkilder.
Milliarder NOK. Per 30. juni 2014

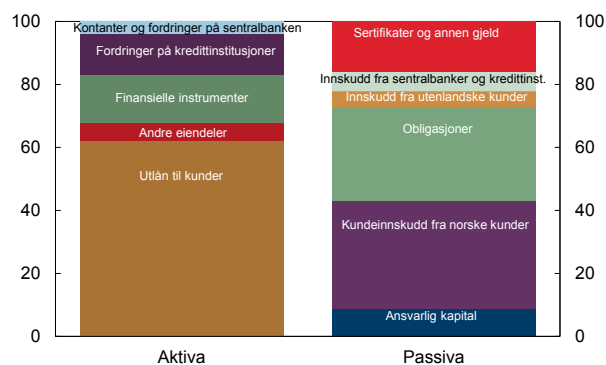
1) Alle banker og kredittforetak i Norge inkludert Eksportfinans.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3 Endringer i ikke-finansielle foretaks innenlandsgjeld.
Fordelt på kredittkilder. Milliarder NOK. 2000 – 2014¹

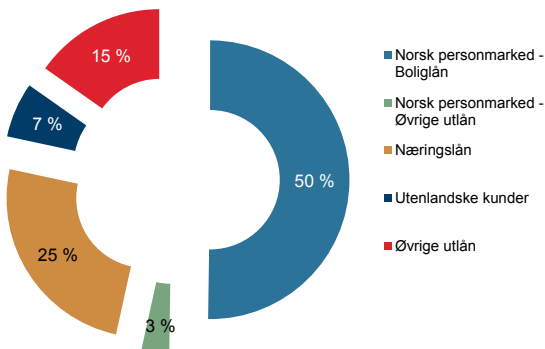
1) Til og med juni 2014.
2) Kredittforetak, Eksportfinans og Eksportkreditt.
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 4 Aktiva og passiva. Norskeide banker og OMF-kredittforetak.¹
Prosent. Per 30. juni 2014

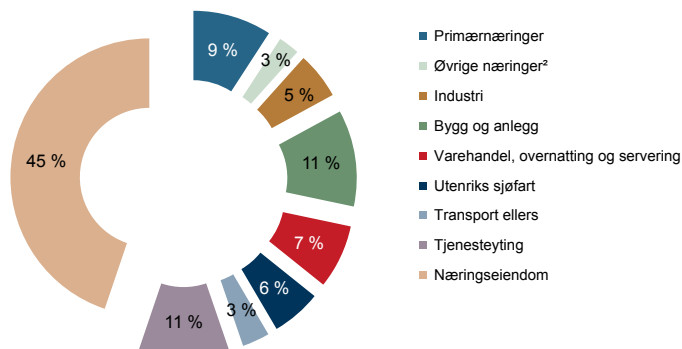
1) Alle banker og kredittforetak med unntak av filialer og datterbanker av utenlandske banker i Norge.
Kilde: Norges Bank

Figur 5 Utlån¹ fra norskeide banker og OMF-kredittforetak.
Prosent. Per 30. juni 2014

1) Totale utlån er 3 037 milliarder NOK.
Kilde: Norges Bank

Figur 6 Utlån til næringsmarkedet¹ fra norskeide banker og OMF-kredittforetak.
Prosent. Per 30. juni 2014

1) Totale næringslån er 757 milliarder.
2) Øvrige næringer består av «Utvinning av naturressurser», «Oljeservice» og «Forsyning».
Kilde: Norges Bank

TABELL 1 STRUKTUREN I FINANSNÆRINGEN I NORGE PER 30. JUNI 2014

	Antall	Utlån (mrd. kr.)	Forvaltnings- kapital (mrd. kr.)	Kjerne- kapital- dekning (%)	Kapital- dekning (%)
Banker (ekskl. filialer av utenlandske banker)	125	2 375	3 639	14,0	15,7
Filialer av utenlandske banker	12	440	670		
Kredittforetak (inkl. filialer av utenlandske foretak)	28	1 450	1 816	14,5	16,3
Finansieringsselskaper (inkl. filialer av utenlandske selskaper)	50	134	144	15,7	17,8
Statlige låneinstitutter	3	293	301		
Livsforsikringselskaper (ekskl. filialer av utenlandske selskaper)	13	46	1 143		
Skadeforsikringselskaper (ekskl. filialer av utenlandske selskaper)	60	3	154		
Memo: (Tall i milliarder kroner)					
Markedsverdi av aksjer og egenkapitalbevis, Oslo Børs	2 145	BNP Norge (2013)		3 011	
Utestående innenlandsk obligasjons- og sertifikatgjeld	1 857	BNP Fastlands-Norge (2013)		2 314	
Utstedt av offentlig sektor og statlig eide selskaper	516				
Utstedt av banker	317				
Utstedt av andre finansinstitusjoner	505				
Utstedt av andre private foretak	270				
Utstedt av utlendinger	249				

Kilder: Oslo Børs, VPS, Statistisk sentralbyrå, Finanstilsynet og Norges Bank.

TABELL 2 BANKER OG OMF-KREDITTFORETAKS MARKEDSANDELER¹ I NORGE PER 30. JUNI 2014. PROSENT

	Brutto utlån til		Innskudd fra	
	Personmarkedet	Næringsmarkedet	Personmarkedet	Næringsmarkedet
DNB Bank ²	31,0	32,5	31,6	35,1
Datterbanker av utenlandske banker i Norge ³	12,0	16,5	9,0	16,3
Filialer av utenlandske banker i Norge ⁴	10,5	17,9	9,4	14,7
SpareBank 1-alliansen ⁵	20,0	16,0	18,4	14,4
Eika Alliansen ⁶	9,1	5,4	11,4	6,7
Øvrige sparebanker ⁷	13,9	9,9	14,4	10,3
Øvrige forretningsbanker ⁸	3,6	1,8	5,7	2,5
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0
Totalmarked (i milliarder kroner)	2 093	1 149	973	561

1 Markedsandelene er beregnet ved å summere selskapsregnskapene til selskapene som inngår i de ulike gruppene.

2 DNB Bank, DNB Boligkreditt og DNB Næringskreditt.

3 Nordea Bank Norge, Santander Consumer Bank og Nordea Eiendoms-kreditt.

4 Danske Bank, Handelsbanken, Handelsbanken Eiendoms-kreditt, Skandiabanken + 9 andre filialer.

5 SpareBank 1 SR-Bank, SpareBank 1 SMN, SpareBank 1 Nord-Norge, Sparebanken Hedmark + de 11 andre sparebankene i SpareBank 1-alliansen, SpareBank 1 Boligkreditt, BN Bank og Bank 1 Oslo Akershus + 1 næringskredittforetak.

6 Eika Boligkreditt, Eika Kredittbank, 73 sparebanker og 1 forretningsbank som er eiere i Eika Gruppen AS + 1 annet boligkredittforetak.

7 Sparebanken Vest, Sparebanken Sør, Sparebanken Vest Boligkreditt, Sparebanken Møre og Sparebanken Sogn og Fjordane + 14 andre sparebanker,

8 boligkredittforetak og 1 hybrid OMF-kredittforetak.

8 Storebrand Bank, Storebrand Boligkreditt, Gjensidige Bank, Landkreditt Bank og Gjensidige Bank Boligkreditt + 8 andre forretningsbanker og 1 annet boligkredittforetak.

Kilde: Norges Bank

TABELL 3 KREDITTGRADERING FRA MOODY'S ¹, FORVALTNINGSKAPITAL, REN KJERNEKAPITALDEKNING² OG EGENKAPITALAVKASTNING. PER 30 JUNI 2014. KONSERNTALL

	Kredittvurdering			Forvaltningskapital (mrd. kr.)	Ren kjernekapitaldekning (%)			Egenkapitalavkastning		
	Finansiell styrke	Kortsiktig	Langsiktig		(med overgangsregel)	(uten overgangsregel)	Andel av delårsresultat med (%)	2012	2013	1.-2. kv. 2014
Nordea Bank	C	P-1	Aa3	5 351	10,7	15,2	100	11,6	11,0	10,0
Danske Bank	C-	P-2	Baa1	3 690	N/A	14,4	72	3,6	5,0	9,2
Handelsbanken	C	P-1	Aa3	2 455	9,2	20,1	49	14,9	13,9	14,3
DNB	C-	P-1	A1	2 445	12,1	13,6	50	11,7	13,2	12,7
SEB	C-	P-1	A1	2 430	9,9	16,0	100	11,1	13,1	13,1
Swedbank	C-	P-1	A1	1 879	10,3	20,9	25	14,6	12,5	15,1
Nordea Bank Norge	C-	P-1	Aa3	614	12,0	18,8	0	14,5	12,3	10,3
SpareBank 1 SR-Bank	C-	P-1	A2	167	11,4	11,9	50	12,4	14,0	16,5
Sparebanken Vest	C-	P-1	A2	141	11,5	14,6	50	12,3	11,7	11,6
SpareBank 1 SMN	C-	P-1	A2	119	11,4	11,4	73	11,7	13,3	16,8
Sparebanken Sør	C-	P-1	A2	96	12,3	12,3	0		12,3	12,3
Santander Consumer Bank		P(P-2)	Baa1	85	10,6	N/A	0	14,3	14,6	9,1
SpareBank 1 Nord-Norge	C-	P-1	A2	82	13,0	13,5	65	9,0	13,0	17,2

1 Kredittgradering per 25. august 2014. Moody's skalaer: Finansiell styrke: A+, A, A-, B+, B, B-, C+, C, C-,... Kortsiktig: P-1, P-2,...

2 Andelen av delårsresultatet som inkluderes ved beregningen av ren kjernekapitaldekning varierer fra institusjon til institusjon. Dess høyere andel av (positive) delårsresultat som inkluderes, dess høyere ren kjernekapitaldekning. Ulike nasjonale regler, blant annet for innkonsolidering av livsforsikringsselskaper, medfører at norske finanskonserns rene kjernekapitaldekningstall ikke er direkte sammenlignbare med tall for andre nordiske finanskonsern.

Kilder: Bankenes internettsider og Moody's

TABELL 4 BANKENES¹ TAP PÅ UTLÅN² TIL ULIKE NÆRINGER OG SEKTORER I PROSENT AV UTLÅN TIL DE RESPEKTIVE NÆRINGENE OG SEKTORENE

Næringer	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Utlån i mrd. kr. 2013
Jordbruk, skogbruk og fiske	-2,17	-0,55	-0,06	0,19	0,22	0,13	0,15	0,10	0,14	83,2
herav: Fiskeoppdrett, klekkerier	-12,77	-0,17	-0,11	0,56	0,84	0,23	0,14	-0,03	0,12	14,3
Utvinning av råolje og naturgass	-0,04	-0,05	0,00	0,00	0,13	0,02	0,06	0,39	-0,08	8,5
Industri og bergverksdrift	0,67	-0,28	0,10	0,45	0,86	0,71	0,66	0,71	0,18	59,1
herav: Industri					0,89	0,88	0,42	0,53	0,24	46,8
herav: Bygging av skip og båter					0,84	-0,08	2,67	2,04	-0,03	9,6
Kraft- og vannforsyning, bygge- og anleggsvirksomhet	0,26	-0,18	0,12	0,42	0,62	0,65	0,59	0,60	0,58	117,9
herav: Bygge- og anleggsvirksomhet	0,27	-0,14	0,18	0,66	0,87	1,48	1,49	1,17	1,50	32,1
Varehandel mv. og overnattings- og serveringsvirksomhet.	0,20	0,09	0,21	0,52	1,38	0,35	0,76	0,34	0,57	67,7
herav: Varehandel og reparasjon av motorvogner	0,15	0,10	0,21	0,49	1,58	0,33	0,78	0,30	0,63	53,9
herav: Overnattings- og serveringsvirksomhet	0,23	0,03	0,29	0,42	0,43	0,46	0,67	0,48	0,35	13,9
Utenriks sjøfart og rørtransport	0,06	0,06	-0,05	0,09	1,43	1,37	1,66	2,10	2,08	64,0
Transport ellers og kommunikasjon	0,01	0,05	0,06	0,06	1,43	1,43	1,16	0,62	0,55	46,9
Forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift	-0,13	-0,06	0,02	0,34	0,37	0,21	0,29	0,32	0,25	426,4
herav: Eiendomsdrift	0,02	-0,12	0,03	0,28	0,32	0,20	0,29	0,31	0,25	354,9
herav: Faglig, finansiell og forretningsmessig tjenesteyting					0,60	0,23	0,29	0,42	0,25	71,5
Tjenesteytende næringer ellers	0,29	0,14	0,10	0,22	0,38	0,56	0,14	0,36	0,15	28,1
Sum næringsmarkedet	-0,15	-0,08	0,03	0,28	0,61	0,44	0,51	0,51	0,44	902
Personmarkedet	0,02	-0,01	0,04	0,07	0,12	0,15	0,14	0,11	0,12	844
Andre³	-0,15	0,02	0,01	0,09	0,05	0,02	0,01	0,03	0,14	687
Sum utlån	-0,05	-0,03	0,03	0,17	0,29	0,23	0,26	0,25	0,24	2 434

1 Alle banker i Norge unntatt filialer av utenlandske banker.

2 Bokførte tap eksklusive endringer i gruppenedskrivninger/uspesifiserte tapsavsetninger.

3 Finansinstitusjoner, stat og trygdeforvaltning, kommunesektoren og utlandet.

Kilde: Norges Bank

**TABELL 5 MISLIGHOLDTE LÅN. ALLE BANKER OG OMF-KREDITTFORETAK.¹
VED UTGANGEN AV ÅRET**

År	Misligholdte lån. Prosent av utlån til sektor			Misligholdte lån. Prosent av utlån til publikum			
	Husholdninger	Foretak	Øvrige	Husholdninger	Foretak	Øvrige	Totalt
1990	4,87	7,63	3,07	3,08	2,56	0,10	5,74
1991	6,33	10,25	3,13	4,07	3,36	0,09	7,52
1992	8,20	11,50	1,94	5,19	3,92	0,05	9,17
1993	6,54	10,62	0,40	4,26	3,47	0,01	7,73
1994	4,79	6,89	0,68	3,18	2,16	0,02	5,36
1995	3,69	4,61	0,29	2,40	1,47	0,01	3,88
1996	2,82	3,29	0,40	1,85	1,05	0,01	2,91
1997	2,12	2,12	0,22	1,36	0,71	0,01	2,07
1998	1,49	1,33	0,06	0,94	0,45	0,00	1,40
1999	1,34	1,47	0,07	0,86	0,50	0,00	1,36
2000	1,25	1,42	0,08	0,79	0,50	0,00	1,29
2001	1,27	1,72	0,04	0,81	0,60	0,00	1,41
2002	1,27	3,46	0,08	0,84	1,14	0,00	1,98
2003	1,08	3,25	0,14	0,74	0,98	0,00	1,72
2004	0,82	1,79	0,10	0,59	0,49	0,00	1,07
2005	0,72	0,95	0,05	0,52	0,26	0,00	0,78
2006	0,57	0,70	0,07	0,39	0,21	0,00	0,60
2007	0,54	0,50	0,01	0,36	0,16	0,00	0,52
2008	0,77	0,85	0,01	0,49	0,30	0,00	0,79
2009	1,11	1,59	0,13	0,74	0,51	0,00	1,25
2010	1,21	1,84	0,12	0,81	0,57	0,00	1,39
2011	1,02	1,89	0,24	0,68	0,59	0,00	1,27
2012	0,98	1,81	0,72	0,66	0,56	0,02	1,23
2013	0,93	1,77	0,35	0,63	0,53	0,01	1,17
2014 ²	0,83	1,76	0,22	0,56	0,53	0,01	1,10

¹ OMF-kredittforetak inkludert fra 2005.

² Per 30. juni 2014.

Kilde: Norges Bank

TABELL 6 NØKKELTALL FOR NORSKE AKSJESELSKAP.¹ PROSENT

	Andel bankgjeld ²		Driftsmargin ³		Totalkapital-avkastning ⁴		Egenkapitalandel ⁵	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Primærnæringer	3,3	3,1	8,7	20,6	5,1	9,9	41,1	43,4
Oljeservice	1,2	0,8	7,7	8,7	3,4	3,5	38,2	39,8
Industri	6,8	6,7	4,7	4,2	4,0	4,0	42,5	44,7
Forsyning	7,8	8,6	26,2	29,9	5,6	5,1	43,0	42,8
Bygg og anlegg	9,4	8,9	6,6	6,4	5,8	5,7	32,6	34,7
Varehandel, overnatting og servering	6,7	5,7	3,4	3,5	6,9	6,5	40,1	43,2
Utenriks sjøfart	12,3	12,3	7,4	15,5	1,8	3,2	45,9	46,7
Transport ellers	4,8	5,5	5,9	6,9	3,3	3,5	32,0	30,6
Tjenesteyting	8,2	8,7	8,5	8,9	8,8	7,7	41,7	50,4
Næringseiendom	39,5	39,6	34,4	36,2	4,2	4,1	42,9	47,2
Sum av utvalgte	100,0	100,0	6,9	7,9	5,2	5,2	41,4	45,0

1 Eksklusive utvinning av naturressurser, bank/forsikring og offentlig forvaltning. Alle tall er basert på foretakenes årsregnskaper.

2 Næringens andel av foretakenes totale innen- og utenlandske bankgjeld.

3 Driftsresultat i prosent av driftsinntekter.

4 Resultat før skatt i prosent av totalkapitalen ved årets slutt.

5 Bokført egenkapital i prosent av totalkapital.

Kilde: Norges Bank

VEDLEGG 3

INTERNASJONALE REGELVERKSPROSESSER

Området	Institusjoner og regelverk	Fremdrift
Verktøy for kriseløsning av banker	Financial Stability Board (FSB) – Key attributes of effective resolution regimes for financial institutions	Arbeidet med banktestamenter for de største globale systemviktige bankene er i gang. Det gjelder i dag 29 banker. Listen over disse bankene oppdateres hvert år.
	EU – Bank Recovery and Resolution Directive (BRRD)	Kriseløsningsdirektivet ble vedtatt 6. mai 2014, og publisert i offentlig journal for EU i juni. Direktivet vil være gjeldende rett i EU fra 1. januar 2015. «Bail-in» som krisehåndteringsverktøy vil tre i kraft fra 1. januar 2016.
	Finansdepartementet – Banksikringsloven	Brev fra Finansdepartementet oversendt Banklovkommissjonen juni 2009 med oppdrag om å revidere Banksikringsloven. Endringer i EU-reglene er nå vedtatt med en innskuddsdekning på 100 000 euro per innskifter. Den norske innskuddsgarantien på 2 millioner kroner kan opprettholdes i en overgangsperiode til 31. desember 2018.
Krav til bankenes kapitaldekning, risikostyring og likviditetskrav	EU – Capital Requirements Directive IV (CRR og CRD IV)	CRD IV/CRR-regelverk trådte i kraft i EU 1. januar 2014.
	Innføring av EU-regelverket i Norge	Store deler av CRD IV/CRR-regelverket ble innført i norsk lovgivning fra 1. juli 2013. Loven inneholder blant annet tidsplanen for gradvis innføring av kapitalbufferen for systemviktige banker. Loven suppleres med forskrifter. Finansdepartementet fastsatte 22. august 2014 endringer i flere forskrifter om kapitalkrav mv. Disse forskriftene gjennomfører i stor grad detaljerte tekniske bestemmelser i EUs kapitaldekningsregelverk. De viktigste endringene er: Strengere krav til kvaliteten på ansvarlig kapital og nye fradragsregler på ansvarlig kapital. Videre besluttet Finansdepartementet ikke å gjennomføre EU-bestemmelsen om redusert kapitalkrav for små og mellomstore bedrifter. Dessuten legger Finansdepartementet opp til at beregningsgrunnlaget for systemrisikobufferen forblir uendret når bufferen for systemviktige banker trer i kraft fra 1. juli 2015.
	Risikovekter boliglån	Fra 1. kvartal 2014 er minstekravet til modellparameteren «tap gitt mislighold» (LGD) i IRB-bankenes boliglånsmodeller 20 prosent. Dette er fastsatt i kapitalkrav-forskriften og gjelder også filialer av utenlandske IRB-banker i Norge. 1. juli 2014 offentliggjorde Finanstilsynet nye krav til kalibrering av IRB-bankenes boliglånsmodeller. Rekalibreringen innebærer blant annet at minstekravet til PD for enkeltlån økes til 0,2 prosent og at nivået for langsiktig gjennomsnittlig PD økes. Bankene må foreta rekalibreringen i løpet av 2. halvår 2014 og skal rapportere kapitaldekningstall i henhold til de rekalibrerte modellene fra 1. kvartal 2015. Danske og svenske tilsynsmyndigheter har bekreftet at de vil pålegge liknende krav for danske og svenske filialers boliglån i Norge.
	Krav til systemviktige banker	Finansdepartementet fastsatte 12. mai 2014 Forskrift om identifisering av systemviktige institusjoner og utpekte DNB ASA, Nordea Bank Norge ASA og Kommunalbanken AS som systemviktige. Hvert år skal Finanstilsynet ved utgangen av første kvartal gi Finansdepartementet råd om hvilke finansinstitusjoner som bør anses som systemviktige. Institusjoner som har en forvaltningskapital på minst 10 prosent av Fastlands-Norges BNP, eller en andel av utlånsmarkedet på minst 5 prosent, vil som hovedregel utpekes som systemviktige.
	Motsyklisk buffer	Finansdepartementet fastsatte 4. oktober 2013 forskrift om motsyklisk kapitalbuffer. 12. desember 2013 fastsatte Finansdepartementet den motsykliske kapitalbufferen til 1 prosent, etter råd fra Norges Bank. Finansdepartementet bestemte samtidig at nivået på 1 prosent først skal gjelde fra 30. juni 2015. Norges Bank skal hvert kvartal utarbeide et beslutningsgrunnlag og gi sin vurdering og råd om nivået på den motsykliske kapitalbufferen.
	Kvantitative likviditetskrav	EU-kommisjonen publiserte 10. oktober 2014 detaljert regulering (Delegated Act) som et supplement til CRD IV/CRR og krav til LCR. Den trinnvise innføringen av LCR starter 1. oktober 2015 og kravet skal gjelde fullt ut fra 1. januar 2018. Finanstilsynet skal utarbeide et utkast til norsk forskrift om likviditetsregulering innen utgangen av mai 2015. Baselkomiteens reviderte forslag til utforming av NSFR har i 2014 vært på høring. NSFR innføres i Basel III 1. januar 2018. Innen utgangen av 2016 skal EU-kommisjonen legge fram et forslag til lovtekst for NSFR, for å innføre NSFR som et krav innen 2018.
	Tilsynsstruktur	Ny tilsynsstruktur i EU
Bankunion i EU		Single Supervisory Mechanism (SSM), som overlater mye av tilsynsansvaret i eurosonen til ECB, trådte i kraft 3. november 2013. SSM vil begynne å fungere i praksis fra november 2014. En felles kriseløsningsmekanisme, Single Resolution Mechanism (SRM) og et tilhørende stabilitetsfond, Single Resolution Fund, ble vedtatt i hhv. april og mai 2014 og publisert på offentlig journal i EU i juli 2014. Kriseløsning i SRM skal følge prinsipper og regler i kriseløsningsdirektivet BRRD.

VEDLEGG 4

ORDFORKLARINGER

AMM (Additional Monitoring Metrics): EU-rapporteringskrav i CRR som skal benyttes som et tilsynsverktøy i oppfølgingen av institusjonens likviditetsrisiko.

Annen kjernekapital: Den delen av kjernekapitalen som ikke er egenkapital. Omfatter hybridkapital.

Ansvarlig kapital: En finansinstitusjons kjernekapital pluss tilleggskapital.

Bail-in: Nedskrivning av en finansinstitusjons gjeld og/eller konvertering av gjeld til egenkapital i finansinstitusjonen.

Bank for International Settlements (BIS): Den internasjonale oppgjørsbanken BIS er en internasjonal organisasjon med 55 av verdens sentralbanker som medlemmer og eiere. Organisasjonens hensikt er å fremme internasjonalt monetært og finansielt samarbeid, samt å fungere som sentralbankenes bank.

Baselkomiteén for banktilsyn (BCBS): Et internasjonalt organ for sentralbanker og tilsynsmyndigheter som er knyttet til Den internasjonale oppgjørsbanken (BIS). Hovedhensikten er å samarbeide om internasjonal regelverksutforming. Baselkomiteén har utarbeidet Baselakkordene I, II og III som er forslag til regelverk for å regulere banknæringen. Komiteén har ingen overnasjonal myndighet, men medlemslandene har forpliktet seg til å introdusere og tilpasse regelverket til sine land.

Basel I: Kapitaldekningsregler foreslått av Baselkomiteén i 1988.

Basel II: Kapitaldekningsregler som ble gjort gjeldende i EØS-området fra 2007. Basel II er en global standard som tar hensyn til ulike former for risiko. Basel II har tre pilarer: pilar I er beregning av minstekrav til ansvarlig kapital, pilar II gjelder bankenes vurdering av eget kapitalbehov kalt ICAAP, mens pilar III omfatter offentliggjøring av finansiell informasjon.

Basel III: Nye kapital- og likviditetsstandarder for banknæringen som Baselkomiteén la fram 16. desember 2010. Hovedtrekkene i Basel III er skjerpede minstekrav til kjernekapital, krav om kapitalbuffer, minstekrav til «leverage ratio» (kjernekapitalandel) og kvantitative likviditetskrav. Kravene i Basel III skal innføres gradvis i perioden 2013–2019.

Belåningsgrad: Gjeld med pant i en eiendel i prosent av eiendelens virkelige verdi.

Beregningsgrunnlag (sum risikovektede eiendeler): Beregningsgrunnlaget utgjør nevneren i uttrykkene for beregning av finansinstitusjoners rene kjernekapitaldekning, kjernekapitaldekning og kapitaldekning. Hvilke risikovekter som kan benyttes ved beregningen fremgår av kapitaldekningsregelverket.

Betalingsystemer: Betalingssystemene inkluderer både interbankssystem og de instrumentene og prosedyrene som blir benyttet for overføring av penger fra eller mellom kundekonti i banker og finansforetak. Interbankssystem er system basert på felles regler for avregning, oppgjør og overføring av betalinger mellom banker.

Bytteordningen: Ordning der staten og bankene bytter statspapirer mot obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) for en avtalt periode. Avviklet i 2014. Norges Bank administrerte ordningen på oppdrag fra Finansdepartementet.

Derivat: Finansielle instrumenter der verdien er avledet av andre underliggende instrumenter.

Disponibel inntekt (husholdninger): Alle inntekter fratrukket skatter, renteutgifter og andre utgifter (andre utgifter består blant annet av overføringer til utlandet og til andre innenlandske sektorer). Norges Bank korrigerer disponibel inntekt for anslått reinvestert aksjeutbytte i perioden 2000–2005 og innløsning/nedsettelse av egenkapital i perioden 2006 – 3. kv. 2012.

Driftsbalansen overfor utlandet: Summen av vare- og tjenestebalansen (eksport minus import) og rente- og stønadsbalansen (netto finansinntekter).

Egenkapitalandel: Egenkapital dividert med sum eiendeler.

European Banking Authority (EBA): Et selvstendig myndighetsorgan under EU som skal sikre effektiv og konsistent regulering og tilsyn med banksektoren i EU.

Financial Stability Board (FSB): Internasjonalt organ utpekt av G20 i 2009 for å fremme finansiell stabilitet. FSB har ingen overnasjonal myndighet, men forslag fra FSB utgjør viktige referansepunkter for blant annet Baselkomitéen og EU sitt regelverksarbeid.

Finansiell stabilitet: Finansiell stabilitet innebærer at det finansielle systemet er robust overfor forstyrrelser i økonomien, slik at det er i stand til å formidle finansiering, utføre betalinger og omfordele risiko på en tilfredsstillende måte.

Foliorente: Renten bankene får på sin foliokonto (brukskonto) i Norges Bank. Foliorenten er Norges Banks styringsrente.

Forordning: En forordning er en EU-rettsakt som gjelder umiddelbart i EU-landene, altså uten at de først må tas inn i nasjonal lovgivning. I Norge må forordninger gjennomføres i nasjonal rett, men teksten i forordningen skal tas inn ord for ord.

Forvaltningskapital: Bokført verdi av alle eiendelene i en finansinstitusjon.

Gjeldsbelastning (husholdninger): Lånegjeld i prosent av korrigert disponibel inntekt.

Hybridkapital: Kapital med lavere prioritet enn ansvarlige lån. Hybridkapital har en viss evne til å ta tap under løpende drift. Er slik kapital utstedt etter 1. januar 2011, skal den ta tap med samme prioritet som egenkapital dersom kapitaldekningen faller under nærmere fastsatte minstegrenser.

Innskuddsmargin: Tremåneders effektiv NIBOR-rente minus renten på innskudd.

IRB-modeller: Interne modeller («internal ratings-based») som bankene kan benytte for å beregne kapitalbehov for kreditt risiko etter Baselregelverket.

Kapitaldekning: Ansvarlig kapital dividert med beregningsgrunnlaget.

Kjernekapital («Tier 1»): En finansinstitusjons egenkapital pluss hybridkapital minus fradragposter.

Kjernekapitaldekning: Kjernekapital dividert med beregningsgrunnlaget.

Kredittforetak: Foretak som finansierer sin utlånsvirksomhet ved utstedelse av obligasjoner.

Kredittmarked: Et marked der man handler med lånt kapital med ulike løpetider. Kredittmarkedet består av penge- og obligasjonsmarkedet.

Kreditt risiko: Risiko for tap ved at en låntaker ikke oppfyller sine forpliktelser i henhold til avtale.

Kriseløsningsmyndighet: En statlig myndighet som har ansvaret for å håndtere banker som har brutt eller er nære ved å bryte minstekravet til kapitaldekning.

Likviditetsdekning (banker): «Liquidity coverage ratio»(LCR) er definert som likvide eiendeler av høy kvalitet i prosent av netto kontantutstrømming over 30 dager i et bestemt scenario med betydelig markedsuro. Kravet er at brøken skal være minimum 100 prosent.

Likviditetsrisiko (finansinstitusjoner): Risikoen for at en finansinstitusjon ikke klarer å oppfylle sine forpliktelser når de forfaller, uten at det oppstår vesentlige ekstraomkostninger.

Likviditetsrisiko (finansielle markeder): Risikoen for at det blir vanskelig eller dyrt å omsette et verdipapir i markedet.

Løpetidspremie: Ekstra avkastning investorer krever for å investere i obligasjoner med lengre løpetid, fremfor å rullere plasseringer i obligasjoner med kortere løpetid over samme tidsperiode.

Margin (husholdninger): Samlet inntekt etter skatt, rentebetalinger og alminnelige forbruksutgifter som beregnet av SIFO.

Markedsfinansiering: En finansinstitusjons markedsfinansiering er definert som: Lån i og innskudd fra kredittinstitusjoner (herunder Norges Bank) + sertifikatgjeld + obligasjonsgjeld + ansvarlig lånekapital + fondsobligasjoner. Netto markedsfinansiering er fratrukket markedsfordringer med samme løpetid.

Misligholdssannsynlighet (PD): Sannsynligheten for at en kunde skal misligholde engasjementene sine i løpet av kommende 12-måndersperiode. Sannsynligheten beregnes ved hjelp av informasjon om kundenes inntekt, formue og adferd.

Motpartsrisiko: Risiko for tap som kan oppstå dersom motparten i en kontrakt ikke klarer å møte sine forpliktelser.

Net Stable Funding Ratio (NSFR): Stabil finansiering i prosent av lite likvide eiendeler. EU legger opp til å innføre minstekrav til stabil finansiering innen 2018. Kravet er at NSFR skal være minimum 100 prosent.

NIBOR (Norwegian Inter Bank Offered Rate): NIBOR eller pengemarkedsrenten er renten på lån mellom bankene. NIBOR er en valutaswaprente.

Næringsmarked (bankene): I hovedsak ikke-finansielle private foretak og personlige næringsdrivende (sektorene 21000–25000 og 82000–83000).

Obligasjon: Et rentebærende papir med opprinnelig løpetid over 1 år.

Obligasjoner med fortrinnsrett (OMF): OMF er verdipapirer som utstedes av et OMF-kredittforetak med sikkerhet i lån til bolig eller næringseiendom. Kredittforetakene er eid av bankene.

Overgangsregelen: Overgangsregelen innebærer at beregningsgrunnlaget (sum risikovektede eiendeler) for IRB-banker må utgjøre minst 80 prosent av hva det ville vært med Basel I-regelverket.

Pengemarkedsfond: En type verdipapirfond hvor andelseiernes kapital investeres i rentepapirer med maksimal bindingstid på 1 år (pengemarkedsinstrumenter).

Personmarked (bankene): Lønnstakere, pensjonister, trygdede, studenter o.a. (sektor 85000).

Publikum (K2): Omfatter de institusjonelle sektorene: kommuneforvaltningen, offentlige ikke-finansielle foretak, private ikke-finansielle foretak og husholdninger (sektorene 11100–25000, 65000–85000 og 08000).

Ren kjernekapitaldekning: Kjernekapital fratrukket hybridkapital som inngår i kjernekapitalen, dividert med beregningsgrunnlaget.

Rentebelastning (husholdninger): Samlede rentebetalinger i prosent av samlet inntekt etter skatt.

Rentemargin (bank): Differansen mellom gjennomsnittlig rentesats på utlån til og innskudd fra en gitt kundegruppe. Rentemarginen kan deles opp i innskudds- og utlånsmargin.

Risikovekt: Den vekt en eiendel gis i beregningsgrunnlaget for bankenes kapitalkrav. Vektene skal ta hensyn til at ulike eiendeler gir ulik risiko for tap for banken.

Senior bankobligasjoner: Bankobligasjoner som gir eierne høyere prioritet til selskapets verdier enn eierne av ansvarlige lån og egenkapital.

Sertifikater: Et rentebærende papir med opprinnelig løpetid på under 1 år.

Soliditet (bank): En banks evne til å tåle tap og samtidig overholde kapitaldekningskrav.

Standardmetodebank: Bank som bruker standardmetoden i Baselregelverket for å beregne kapitalbehov for kredittrisiko.

Stabil finansiering: Egenkapital, finansiering med lang løpetid og innskudd fra husholdninger og enkelte foretak.

Stresstest: Analyse av hvor motstandsdyktige bankene og deres låntakere er mot tilbakeslag i økonomien.

Systemviktig bank: En bank som med stor sannsynlighet vil utløse finansiell ustabilitet dersom den får store finansielle eller operasjonelle problemer. Finansdepartementet har utpekt DNB ASA, Nordea Bank Norge ASA og Kommunalbanken AS som systemviktige institusjoner i Norge. Listen over systemviktige institusjoner skal oppdateres årlig.

Tapsabsorberende evne: Kjennetegn ved kapital som kan nedskrives for å dekke tap eller underskudd, for eksempel egenkapital.

Tapsgrad (LGD): Andelen problemlån bankene bokfører som utlånstap.

Tilleggs kapital («Tier 2»): Ansvarlig lånekapital. Den delen av bankenes ansvarlige kapital med dårligst tapsabsorberende evne.

Utlånsmargin: Differansen mellom rentesatsen på utlån og tremåneders effektiv NIBOR-rente.

Utstedelse (emisjon): Innhenting av kapital ved utstedelse av verdipapirer. Ved en aksjeemisjon blir utsteder tilført ny egenkapital, mens ved utstedelse av obligasjons- og sertifikatlån blir utsteder tilført ny fremmedkapital.

Valutabytteavtale: Avtale om å bytte et beløp i en valuta mot et beløp i en annen valuta og samtidig inngå en forpliktende avtale om å bytte tilbake beløpene på et avtalt fremtidig tidspunkt.

Valutatermin: Avtale om kjøp eller salg av et gitt valutabeløp til en avtalt kurs på et bestemt fremtidig tidspunkt. Terminprisen blir fastsatt på grunnlag av spotkursen ved inngåelse av avtalen samt forventet rentedifferanse mellom valutaene i avtalens løpetid.

NORGES BANK
Bankplassen 2, Postboks 1179 Sentrum, 0107 Oslo
www.norges-bank.no

Finansiell stabilitet 2014

